

ТРАТ

Часопис за књижевност, уметност и културу

година XIX књига XXII свеска LXXIII март 2023

73

Јавна библиотека „Данило Киш” Врбас

МРАТ

Часопис за књижевност, уметност и културу

Издавач

Јавна библиотека „Данило Киш“, Врбас

За издавача

Мирјана Баста

Главни и одговорни уредник

Бранислав Зубовић

Уредништво

Мирослав Алексић, Благоје Баковић, Емсуре Хамзић,
Павле Орбовић, Светислав Шљукић и Драгица Ужарева
(лектура и коректура)

Досадашњи уредници

Ђорђо Сладоје (2005–2009), Небојша Деветак (2010–2017)

Адреса

Народна библиотека „Данило Киш“, Врбас
21460 Врбас, Маршала Тита 87
Тел/факс +381 (21) 707-566
e-mail: tragvrbas@gmail.com, casopistrag@sbb.rs
www.vrbasbiblioteka.org.rs

УДК 82(05)

YU ISSN 1451-9437

Тираж

300 примерака

Рукописе слати у електронској форми.

Илустрације

Јожеф Пехан

*Часопис се финансира из буџета општине Врбас, Секретаријата за
културу АП Војводине и Министарства културе РС*

САДРЖАЈ

пјраї пјоезије

Милутин МИЋОВИЋ	5
Борис ЛАЗИЋ.....	10
Раша ПЕРИЋ.....	16
Момчило БАКРАЧ.....	19
Јасна МИЛЕНОВИЋ.....	23
Љубинка Перицац СТАНКОВ.....	27
Валентина НОВКОВИЋ.....	30
Жељка ГАВРИЛОВИЋ.....	33
Војислав КАРАЏИЋ.....	36
Марија ВУЛОВИЋ.....	40
Валентина МИЛАЧИЋ.....	45
Андреја Ђ. ВРАЊЕШ.....	48

пјраї пјрозе

Зоран ШКИЉЕВИЋ.....	50
Слађан Горчин БЛАГОЈЕВИЋ.....	53
Љиљана Павловић ЂИРИЋ.....	59
Љиљана ПТИЦИНА.....	66

пјраї на пјраїу

Саша РАДОЈЧИЋ.....	72
Соња РОЗЕНТАЛ.....	80

пјраї црцијех

Карл Магнус ЕНЦЕНСБЕРГЕР.....	88
Карољ СИРМАИ.....	94

Маи ВАН ФОН.....103

пїраї д'оїе

Силвиа ЈЕЛАЧИЋ, Павле ОРБОВИЋ.....108

пїраї ищчїїавања

Ђорђо СЛАДОЈЕ.....113

Јованка Стојчиновић НИКОЛИЋ.....117

Веселин МИШНИЋ.....121

Вељко СТАМБОЛИЈА.....129

Зоран Хр. РАДИСАВЉЕВИЋ.....133

Снежана НИКОЛИЋ.....136

Ксенија КАТАНИЋ.....139

Милица МИЛЕНКОВИЋ.....147

Драгана ЛИСИЋ.....151

Симо Б. ГОЛУБОВИЋ.....156

пїраї наслеђа

Владимир УВАЛИН.....160

Милутин МИЋОВИЋ

МОЈЕ ИНСТИТУЦИЈЕ

НИГДЈЕ СЕ СРЕСТИ НЕ МОЖЕМО

Нијесам у вашем видокругу
Нигдје се не можемо срести
Ваше заспало коријење
У мени оживљава
Ваши умрли снови
У мени добијају
Свој живот
Своје прво пламсање

Нигдје се не можемо срести
Осим тамо

Гдје пута немате

НА ЖИВУ ВАТРУ

Имам посла
Имам много посла
Имам много невидљивог посла
Доље у мојим рудницима
У најдубљим коповима

А морам увијек изнова
Као на живу ватру

МОЈЕ ИНСТИТУЦИЈЕ

Моје институције:
улица, кафана, пећина

Још да поменем усамљена брда
Изнад распламсане звијезде
Звијери и њихове страшне сјенке
Шуме, њихова невиност, заносна љепота
Сурове сјенке подземља

Гдје сам ја то живио, питам се
Са људима, са звијерима
С духовима, утварама
С милошћу неба
Вјечитим огњем који доноси
Неиздрживе радости

С ким сам ја живио
Куда сам ишао
Нијесам се питао са собом
Носила ме ватра
Давала ми сву љубав
Као драгана

У распламсаном надахнућу

ПИСМО ПРИЈАТЕЉУ

Јуче за јуче
Не могу ти описати
Као да ме није ни било

Данас већ
Осјећам се као плаво језеро
Под високим сунцем
На моћној висоравни
У које се уливају ријеке
Из бујних прашума

Или као Велико слово
У којем је експлодирао смисао

Из најдубљег коријена

ЕКСПЛОДИРАЈ, НЕ ЧЕКАЈ НИШТА

Немој да мислиш куд ћеш, шта ћеш
Како ћеш
Немој ништа да мислиш
Само експлодирај

Ако само мислиш
Нећеш никад експлодирати
Нећеш видјети то чудо
Које ти је смислио
Онај који те створио

Есплодирај шта чекаш
На тебе се чека
На тебе многи чекају
Који су закаснили
Никад да експлодирају

Видиш, њихова туга
Прекрива наше дане
Наше кратко гледање

Ако ти је ово мало
Ако ти је ово страшно
Погледај на сунце
Погледај на звијезде

Које живе
Од своје експлозије

ЈЕСУ ЛИ ТВОЈЕ ОЧИ МОЈЕ

Негдје смо се видјели и прије
Не знам гдје ни кад
Само знам да јесмо
Видим ти из очију
Гледале су ме некад раније
Све ми се враћа
Као кроза сан
Који сам заборавио
Чим те погледам
Отвори се прозор к небу
И траг од прије рођења
Не могу ни да знам
У каквом сам чуду
Јесу ли твоје очи моје

На које сам некад гледао

МОЈ ЗНАК СЕ НЕ РАЗГЊЕВЉУЈЕ

Мој Знак се не гњеви, нема кад
Ради у дубинама, гори на ватри
Лијепо ме сагоријева и не прича о том
Изводи ме на брда, да се нагледам љепоте
Божански свијет никад не мирује
У њему Тишином бдије Бог и штедро
Обасипа нас Љепотом

Док доље, у дубинама низоземним
Богохулна патња ослепљује несретинке
Остаљајући их без азбуке
У забраву који урличе

Мој мач се не гњеви, нема кад
Док ме расијеца и пламса најљепше
Казује и што се не да разумјети
И једним мигом, као од шале
Очисти ме од пљувања, мрзости
И тамне зависти људске
Која једе

Небеско зрнце у човјеку

НИШТА ТИ НЕ ПРЕДЛАЖЕМ САМ ВИДИ

Ако није какво чудо с тобом
Све ти је обично, јасно
Иако не знаш
Зашто живиш

Бјежи од чуда
Да те чудо само не (с)нађе
Јер је оно опасније
Од нагазне мне

Немој да покушаш
Да отвориш врата свом чуду
Јер би се могла твоја кућа
Зачас у живом пламену наћи

Држи чудо под контролом
Не дај му никад да дође до ријечи
Ако можеш
Сасјечи га и у помислима
Врати га у ништа
Да кажемо слободно да га нема

Јер ако му даш да дође до слободне мисли
Ти нећеш више бити тај
Бићеш приморан
Самом себи да скратиш живот
И да допустиш твом чуду да живи
Умјести тебе самог

Ништа ти не савјетујем
Сам види
Јеси ли достојан
Такве среће

ЧАС ЈАРКОГ ИДЕАЛИЗМА

Све су учинили
Да те зауставе, да те нема
Али Сунчев сан, у теби
Хтио је другачије

Ето те сад
Здрав и обасјан
У тамној пучини људској

Гомиле камења и псовки
Тумара по барама и јамама
Некад теби намијењени

Све преокренуло

Небу окренуло

Борис ЛАЗИЋ

ПЕВАТИ

ПЕВАТИ

За Ивана Илића

Некада се певало, и мислило, уз цитару, арфу
Или било које друго свирало
Сонет је тако настао
Рондо још се певао

Шарл Орлеански и Вијон
Испитују раније форме док удахњују им нове садржаје
Исто то чине Деспот Стефан, Кантакузин
Тамо, далеко

Некада давно читало се наглас
Свети Августин зачуђен бележи тренутак
Кад спазио је човека који чита у себи
Неприметно мичући уснама

Давно некада Служба певана је у цркви
Данас црква нејасни споменик је старине
Лирско-епски одраз давнашњег живота
Који нам је скоро потпуно стран

Најприближније песми калуђера цвркулт је птица
Нема више тих лугова
Ову похвалу ову покуду ти састављам на мансарди
На далеком иностраном Југу

Док спомињем париске булеваре и сиво доба наше зрелости
Више је таквих дечака залуталих у доб, кажу, средњу
Ређи је случај да лутају туђином
Пустош је свуд подједнака, темеља нема, нити има дома
О свему овом некада певало се

Данас тек шапуће ко докон
За цео видик парче ти асфалта дато, сливник и чистач
У тмици, на сукишици (улица Вожирар)

За музичку потку јутрос довољан је Бортњански
Као што једнако добар био би
Било који испад Џонија Ротена
Толико ти, као матором јарцу, дугујем

Кренеш ли у обилазак родних крајолика (десном обалом)
Отргни се од зидова, витрина, возила
Положи очи на реку, о, реку, скини пар прашњавих књига
С кутија што висе о њена бедра

Покрет руке нека је свечан, штедљив, неопозив
И, тад, сети ме се

ПРЕПИСИВАЊЕ

Тешке кише –
Као јутрошње
прави су тренуци, мислим
За несметано
Читања поезије.

Јесен.
И у њој јутро као што је ово –
О, да сам понео још пар
Мајстора
Певача, говорим себи,
Још пар тих
Књижица

Да их чувам као дијак
У келији
(Недрима)
Као девојка која у стању је
Да вољеном
Одједар –
И за сва времена –
Препише
Целу књигу стихова

АРОМА

Од писања трском по глини

Или прстом по прашину
Као Христ

До кажипрстом по стаклу
Силицијских алатки

Најкраће писало се куцкањем
По овалним словима
Писаћих машина

Чин писање праћен је
Мирисом
Уља, глине, тинте, па чак и хартије

Мирисом келије
Или студентске собе, канцеларије

Плес кажипрста по стаклу
Изводим где било

Као кад носио сам у џепу нотес
И хватао, на брзака
Мисао, у страху да је не изгубим

Не могу рећи да
Ерос додира је мање снажан

Мање примамљив

ПО БОЛАЊИ

Усних да читам Лотреамона у нуклеарној
Централи
Чивитавекија

Нечија сенка пада преко хартија
Које једну за другом откида ветар што струји
Између бедема
Изнад реке

Усних да куцнуо ме по рамену
Лик који дрежди
По сву ноћ између два свесна хтења
Док се не опредељује ни за једно
Од њих

У тој пустоши, оче, у којој
Од твога осмеха
Преостају само археолошки налази

POST COITUM

Бриди, не попушта
Као туга је пред јесењи дан
Ко песма девојке у сутон
На језику туђем

Можда је то последица повратка
С пропутовања

Можда жудње да се обилажење
Резаног камена
Не прекида

Та светлост са стења што
Ко слап
Пада

По лицу дечијем пуном чуђења

БЕЛЕШКА

Има недељу дана већ како их читам:
Антологије Ивана В. Лалића
Подвлачим, са занимањем, оштроумне увиде
А листам кад коју –
Изјутра, поподне, с вечери. Препознајем
Лалића у стиху туђем
И туђи глас који кроз њега ми говори.
Такве су чаролије преводног
Песништва.

Лакше је с Американцима. Мање
Симболизма, израз суспрегнут,
Уз то је слабији и интензитет језика.
Малочас је француски Сипервјела
Грунуо тако снажно да
Мелодија нека ускрсао градски пејсаж
Косну ме довољно
Да морам од себе књигу да отурим
Да то оћутим, а затим, ево
И забележим.

ПОГЛЕД ИСКОСА

Волим оно мало слободних стихова Младена Лесковца
Сабрано певање у два три погођена мотива
Није лоше, за професора

Касне песме Стевана Раичковића
У којима анафора и вез асоцијација замењује одвећ строгу
риму

Уопште, есеј у стиху као начин певања

Сведени опус Јована Христића можда је далеки одјек
На опус Милана Ракића
Подједнако је успешан и важан

Волим ту поезију из које често заитиваш
Економичност која грана се
Унутар

Значењску дискурзивност једног јединога стиха

И, уопште, поглед искоса.

*

Своју лепу постхумну збирку Џим Харисон отвара
Песмом о Светом Фрањи
И прво на шта помишља пој је птица

Одмах се јави коб рођења
Јер читање прекидам
Тачно ту где рађа се миљ од цвркута

Мене ни фра Петар
Не може да спасе одвратности гађења
На сам помен тог реда

И свег што представља у општој економији
Расула оног комада света
О коме добри светац ни појма нема

ПЕСНИЧЕЊЕ, АЛЦХАЈМЕР

Лик је песничео продуцента
Ударао својски – по тинтари, по рукама, ребрима
Вреће од меса и гована још кадре да
Осети бол

А Родер Мур
Прах у урни
Не може да доскочи

Лик је песничео
Продуцента Бонд серијала
Све док га наша другарица није снимила
И пријавила

И то је само један од примера
Мрцварења стараца у Монаку
Или где било

Раша ПЕРИЋ

СРПСКЕ КУЋЕ ЗНАК

БОГОЈАВНИ КРИН

Јеси круна бела,
јеси небни бехар.
И нафорна здела
и причесни пехар.

Богородно Слово
јеси ангел-гласа,
и објав зачећа
небесника-Спаса.

Кандило си бело
и у храму сјајка:
Бога-Оца дело,

Бога-Сина Мајка –
да Људ на земнини
не вене у тмини.

БОГОРОДИЧИНО ВРЕТЕНО
(Фреска у Милешеви)

О, пресвета Мајко, прељо и кудељо
и вретено свето што векове збраја
од Јасала сламних до Јордана реке
над којом се Голуб крстато огледа
па све до Голготе, распећа и суза
и васкрсног звона што објави наду
да тџм нисмо тџму, и невид невиду

О, пресвета Мајко са анђела Крином
из твојег повесма рукопис је душе
који свему јесте Јеванђељска кажа
пуна тајних слова и искомске жеље
да се траг објави са Божје путање
на којој и земне сенке би да јесу
и зврк ти вретена живог да дочују

О, пресвета Мајко, из беле ти руке
повесница вечна и сад к нама тече
и опомен даје знаком гласног зова
да Тропрст са чела сване у олтару
да видими јесмо и кад јавни нисмо
зато нам упреди нит у светло срце
зимзелени да смо и ускрсно цветни

МИЛЕШЕВСКА СЛОВА

Српска слова зујнула ко пчеле
из кошнице Милешеве беле

И још светле Анђелу са крила
да би Црква животнија била

Бруј азбуке и бруј из Олтара
земне душе ка Небу отвара

И те душе о Васкрсу чистом
Милешева осијава Христом!

ХИЛАНДАРСКА ЈАБУКА

Хиландар ме призва
и даде ми конак
Док говорих с Богом
уђе бели Монах

И на сто уз Слово
јабуку принесе
да се моја Душа
молитвом вазнесе

СРПСКЕ КУЋЕ ЗНАК

Сен четворолисна
српске куће знак
и кандила жижак
што изгони мрак

Уврх софре Отац
удну – његов Син
десно бели голуб
а лево – Амин!

Момчило БАКРАЧ

ПЛОВАК НИЗ ПУТЕЉАК

У ствари то је Дунав главом и брадом, побегао из корита
код Апатина, доста му било апатије котрљања
увек истим путем, или су у њега источили танкер
вина грузијског коме забранише
преко границе ка бледом северу, те тако пијан он
клизи крај наше воденице у врбаку.
А ми немамо ни млина ни млива, имамо једино смутњу.
У ствари то је слутња да се низ агар котрља трнов венац
ношен речју и ветром.
Дунав је овде танак као извидница, струји и дахће шкргама
као аждајино младунче, но узалуд му мимикрија,
ми овештали не заборављамо
да је то матори Данубијус, прастари Истер,
мудар и пре него што је постао језикослован.
Кад му у тело зарониш, као пловак исплута мисао
шта тај све носи тако намучен и квргав.
Погружен си у ток густ и тесан, у њему растопљена светина,
а ипак све то постоји овлаш као да га нема.
Јутрос приђем, уз наклоне његовој необичности
по обали слажем инвентар, распремам се за боравак
на дуги век, као да ћу ту безброј пута да олистам,
па забацујем олово и варалицу, уплићем прсте,
пратим како тромо промиче плутани клоун са катарком,
слушам шта булазни плитка људска срећа.
Из тока провирује нешто нерукотворено, ћути мудро
као кад музицира зјап.

КАША И МИР

Треба бити грчевит. Извесни светац
изјавио је: ваља обитавати као да већ десило се,
Христос одлази одводећи своје људство
а ти остајеш, пуштен, заобиђен, па да видиш
како ћеш викати за њим. То је свечево
практично упутство како се мораш молити.
Ослушни цичање дечурлије засуте бомбама – кажем
себи, да бих појачао уживљење.
Пребивати дакле у активном трепету. Кад бих могао
сам себе да нашамарам, али то није дидактички,
празна каписла. Тргни се, живни, грми!
Ниси ти лагодни бодисатва што се купа
у милини лебдења, у Кашмиру, међу вунастим козама.
Једва се накањујем на малу жртву, чекам и не чекам
да ме подупре благодат, као што учитељ
убилачких вештина потура минијатурну штаку
под мишку богомољке измрцварене битком.
Кашљем загрцнут кашом коју кусам.
Презачињен је бљуштур стварносне страве,
ароме су чисти вештак.
Шта чинити са злом, црни његови брабоњци испадају
из рукава, џепова и педеруша? Ха!?
Ваља поспремити депонију, све пресовати у сиве
графитне коцкице на којима бело пише „неутрал“.
Потом тек сести у лотос, забити шестар у теме
па мирно начинити заокрет.

ARS LONGA EST

Магла се дигла, дивље патке одшетале су
низ крајолик, пловећи, летећи, најзад пешке,
прибрано, у формацији породичној.
Пођох у лов степом у машти, над пољаном папира
висе моји бркови и подочњаци.
Сто му мука, година је већ остарила, замиче јун,
по утринама посађена копља белог хлеба и уља
већ знају свој крај у котлу и млину.
Под пазухом ми згучена перцепција као озлеђена
веверица, сањари о непостојању, умилни пад
у постељу и медено поништење – то би
било решење. Али у ништавилу нема уточишта,
сакрити се у ништа не може ниједна мисао,
ни стварца, нико жив, чак ни само Ништа не уме
у себе да се погрузи и отпочине.

Са моје пажње висе фронкле непамтила и суви
венци успомена и бели конци празног хода,
окрајци много пута пуклог трпила, висе бескрајне
тираде, мрмор молитвени сипак и килави покличи.
На неког стварног мене, ту крхку хипотезу, ништа
од тога не личи. Куцкам за себе минијатурни
камени врт, тиху базу у којој ће неко уместо мене
да чешља песак, гнезди се у кристалном дрвећу,
пузи уз бетонски цвет смисла.

УЖУРБАНО

Ужурбано није исто што и ужаснуто.
Силуете временом обрасту шибљем звиждука,
промицање бива глаткије, неко је једва
видљив, неко други замало.

Храбри слепац прелеће коловоз помоћу своје
натприродне мотке, онамо чека га зрела
жена из Мозамбика дозвиждала ономад, тмаста
само зато што моментално стоји, премда би
могла јурнути кроз зум, јер са семафора
жари се зелембаћ.

Она је ужаснута.
То је стање самоникло коме не треба разлог,
не треба лек, треба само окидач. Доноси јој га
насмејани манекен са слепачким штапом.
Тај личи на кратку проповед, зато црнопута врши
безгласно, бело као глеђ.
Но мимоилазе се, јер све је ужурбано.
Јер све је одзвиждано музика из паба мртва је.

Мушкарци по градским завлакама излажу
пишкеће органе, отуда ни кап ужаса да цурне, мада
они журе и када светло сутона згушњава се у гној.
Бирај – ужурбан или ужаснут. Не може бити свеједно.
Ужас кад преодене се у женско зове се Страва.
Само у њој зачиње се и из ње рађа бледа перверзија
преживљавања. Ужурбаност је само
сурогат мајка и нема ништа с тим.

Ником ништа – констатује саобраћајац
који не ужива у мерењу брзина.
Брусилце из здрузаног лима чупају двоје
који су хитали свако у свој судар, а нашли су се
у заједничком удесу.
По општој теорији свега то је савршени брак.

ТРЕФ

Бранку Миљковићу

Шал, кравата, марамница у грудном цепу сакоа,
сва та менаџерија додатака и украса
на фотографисаном студенту наклоности ка мудровању,
што би рекли они који не маре за софију.
Дечко је обећавао своју брзу и гладну смрт, качио је
посвуда у песмама, као коротне крпице
пикове даме предате ветру на чување.
Био је танког лика, са очима напетим као да би
да побегну из главе, издужен као предвечерња сенка
брзог револвераша са шеширом коминтерне,
тих као сигнал који објашњава да из буке не настаје
ниједна збиљска стварца, чак ни велико и мало ништа.
Упознали смо се у глувилу пре сванућа, у прави час.
Убеђивао ме да ваља победити човека, илити онога
себе који стоји између унутрашње стварности и сировог
догађаја. Величанствено самопоуздан клипан.
Каснили смо на његов погреб добрих двадесет лета.
Свукуда по књизи његових изабраних стихова, првој
коју дограбих, анонимни је читалац библиотеке
исписао трolistи карташки знак тref.
Недостајуће значење ме узнемирило. До дана данашњег
на песниковој слици трајно смештеној у унутрашњу
ми стварност стоји онај цртеж тетовиран му на челу.
Озбиљан сам мангуп постао (и престао да будем)
одавно, могао бих из корена ишчупати Гордијев чвор,
поломити бесмислени разломак, зрео сам
као мушмула која се начекала мраза, све је напокон
постало првобитно, а ја још нагађам о минијатурним
размацама у игри између папреног херца и олисталог
крста, зле коби и крвавог новца.
Од кратких мисли нема добитка. Но можда има
поготка од још краћег живота.

(Из рукописа збирке Писмо за Песмолон)

Јасна МИЛЕНОВИЋ

У ЗАГРЉАЈУ МУЗА

СУЗЕ ДОРЕ МАР

Све што је претекло од Доре Мар
Свака њена суза
Чека са мојом да буде пар,
Да будем твоја муза.

Да пратим корак, шетам долином
Столетних њених суза.
Огрнута тугом фином:
Да будем твоја муза.

Зачарана твојим бићем
Ожиљцима храним
Њен прстен са ексерчићем
У прст закуцаним.

ДАНКАН

Спусти усне на сан –
Буди ми Сергеј.
Бићу ти Данкан.

Рођена у оку, сињем као море,
Плесаћу под велом
Попут Исидоре.

Док босом ногом летим као птица
Твог погледа тане
Испод трепавица.

Страст нам прска из крвавих пора
Док шапћеш
Любљу тебја, Исидора!

И во вјеки вјеков твој загрљај хвата
Ко свилена омча
око мога врата.

ЕМИЛИ

Не, као Емили,
Са фиокама пуним стихова –
У бол су се згуснули
До неба, попут крикова.

И распели плућа,
Као црквени звон.
Пркосили, до прснућа,
Емили Дикинсон.

Не! Не, као она,
Јече у даљини звона.

На пропланку чека
Нељубљена. И сама.
А споро протиче река,
Примиче се тама.

И ветар у гранама цвили:
Не! Не, као Емили.

ФРИДА

Везана пупчаним врпцама.
Окована Дијегом.
По болничким собама
Од саме себе: бегом.

Међу зубима кактусов цвет.
У венама страст кључа.
Душа – разломљен свет
У карлицу закључан.

Обојеног крика
Вриснула са слика.

BARILLI

Parle italiano?
Барили моја сетна.
Све српско – све бесано,
У два света неистоветна.

Parle italiano?
Дотакни крзном киста
Све што је одабрано
За висину рунолиста.

Parle italiano?
Моја музо у свили.
Све је од туге саткано –
Спавај, моја Барили.

АХМАТОВА

Сто пута рањена, крхка Ахматова –
У котарици бројиш бљини...
И крвна зрнца звезданих сатова –
За зидом куца твој син једини...

И сваки откуцај мрви
Кап стиха – твоје крви.

Тиња сјај прозора у даљини,
Покорица незараст-ране,
Кроз који предајеш бљини
Од болова, што верно хране...

И, као стих промине –
Звечећи оков Судбине.

Богомдано је као стена
Да трпиш чврстину свога имена,
Сва саздана од алем-слова –
Ах: ахатно блиста Ахматова.

ФРИДА И ФРИДА

Шта је мој бол
наспрам твог бола,
Фрида?
Омамљена од морфијума
И алкохола
када стигнеш до зида?

Шта је моја рањивост
наспрам твоје рањивости,
Фрида?
Судбина. Разломљене кости,
и срце, што се откида...

Шта је моја снага,
наспрам твоје снаге,
Фрида?
Муза. Дијегова драга.
Страсница без стида.

Шта је моја туга,
наспрам туге твоје,
Фрида?
Чуваш несанице. Непокоје.
Изгубљена, као Атлантида...

Шта су моје песме –
наспрам твојих слика,
Фрида?
Разломљена туга
да ли је толика
кад се срца кида
и стигнеш до зида?

Љубинка ПЕРИНАЦ Станков

ОПРУГЕ

Опиру се притиску, одолевају,
као старе опруге кад их затегнеш
све док не попуца по њима историја.
Помислиш како више не служе ничему,
како се вагони натоварени бившим људима
под њима неће зањихати.
Однекуд ти се учини да их добро знаш.
Стоје ту као што обично пред тобом стану обмане.
Негде у неком другом животу били су млади
пунили обрасце напетостима,
осећањима, љубавима,
и плен и терет бацали преко рамена.
Препознајеш их,
Кажеш, ето их – ћуте свој живот
с мишоловком у грудима.

ДА ЗАГИПСАШ ОКРЊЕНЕ ДЕЛОВЕ СУНЦА

Да остариш.
Да упериш топове у онај срчани предео
што заплаче сваки пут кад остане сам са собом.
Да угасиш светло и отвориш прозор
баш у тренутку кад се ваздух згусне
преплашен као ноћна стража у време револуције.
Пилулу за спавање да прекинеш на пола.
Јер спасоносни брод не стаје сваког дана у исту луку. То већ
знаш.
Да заборавиш шта би то могао бити животни смисао.
Да понесеш звездано јато као жељу и
опекотину на рукама због врелог кестења
и туђих руку.

Да загипсаш окрњене делове сунца
Да ти је све глатко под прстима.
Да иступиш из реда али не пореметиш слику.
Да ти на ум падне нешто од вајкада.
Да се осмехнеш.

ПУТ ХАЛЕЈЕВЕ КОМЕТЕ

Трагач среће се уморио и заспао
изгледа, док је у новинама читао о древним вештинама
самоодбране.

Вече је и на симсу
врабац кљуца парчиће хлеба натопљеног млеком из мачије
чиније.

Тишина.
Бог је на небу,
А светлост уме да буде деликатна тема.
Боље да је овде не помињемо.
Ионако има важнијих ствари.
На столу, на дну шоље чаја који испарава
Мрав у себи оцртава
путању Халејеве комете.
Вече је већ и скоро ће ноћ.

ГОЛУБИЈЕ ПАПЕРЈЕ

На централном тргу
први поставља питања,
пред њим у дотрајалом оделу,
с ордењем на реверу, стоји други.
Јесте ли ратовали? – упита први.
Јесам – одговара други.
Јесте ли убијали? – опет ће први.
Морао сам – слегне раменима други.
Бојали сте се? – настави први.
Јесам – признаје други.
Чега? – додаде први.
Патње – закључи други.
А смрти? – наставља први.
Смрт није страшна, патња је ђавоља – уздахне други.
Припекло сунце,
крвави сноп прашине пресеца трен.
Свет је опет скамењен
и пепео у зраку ољуштен
као голубије паперје
које се лагано спушта на земљу.

КУКУТИН ХЛЕБ

Док још и није почео
Трећи светски рат
све се већ било завршило.
Људи су уништили зло
проболи га ножем,
спалили га и
покопали дубоко
у хладну и мрачну земљу,
да више никада кукута не никне.
Хронике кажу да су је војници
још из времена првих стрела
сушили у цепу.
И да им је,
кад су гладни били мирисала
на хлеб.
Сам по себи
тај мирис не постоји,
али људима уђе привид у главу
као црв
па цвет бридни опет никне
опет га неки цеп осуши
под прстима ситно издоби,
па га самеле
као брашно за хлеб.

ПЕВАЛИ СУ НЕКИ ЉУДИ

Певали су неки људи
проширених вена због свакаквог викања
и дрско додиривали жилице на капима
спремајући своја тела за следећу
тријумфалну капију
кроз коју ће проћи грицкајући свој понос.
И славуји су већ досадно брујали
И бисер се грана сиротињи указала.
И златна је прашина пала
преко привилегованих.
Сасвим неочекивано.

Валентина НОВКОВИЋ

ЕПИТАФ НЕМИРИМА

СУЗОМАЈКА

Доћи ће трен у невремену
(нимало другачијем од других)
у којем ћемо се од себе одвојити
зарад туђинстава сопствених.
Неће он црвенилом бола записан бити,
ни звоном са светиња урушених.
Доћи ће као сечиво посред клецавих
предрасуда муцавих гласноговорника,
слиће се у њега све сузомајке
недара пресахлих.
Кајањем ће сушје поплавити.

ПРЕВАГНУЋЕ

Кренух лакокрила, а бисаге се
до пода умору клањаху.
И казах: нека је бремене ово
најлакше и жуљ незарастиви
и солница течна из очију
што се рођењем смехом окумише.
И казах: нека је лом-кост ова
под штапом њиним, зденац мелемни
и трава оздравица.
Да тасом дан неписани
не превагне од зла којим су
добро чинили.

ТРАГ

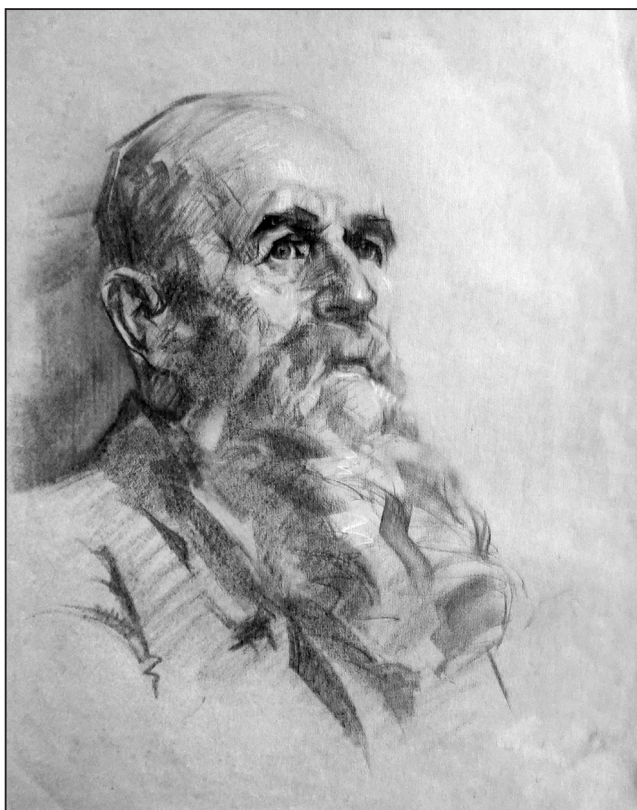
Ниоткуда кренух
пречице ме зваху.
Освртах се,
мраку ницаше крила.
Рекоше: иза првог одморишта
окваси лице,
пут ће потрајати.
Заблуду распаучини
у десни џеп ушивену,
змијолики кркетом
траг замећу.

ИСПИТ

Менгелама осмех док
крцкаји акордима дурским
одважно, јасно одзвањају.
Што прескоче, резови невидни
прецизно докусуре...
Открити карактер бола не
постиже се постављањем таблица
по сличности, разлици или нечему
између.
Хаустори зграда истинити су
одјек тунела сумрачности.
Мами, мрмори, дозива безубост
што се и даље осионо наруга
осмеху који је заборавио да
се глупошћу преодене, бесом,
оним ситним подлостима које
већински чине човека.
Средњи се век изумима мучења
поносио, новодобље перфидније
начине изналази да не предахнеш,
да се не досетиш; тек кад сенка
кукуљице над лице ти се надвије,
магијске речи сатвориш.
Целат испит савести (не) пролази.

СУПРОТСТАВЉАЊЕ

Поскакујем на ивици очекивања
да се прсти држача уморе
и све на вакуум сведе.
Монументалне грађевине
попримају облик неистражених
таблица неразумља, крици временом
на шапат подсећају.
Уме ли се човек животу научити?
За подвижје крхак, слабости надхват.
Има ли јунака гологрудих,
да се усуду безмачјем супротставе?

Жељка ГАВРИЛОВИЋ

КОРАЧАМ ПОЛАКО

Уз обалу, кроз плитку воду
Топлу као загрљај
Корачам полако
(Бели облак на трен заклони сунце
Прхне птица)
Корачам полако
Бљескају мала сунца на пучини
Заводи велика Вода
(Нисам се тако са собом договорила
Али пустимо сада ситнице)
Корачам полако
Осећам, Дан је мог Великог Плаветнила
(У измаглици обала чили)
Корачам полако
(И тако се стиже до циља)
О врату лаки белутак отежа као стена
И колико да кресне муња
Тла ми под ногама неста.
(Говорио је ономад Мрачни о удесу таквом
И гавран грактао: Никад више!)
Касно је сада за корачање.
(на пучини – бонаца, слан ваздух, искон)

ВЕЧЕРЊЕ ВЕСТИ

Ту,
Одмах иза киоска
Човек се нестрпљиво осврће
Као да очекује
Долазак
Дуго чекане среће.

Недалеко
Поподневну тишину
У парампарчад ломи
Злокобни звук сирене.
Вечерње вести –
Трагичан исход удеса:
Журно прелазећи
Ван пешачког прелаза
Н.Н., женског пола...
Стигла на клинику мртва.
Човек се спрема
На починак, гаси радио
Потиштен јер не зна
Зашто срећа није дошла.

УМИВАЊЕ

Јутрос сам срела бога.
Стајао је преко пута мог улаза
У паркићу и посматрао децу
Не знам зашто, али рекао ми је:
„Дај ми твоје сузе да се умијем!“
Изгледао је благо и добростиво
Као један пријатељ мог тате
Који је свраћао каткад на партију шаха.
Мислила сам да га нешто упитам
Кад однекле дуну лахор
Испред очију ми прхну птица
И све се смири у трену.
Само ме је са неба као завеса
Одједном од свега заклонила
Благотворна сипећа киша.
То се бог умивао.

АНА

Ана воли
Мој Солипсизам
Моју Аркадију
Спокојни океан у мојим очима
Које није видела
Ја волим сребрне коње
У галопу низ месечеве зраке
У њеним тамним очима
Њен плес с олујама

Њен бес са Хаосом
Који нисам видела
Често се загрцнуто смејемо
Нас две
Мислим да је то зато
Што никада нисмо биле
Плен својих Демона.
Биле смо им Мајке.

ЗАСТАНЕМ, КРЕНЕМ...

А можда би то ипак био Ласло.
Промину плавет кроз сепију дана.
Прозори цакле у пустој улици.
Застанем, кренем, душом запитана:
Чије су очи на сепија слици?
А можда би то ипак био Ласло.
Смејем се; плавет загонетно бруси
Илузију жедну расцветалог сна.
Знам да ми нико неће рећи: Ту си
У бунару-души невидимог дна.
А можда би то ипак био Ласло.

Војислав КАРАЏИЋ

РАСПАМЕЋЕНО ВРИЈЕМЕ

Њиву нам арају
Ничијим сјеменом
Да камен никне
Дан обезглављују
У њихове тапије нас уводе
Угаонике стамене нам распасују
Огњишта бестидом опепелјују
Ружу зоре нам копне
У бездно нас суновраћују
Са крстом нас развјенчавају
И у невјере повијају
Језик нам черече
Видик са којим смо муку садијевали
Нам поткресавају
Мащу нам бодљикавим зимама
И удјевају корак голготе
У око пјесме нам циљају
Да нас суза сузом цјелива!

Али нека, ми ћемо нама нас
Себи за спас, без алтернативе!

АПСУРДИ

Можеш доживјети бродоломе
Муња небеска да те звизне
Да прегрмиш грозе холокауста
Да те избаци море на спрудове робинзонске
Да те уштине зуб лава саванског
Сибирски мрази скочање
И сморе сахарске жеђи

Да се суновратиш у кругове пакла
Да се саплетеш о ране јаде
И о кола гладних година
А да се ипак искобељаш из отписаних.

Али зачудо, можеш награисати
Од ријечи издајице
Од камичка што ти жуља тек проходалу ципелу
Од кошчице рибе
Што океан пара уздуж и попријеко
И пчеле медоносне
Коју си гајио за сласт тренутка.

Варијација на сонетну

КАМЕНА УСПАВАНКА

„Устајте гдје сте затечени”
Спавајте младости у смрти загрљени.

Спавајте цвјетови спржени у дан зелени
Сањајте вјеснике слободе надом повијени.

Жарко љубећ, живота зажељени
Сањајте бијеле зоре у дубокој сјени.

Док тихо млазају јаве трени
Сањајте вјечност, вјером подојени.

Пјесмо надна, узлети и у небо се удјени
Свему живом поново се окрени.

И јутро младо, росом оплемени
Птицо, помоли се из смрти, не вени.

Успаванку живота надом одмијени
„И онда се у ваздуху скамени”.

СТРАДАЛНИКУ ГОЛОТОЧКОМ

Видјех логор, и све видјех!

Салијетали га јаки и нејаки
Наводили на мрак наопаки

Мучили га нештедимице
Циједили из њега тајнице

Измлазили сваку мисао
Да не би писнуо и продисао

На руке стављали синцире
Да му прсти не провире

Зубе ломили нетремице
Да пропјева пјевом кукавице

Огањ потурали под прсле табане
Да му се кораци посве скочање

Љеска се површ препуна туге
Издржи море – нема ти друге

И реци доста је ваших костију
Оне ме више не грију!

ЕХ, ТА РУСИЈА

Даљино, мајко свих зора!

Русије се никада нагледати нећу
Сибирских мјесечина и руја тавних гора
Што ми у сновима често долијећу
Бијелих ноћи и плавила Црног мора
Даљина непрегледних и језерских лица
Цилика тројки, вотке и љубавних несаница.

Суза ми понекад у оку сване
Док Русијом упрежем златне кочије
Да провозам некадашње дане
Да их душа у памћење свије.

И док ме сјећања давна буде
Плави ме нека умилна сјета
Свирале Запада студом студе
А са Истока свјетлост ми опет долета.

И као да ми Јенисеј мекано шумори
Поспаним валима што се вуку
А сибирска вила као да ми збори
Спуштам ти лучу на озеблу руку.

СРЕТАЊЕ ЖУДНО

Бићу ти сретање жудно
Хитрије од тајних гласника
И запад од златињања
Док исток не почне да грањава
Бићу ти читки извор
Када те сколе жеђи неутолне
И усна на којој листаш пољупце несвеле
И фрула чаровира бићу ти
Што мами грла вилинска
И пиће сладосније
Од свих истина свијета
И храст да се усправимо за наше свето трајање
Као пјесма орфејска
Као Анђео милешевски!

АКО НЕ ДОЂЕШ

Ако не дођеш, ископњеће опна дана
Прснуће рубинска звијезда сред небеса
И зацвиљеће на харфи душе рана
Од које ће земља жално да се стреса.

Ако не дођеш, заборав ће да крене
Низ године, као врело дуже од вијека
И за наше жедне вене
Неће бити ни среће ни лијека.

Ако не дођеш, у своду ће стати судњи сати
Кренуће морске плиме и зимске студи
Постаћу сужањ што гордо пати
Еденско име твоје престаће на уснама да ми руди.

Ако не дођеш, све оно што се збило
Опет ће да се смрви до сржи, до боли
Као да нас никада није било
И нико никога није имао да воли!

Марија ВУЛОВИЋ

ЖЕНА КОЈА НЕ НАДОГРАЂУЈЕ НОКТЕ

Жена која долази из плусквамперфекта
И деценијама се буди пре аларма
Који бесмислено упорно навија надајући се
Да ће предухитрити бар једну њену несаницу
У мраку пије јутарњу кафу
Деца спавају румене јабуке на јастуцима
Нико ништа не тражи нико не вришти
Нико никог није узео на зуб
Јутро је њено парченце живота
У неподмазаном и нагорелом плеху
Преживљавања и издржавања
Унапред уморна од онога што долази после
Греје дланове на шољи кафе и срце греје
На тој великој топлој шољи и утробу
Утробу греје горком кафом опсоваће
Одузму ли јој јутро то је света слобода
За слободу се гинуло прелазила се Албанија
Кадињача се црвенела од крви
И Сутјеска и Неретва све се црвенело
Данас нема чак ни стида што се све то заборавило
Жена која долази из плусквамперфекта
Заробљена је у свом Бермудском троуглу
Темана су му јасно издиференцирана три оштра угла
Шпорет судопера и веш-машина којој ће каже реклама
Калгон продужити живот а шта је с њом
Где је ту калгон где је био кад су дечаци
Гинули на Кошарама голобради и храбри
Жена из плусквамперфекта пали им свеће
Кад стигне сврати у цркву увек се заброји
То је тако кад бројиш мртве које волиш
Оца и мајку и њихове очеве и њихове матере
И ујака и тетке и бројиш бројиш и плачеш
Време ти испије поглед то је добро
Заједљиви и злобни виде само црне рупе

Када је била мала она је волела људе
Имала је пса Брња и хранила је кокошке
У дворишту је био бунар чесма жабе и ладолеж
Али то је било давно то је плусквамперфекат
Жене су биле својеглаве и лепе као младост
И нису надограђивале нокте нису куповале дојке
Уместо да специјализирају естетску хирургију
Младићи су постајали војници и вајари

КУЋО

Деда те купио кућо од своје очевине
И неке цркавице мукотрпља
Уштеђеног на хлебу гаћама и
Кошуљама

После се поносио после се гордио
У сну те стезао као јабуку
Волео те безумно и опасно
Кућо

Кућице слободице
Теби сам се враћала и грејала руке
И срце прозебло крај огњишта
Кућерино
Из тебе сам бежала
Женска су деца туђе слуге
Говорила је баба
Деда је умео да се разгневи
Ово је моја кућа нека вас води отац
Куд зна моја кућа моја моја
Кућо

Свега је било између нас
Ти боље памтиш али спокојно ћутиш
И пропадаш

Кућо била си пуна
Личила си ми на лубеницу
Била си препуна
Довлачили смо као мрави
Све и свашта
Мирољубиво одана
Налазила си начине
Да сакријеш
Моје ђачке дневнике
Безглаво патетичне

Дедине флаше
Безглаво пијане
Бабине опушке
Брижљиво чуване
Недопушене
Јер је (ти најбоље знаш)
Пушила крадом
Онда мајчине девојачке хаљине
Па плоче очева писма
Индекс и ђачку књижицу
Кћери јединице лепотице
Кућо

Ниси јој опростила
Мојој доброј несретној мајци
Ништа јој ниси опростила
Ни што је отишла
Ни што се вратила
Кућо

Прво су изнели бабу
С ногама напред
Како доликује
После те и деда оставио
Тебе љубљену најљубљенију
Исто прво ноге
Па срце
Главу увек иде на крају
И руке су увек везане
Кад одлазиш
Кућо

Мајка је изашла сама
Попила кафу
Искључила склопку
Закључала врата
И никад се није вратила
Знала је да неће
Ја нисам
Чекала сам је на капији
Била сам љута
Журили смо у болницу
Кућо

Кућице
Кућерино
Празнино неопевана
Зјапиш и трунеш
Тако ружна и стара

Заузела си најлепше место
Под сунцем
Коров ти ниче из утробе
Распадаш се

Пуста кућо несрећнице
Сад се за тебе отимају
Локални моћници
Нуде новац
Како би те сравнили са земљом
Сврбе их дланови
Они би да те сможде
Чамотињо моја
Рано моја разјапљена
Сад си сестрина
Али њу другачије болиш
Из даљине све изгледа мање
Мени руино моја неопевана
У ропцу пред очима издишеш

ПИЛУЛЕ ЗА СРЕЋУ

(баби Владимирки, видарици)

Све је почело од снебивљивих страхова.
Нешто је у мраку, једнооко и безгласно,
а ипак тако присутно, дише ми за врат,
прсти су му дугачки и вилице му стиснуте,
доћи ће да наплати грехове прадедовске,
и ове, сумануте, само моје. Неумољиво,
попут шалтерске службенице, даће завршну
Реч. Научим ли да их преживим,
те снебивљиве страхове, написаћу песму
и окуваћу их у стих, као некад бака бајалица.
Она је моје детиње претрашености
саливала у олово, давала им имена,
шапутала над ужареним угљевљем
и исписивала у пепелу самоникле сонете.
Биће добро, говорила је, биће ово добро,
небеса се отворише, анђели се помолише,
с моје Марије чини отклонише, отклонише,
отклонише... Музика цури из њених добрих
очију, најплављих које памтим, одлази,
враћа се, сагиње се, уздише, поново шапуће,
цврчи врело олово у плеханом тањиру
(на њему пише „Поздрав из Матарушке Бање“):
поздрав, отпоздрав, поздрављати се, оздравити...
Размишљам о томе како је вода свемогућа,
само вода, све остало је крхко, чак и олово,

она каже пепео се у води не раствара.
Не знам зашто је то важно али јој верујем.

Отишла је моја самоука видарица
и мене нема ко да залечи. Моји страхови расту
заједно са мном, прерасли су ме вишеструко,
страве, ужарене, нема ко да салива, а оне одавно
нису снебивљиве. Посежем за бенсединима,
бромазепамима и осталим изотопима.
Хорда разуларених варвара маршира
по мојим несаницама и нуди фармакопротезу
за анксиозност, тескобу и неспокој у дистрозним
механизмима социјалне адаптације.
То су шарене лаже, те пилуле за срећу,
сурогати за ону лепореку видарицу
и за све добре душе које су се преселиле
на нека лепша места или су само иструлиле
након живота у којем су најлепши део себе
поклањале, увек изнова, нама, престрашенима.

Валентина МИЛАЧИЋ

РАЗОБЛИЧАВАЊЕ

Разобличен је
дамар утопије,

између парафразе
и хипотезе,

између капљице таме
и капљице свјетла,

између двије
капљице – пјесме,

између наде и вјере
у оздрављење.

РАЗГОВОР

са језером,

са паткама,
птицама,
жабама,

са назирућим
рибама на
површини стихова,

са вјеролирастим
крошњама врбе, храста, зове,

са трагом авиона
у бијегу,

ка тишини.

САН БЕЗ РИМЕ

Са невиђеним
укрштам виђено,

са виђеним
укрштам невиђено,

калем жудње,
узорак тишине,

просвјећујем предах,
сан без риме.

ИЗМЕЂУ ТЕБЕ И МЕНЕ

Између тебе и мене
вода,
по њој се мигоље барке,
пас разиграва
забацујући удицу.

Шта тражи
његов њух,
твој или мој сан?!

Између тебе и мене
ватра,
у њој се јуже
вјетрови и боје,
мачка преде
извијајући струк.

Шта тражи
њен њух,
твој или мој длан?!

Између тебе и мене,
природне непогоде,
понајприје,

ова дубока фатаморгана
распршена од тастатуре
испијене наискап.

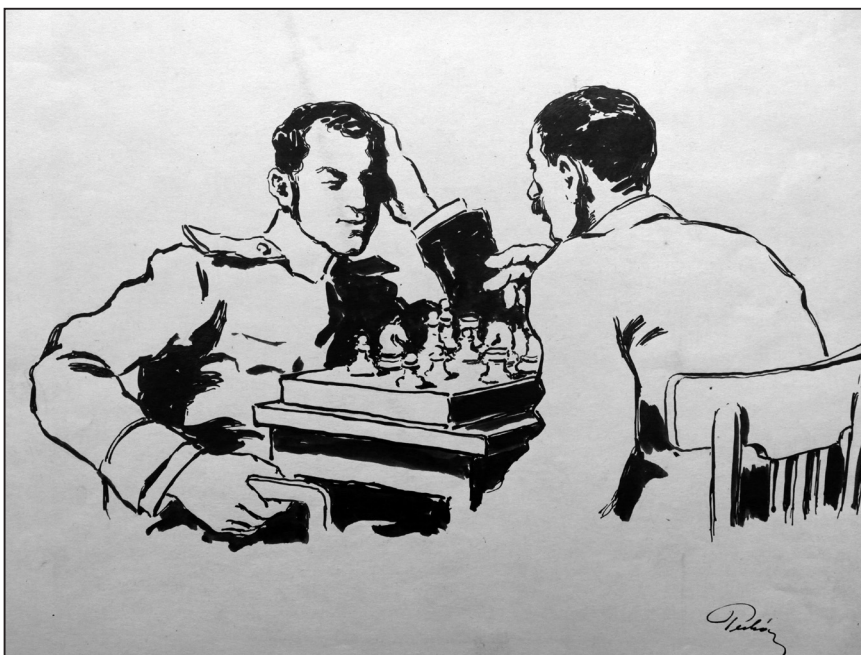
ДА БИ НАПИСАО ПЈЕСМУ

Да би написао пјесму,
мораш се лавовски борити
и орловски
по хартији сјећи.

На ум ће ти пасти
свакојаке ријечи,

мораш се лавовски борити,
да утолиш жеђ

пјесме што се дријеши.

Андреја Ђ. ВРАЊЕШ

МЕРА

Треба говорити нечујно,
ако је могуће и заћутати,
не бити ко ветар снажан,
гласно одфијукати.

Не возити слаломе брзе,
по стрмим оним странама,
ко не поштује познанства стара,
њега испрате с ранама.

О бити смиран тих,
не додавати животу гас,
они што не знају спознати меру,
умиру на сав глас.

МУДРИ

Пред лепотом скучени,
тежем се надају,
једном сам једног упитао давно,
где радује срећа?
Лаконски ми одговор даде,
У Сахари, у сенци дрвећа.

ИСТИНА И ВИНО

песнику, Благоју Баковићу

Кад над Хоповом искон засветли,
обнаже виногради гроздове зреле,
сунчеве зраке најаве петли,
песник у Ириг изјутри рано,
с вином попије радост и тугу,
обоје заједно у истом цугу.
Осети песму Божји дар,
открије светлости, ума тајну,
игру речи насмејану.

ГЛАД

Није тренутак,
време је она,
ехо очев, у животу сина,
у глави се настанила.
Да буду теже и она и глава.

САВЕТИ

Извини се Сунцу далеком,
што му дневно окрећеш леђа,
оно је живот у траговима јутра.

Облаку белом се захвали,
што ти учврсти поглед,
за кратку лепоту, вредну дивљења.

Поздрави долазак јесењих киша,
што ти обојише сневе,
у плава сећања.

Никада немој престати да волиш,
док се за срце будеш држао,
из себе испасти не можеш.

Зоран ШКИЉЕВИЋ

ТРЕНУТАК ОДЛУКЕ

Те вечери нешто ме је незадрживо вукло напоље. Било је прилично хладно за почетак октобра. Мора да се на планинама већ забелео снег, помислио сам ступајући из Иван-Бегове у Улицу Цара Лазара, одакле сам преко Обилићевог венца продужио даље ка СКЦ-у.

Кажу да на улици обично изгледам погубљено, не гледам куда идем и свађам се са самим собом. Уморио сам се већ од објашњавања како је то природна последица мог дугогодишњег таворења по питању каријере. Нисам никакав лудак, и на крају крајева, шта је толико лоше с времена на време замислити се над сопственим животом, па било то и на улици? Или запитати се шта је то што ме толико спутава, мањак амбиције, или нешто друго. Вишак погрешних одлука, рецимо.

Завршити књижевност и није била нека мука у поређењу с оним што је након дипломирања уследило. Наћи посао у струци, а притом немати добро позициониране партијске, рођачке, завичајне или геј везе, на нивоу је статистичке грешке. Утолико је било и погубније по мене. Касно сам схватио своју грешку: кога данас брига за светску књижевност, шта ће то генерацијама које долазе, требало је да усавршавам језике будућности. Кинески, или руски. Али, сад је готово.

Пратим овдашњу књижевну сцену, објављујем приказе књига на интернет порталима који промовишу савремену књижевност; многи ме читају, хвале ме, али нико да истрчи са конкретном понудом, рецимо за уредничко место у неком часопису или у издавачкој кући. Тако сам након дипломирања потрошио пуне четири године. Родитељима на грбачи, како ми често пребацује моја девојка Биљана.

Урадим и понеку лектуру за чланове књижевног клуба „Иво Андрић“ чије просторије се налазе у сутерену зграде у којој живим. Тако зарадим колико да платим рачун за мобилни и изведем девојку у пицерију једном месечно. Прошла година је била неочекивано добра, скупио сам новац и за моје прво летовање после дугих седам година. Биљана и ја, десет незаборавних дана у Парги. Море ме је опустило, добио сам и неке идеје. Најлуђа је била она да се посветим писању

прозе, од чега је било неразумније само то што сам је схватио крајње озбиљно. Чак сам направио и скице за неколико кратких прича. Али чим сам се вратио у београдску колотечину, наставио сам по старом и од прича није било ништа. Штавише, све ми је било мрскије да пишем и рецензије.

Тих скица сам се сетио пре неки дан, пронашао сам их у рачунару, у амбициозно замишљеном фолдеру *Парга – приче*. Било их је три. Прочитао сам их и две одмах обрисао, а једну ипак сачувао, ни сам не знам зашто. У тој причи замислио сам да имам двојника који решава моје проблеме уместо мене. Идеја помало заумна, али ко зна, можда ме једног дана ипак нешто подстакне да је разрадим и довршим. Професори су говорили да имам списатељског дара, али ни тада, као ни сада, нисам много марио за то.

Видевши да нисам закаснио на књижевно вече, помислио сам да се ваљда нећу покајати што сам се између ТВ преноса полуфинала тениског мастера у Шангају и потенцијално занимљивог сусрета са писцима у СКЦ-у, ипак одлучио за ово друго.

Мала сала на првом спрату, шаролик свет, новинари, уобичајена граја пред почетак, осмеси, поздрави. Уочио сам једно празно место у првом реду, пружио корак и успео да га заузмем. Позиција је била мало укосо од бине, али све се добро видело, и што је још важније, могао си да чујеш сваку реч.

На бини, за великим столом, седело је четворо славом овенчаних писаца. Исто толико Нинових награда златило се у њиховим витринама. Домаћин вечери била је танковијаста бринета, лепог лица и веселих, паметних очију, такође писац. Њен осмех и звонки глас испунили су салу. Поздравила је све присутне, потом је дала реч писцима.

Причало се жустро. Емотивно. Афористично. На тренутке и патетично. Скакало са теме на тему. Вешто су биране и речи и интонација, како то и доликује интелектуалцима таквог ранга. Надахнућа им очито није мањкало. А заузврат, свака њихова бравура, луцидна, крепка, богохулна, разборита или саблажњива мисао, добила би свој ехо у виду заслуженог аплауза.

Чуо сам много занимљивих ствари, но како је разговор одмицао, нешто ме је све више тиштило. Било је то неко чудно комешање налик на тескобу, из грудног коша спустило се до стомака. Чупало ме подмукло. Онда се неко од писаца дотакао смутних поратних година и младих који хрле у свет и пукло ми је пред очима: то се у мени пробудио сав онај јад и очај изневерених нада и очекивања после две хиљадите! Све то што се већ неко време гнездило у мојој нутрини и трвало ме. Не само мене – безмало читаву моју генерацију!

Свака помисао на то изазивала је у мени све већу нелагоду. Нисам престајао да се превијам на столици, више пута облио ме је хладан зној, једва чекајући да се књижевно вече заврши. Али, након званичног дела програма, водитељка је најавила питања из публице. Упиљила се у мене приметивши како се врпољим.

– Јесте ли ви, младићу, хтели нешто да питате?

Није био баш најбољи тренутак, нити сам имао намеру да било шта кажем или питам, али ипак сам устао.

Учтиво сам се представио и онда започео тираду, све укруг враћајући се на то како роман моје генерације још није написан. Закључио сам рекавши да би за нашу књижевност било драгоцено да се управо неко од присутних литерата позабави тим изгубљеним годинама које су мојој генерацији и даље траума која их прогања и после толико година.

Погледали су ме зачуђено, а онда је један од њих узео да ми одговори, и то баш онај чију сам сваку књигу прочитао, и за кога сам већ стотину пута рекао да бих, ако икад пожелим да будем писац, волео да пишем макар упола добро као он.

– Хмм, занимљиво питање. А зашто се ви, младићу, не латите пера па нам опишете све те јаде? Видим да вас све то страшно притиска. Преточите у прозу све то што вас тишти. Може бити да смо ми – па широким замахом руке показу на своје колеге – већ рекли своје?

Најмање сам очекивао такав одговор. И то од њега!? Апостола наше модерне прозе. Поготову што су његове речи биле пропраћене смехом, отвореним, грленим, али и оним тихим, притајеним, што је значило да су погодиле тачно тамо где треба. А права мета заправо сам био ја, па је и сав тај смех био упућен никоме другом до мени.

Употребио је иронију, своје најубојитије оружје, уједно и оно што сам највише волео у његовим романима, и то ме је поразило. Не знам зашто му је то било потребно, да свој бритки ум оштри на једном анонимусу. Да ли је могуће да је једно посве безазлено питање, за које сам мислио да је за ту прилику сасвим на месту, угрозило његов списатељски его?

Махинално сам погледао у водитељку, тражећи спас. Зурила је у мене исколачених очију и стиснутих песница. Боже, па она свом снагом навија за мене!

– Ко зна, можда вас и послушам – рекао сам. – Али да знате, у том случају ви ћете бити криви што сам постао писац!

Праснули су у смех сви у сали. А он је гледао у мене и кисело се смешкао. Можда је хтео да ми се извини, али нисам могао да размишљам о томе, јер управо тада, док се жамор у сали још није стишао, донео сам важну одлуку. Ни за шта ме више није било брига, нити за њега, нити за равнодушност света коме очито не недостају романи који још нису написани – мислио сам само о томе како да удахнем живот оној мојој замисли о двојнику.

Како једном рече тај циник коме је пошло за руком да са неколико бираних речи ишчупа писца из мене и тиме ми на најбољи начин демонстрира њихову моћ – и који ће неколико година касније постати и мој први рецензент – важно је написати прву причу, из ње ће се изнедрити све остале.

Слађан Горчин БЛАГОЈЕВИЋ

С ДЕСАНКОМ У ПОНОЋ

Ваше Височанство С Десанком у поноћ, каква сте Ви само прича, а и несте. Ево због чега. У општој пометњи и узбуђењу, на хиљаде људи спрема се ка порти Пивског Манастира. Топло јулско вече измамило је и најстарије Плужињане. Врхунац Пјесничких сусрета, програм *С Десанком у поноћ*. Све до малочас, на обали Пивског језера, на ливадама и на плажи, монтажним трибинама и понтонима, баркама и бродовима, на педолинама и кајацима, одигравало се још једно вече за памћење југословенских књижевних сусрета. Све би почињало данима раније, кад би се на обали појавили камиони шумског комбината и културно-просветне заједнице, радници који туку ексере, састављају трибине и штандове, тешу песничку галију. Централни догађај почињао би предвече. Са прозора стамбених зграда посматрали смо јунаке из читанки како шетњом одмичу према језеру, упирали смо прстом у њих говорећи ево га онај, ево је она, пази иста је као на телевизији. Беху звезде. Након митинга поезије угоститељи и роштиљције први су покупили ствари и дали се порти, да опет дочекају песнике и читаоце свих народа и народности. Шта ме то спречава да кажем да се већина Пивљана још од Другог светског рата није ни примакла Успењској светињи. Узбуђење је расло, сви су желели да оду, али су морали да чекају и чекају да се по ко зна који пут врати неки од аутобуса. Гурали су се, довикивали, договарали где да се нађу кад стигну у Сињац, на обалу потопљеног извора Ока, колевке Пивских сусрета, до храма који је *бјежао и убјежао од воде*.

Мадам С Десанком у поноћ, Ви би сте могли да будете и есеј, али и не бисте. Ево зашто. Један дванаестогодишњи дечак тумара кроз гомилу као да га ништа не занима. И јесте и није ту. Шта ме спречава да кажем да сам то ја. Мрзим оца зато што пише песме, то је женски посао. Друго, јутрос сам чуо да је стигла Дивотнаја и само желим да је видим. Целог поподнева убеђујем мајку да не идем Пивској лаври, да несам расположен. Будем послушан, дођем на време с купања, добро ручам, пазим бебу, сестру Јелисавету. Али авај, мораш да идеш па мораш. Немој да брукаш оца. Ево нас и на насловној страни *Политике*. Неволно уђем у један аутобус. Али пре него што су се

врата затворила угледам је како шета с теткама код којих је дошла на распуст. И даље је за главу виша од мене, гарант. Висока и лепа, још лепша него кад смо се последњи пут видели. И први пут пољубили. Била је позна јесен кад сам добио разгледницу. Нацртала је велико срце и у њему исписала *Не, немој ми прићи* и тако даље. Маштао сам како ћу јој одговорити за празнике, клео се како ће то бити за Нову годину, зимски распуст, па за Први мај. И писао сам, није да несам. Седнем, закључам кућу, цртам срце, па још једно, па још, још и још једно. Я тебя люблю!, пишем, уписујем и Волим те!, Ti amo!, I love you!, и Je t'aime! Обећавам себи да ћу јој послати за викенд, кад не буде гужве у пошти. Онда почнем да јој пишем у стиху, да римујем. И током сваке строфе сам заљубљен до ушију. Али кад дође субота нема је нигде. Како завршим писмо тако је заборавим. Шта ме то спречава да кажем да сам редовно цепао написано. Једном, тражим нешто међу поверљивим стварима кад ето ти њене разгледнице. Први пут помислим да је лепа као песма, а и није. Пустим је да мало одмакне и изађем из буса. Мало шврљам наоколо, тек да се сви разиђу, па ћу да кажем мами да није било места у превозу.

Госпођице С Десанком у поноћ, извините, али Ви сте трагедија. А и несте. Ево зашто. Поноћ само што није закуцала. Из хотела излазе песници. Нас тројица шестака завирујемо у таблице аутомобила, погађамо који је из ког краја Југославије, кад не знамо питамо. Сада сам уверен да нећу отићи. Рећи ћу да ми се спава, свакако ме терају да легнем раније. Свирају из аутомобила и књижевници и њихови домаћини. За многе песнике се одавно знало код кога коначе. Постали су пријатељи. Трубе као да крећу на свадбу. А онда ме један другар хвата за руку и каже зове те отац, чујеш ли колико ти свира. Претварам се у камен на коме пише син уредника манифестације и талентовани уличар покушао да ескивира. Ухваћен на делу. Прилазим, гледам у земљу. Десанка спушта прозор и смеје се. Шта радиш ту, срам те било, улази позади, каже отац. Једва се рукујем јер седам иза ње. Њено седиште је благо спуштено, леђа је наслонила о јастучић, вероватно да не би скидала велики бели шешир. На рамену мог оца је њена танка чворновата рука која га тапше, док говори не буди тако строг према сину, видиш како је златан. Поред мене су моја сестра Исидора, тек завршила први разред, и госпођа коју не препознајем. Питај се, каже отац, то је тета Мира Алечковић. Крећемо. Тишина и мучнина. Мира, Исидора и Десанка, какав смо ми трио, а моје даме, каже Десанка, да разбије тензију. На једном скверу застајемо да пропустимо пешаке. Две девојке се љубазно јаљају, прелазе улицу, ћале их позива да слободно приђу. Рукују се с њом. Шта ме то спречава да кажем ко су биле те девојке и да је међу њима била једна девојчица. Млађа, много слађа тетка каже Дивотнаја је уморна, цео дан је путовала из Сарајева, морамо на спавање. Где ти је син, пита старија. Подижем прозор и пропадам у земљу док ми оне шаљу пољупце и говоре како сам сладак. Крв надире, уши горе, али пропадам безуспешно. Дивотнаја цркава од смеха. Врхунац моје пропасти, мислио сам, али сам се варао. Не, не сећам да ли сам на том кратком, а и дугом путовању разговарао с Десанком. Нећу више

ни да је помињем. Она је за све крива. Маћи ћу Те, С Десанком у поноћ, и из наслова, ако се још само једном сетим овога. Какав си ђак, пита Мира. Одвалим, као из топа, *Река Пива плава плитка / низ планине јури витка...* из Буквара, али то јој је сестра већ рецитовала, то је за прваке. Опет сам киксао. И сад видим муњу у очевом оку на ретровизору. И опет смо ћутали, због блама. Зашто не одврне Ленона, или његовог Кокера, питао сам се. А онда је старица од деведесет лета опет покушала да разбије тензију: Пајо, реци ти мени да ли је твоја Стана љубоморна на мене, не раздвајамо се још од Загреба... како јој се допадају наше фотографије из Далмације и Херцеговине... Шта ме спречава да кажем да су се смејали и да сам се правио да је и мени било до смеха.

Коначно смо надомак порте. Ослобађам се екипе, лутам по маси, проналазим друштво. Чујем неке нове песме које несмо певали за дан школе и шта ти ја знам. Нико ме не спречава да кажем ни да сам испод једне шљиве иза конака први пут уживо видео гуслара. Разгледам огромне телевизијске камере, пењем се на постоље рефлектора који бије у сцену на степеништу: Јован Делић, Драгомир Брајковић, Рајко Петров Ного, деца и омладина Пиве, гудачки квартет и квартет који ме је ухапсио. Након вечери, песници који су наступали на језеру и многи други излазе спонтано, говоре песме посвећене обожаваној, затим песме љубавне. Сањао сам, а и несам, како су се свеци обрадовали, како су оживеле фреске и како се из храма чуо њихов тихи пој. Будим се у нечијој врећи за спавање, близу јужних манастирских врата. Свануло је. Порта је пуна оних који су уз стихове дочекали зору. Дочекали рађање једне велике песме која их је вратила светињи. Наравно, о томе ништа нисам знао. Сад ме ништа не спречава да кажем да сам знао само да је отац био против власти али о томе се строго ћутало.

Цењена С Десанком у поноћ, која претиш да постанеш мелодрама, а и не претиш, рећи ћу Ти још нешто. Тек поподне запутим се к језеру. Морао сам да дувам свећице на проклетој торти. И да се сликам с родбином. Сустигнем једног шахисту са *Политиком* под мишком и одмах знам да на купалишту нећу затећи никога. Он увек долази када сви оду на ручак. Трибине, бина, сценографија, све је још ту. Пливам колико могу, тамо до изнад потопљене куће мога деде, где сам проходао и где бих највише волео једном за свагда да потонем. Али све време имам осећај да ме неко посматра и да ће ме спасити ако кренем доле, а онда ће ме одвести кући и ту сам готов. Попнем се на бродић везан за велики туристички брод и зароним у авантуре мог новог хероја, Текса Вилера. Искочила је на прамац, ниоткуда. Као да је изронила из модричастих дубина под којима је остао мој завичај. Дивотнаја. Срећан ти рођендан, каже, пружа ми руку. Једва устајем, љубим је у танку вену изнад кажипрста. Опет је виша за главу и, упрокос мом рођендану, опет малко старија. Да ли си разговарао с Десанком, каква је, је ли као на телевизији, зашто ми ниси писао, *шта ли те спречи*. Писао сам, вероватно је пошта погрешила. Капље с њене коже, једна по једна, полећу према сунцу. Уграбих једну с трепавице, плављу од воде и од неба, налик њеном

оку. И попих је. Али да не претерујем. Причам јој бајке, до сумрака, док на летећем пешкиру лебдимо између Пиве и неба. Шта ме то спречава да кажем да је то био први пут да сам нешто урадио. Која ти је Десанкина омиљена песма, пита. Кажем свака, јер не знам ниједну. Говорила је:

*И јеси и ниси песма.
Заметнула си се била
за време једнога несна
чула сам те већ у слуху,
разабирала ти речи,
била си већ живо биће
у мом духу.
Шта ли те то спречи
да постанеш песма.*

Зима је била на прагу кад је стигао пакет. *Сабране песме* у шест томова, са првих пет књига потписаних сваком од чланова наше породице. И једно писмо сестри. И једна разгледница, на моје име. Исидора с поносом чита шта јој је написала Десанка. Јелисавета, у мом крилу, нема појма о чему се ради али види да је нешто лепо у кући и игра се с мојом разгледницом. Читај, каже мајка. Кажем и мени је писала Десанка. Из Сарајева. Читам и измишљам њене речи и склапам целе три реченице. Замуцкујем, али отац ме и не слуша јер је нешто важно у *Политици*. И данас помислим да је потражим преко друштвених мрежа, па да јој напишем нешто за Божић, Светог Трифуна или за Васкрс. Почињем да размишљам како и није лоше бити песник. Можеш да измишљаш и да се удвараш кад пожелиш. Кроз стрипове и спортске журнале почнем да виркам у часописе и књиге. Али касно. Касно за једну љубав којој несам био у стању да пошаљем писмо, коју сам спречио да постане песма. Шта ме то спречава да кажем да се моја свеколика пропаст одвија и данас. Антитеза за антитезом, парадокс за парадоксом, плес на ивици оксиморона, баш као у оној песми коју и јесам и несам добро запамтио. А није да се несам трудио. Пишем, пишем, али кад год нешто напишем имам осећај да убијем то што сам створио. Убијем осећање које сам о томе имао док сам писао. Али кога то брига.

Опет је лето. У порти је заказано *С Весном у поноћ*. Југославија у малом. Дивотнаја није дошла, али и јесте. Шта ме то спречава да кажем да је несам заборавио, а и да јесам. Управо је стигла, али из Београда. Ништа ме не спречава ни да кажем да је била моје висине и као сан лепа. Највећа љубав свих времена, опет. Дан уочи четрнаестог рођендана био сам већ довољно искусан да ескивирам типове попут мог оца и Весне Парун, али и једниг *Мистер Ноа*. Уместо стрипа купио сам нам по сладолед. И док сви грабе намастиру, нас двоје пловимо по Млечном путу који се огледа на површини мирне воде. Хитамо ка малом заливу изнад потопљеног кина. Веслам. И слушам:

*А док још у мени диса
док те рука не написа
бивала си све летша,
као Месећ из небеса
светлела си за мог несна.*

Негде између Малог и Великог Медведа она наједном окрену СОС лампу коју смо мазнули с брода за стране туристе и баци светло у моје очи. Баци ногу на моје раме, баци лампу у воду. Биоскоп је опет радио. Срећан ти рођендан, каже. Дивотнаја. Пољубих је у глечерплаву звезду што жмирка у капљи на танкој вени којом је хтела да побегне уз њено стопало. И попих је. И сањао сам, али и несам како хор потоњених стећака пева неку давно заборављену песму. Али после само неколико дана одлазим на проклети алпинистички камп за који сам месецима преклињао родитеље. Мрзим планинарење. Шта ме то спречава да и то пропадање испричам у најкраћој могућој реченици која може, али и не мора да гласи Испратила ме је на аутобус. Или Чим сам ушао окренуо сам главу да не гледам како ми маше. Проклети Дурмитор, без адресе, без поште са које бих јој слао писма из *војске*. Ово јесте још једна реченица, а и није. С јесени је пало по неколико разгледница с обе стране. Већ сам живео у другом граду и није ме било стид од поштара. А онда отац заувек нестаје у реци низводно од језера, јавила је *Политика*. Мајка је у шоку. Исидора збуњена. Јелисавета не зна о чему се ради али осећа да нешто није у реду. Пријатељи су у очајању. Али сада ме ништа не спречава да кажем да је мени лакнуло, због његових песама. А и није. Беше касно. Већ сам заглибио у писма, обећавао као словоделац. Од најновијих касета преживео је само Џо Кокер, јер га имамо и у кући и код бабе и деде, кажу да га је имао и у канцеларији. Ни за трибјуте Битлса и Џона Ленона није била фрка, имамо их и на плочама, оригинале. Не бих млатио у Титоград ни због Стинга и Шаде, још их несам капирао. Али шта ме то спречава да кажем да сам ишао због Партибрејкерса. Због њих и због Партизана сам почео да бежим од гимназије и од увцељене родбине на концерте и на утакмице. Није ме било по два, три дана. А и јесте. Али почео сам да пратим манифестацију, да идем на *С Матијом у поноћ* и тако даље, па да извештавам са симпозијума и да студирам проклету књижевност.

Могла би, драга моја С Десанком у поноћ, да будеш запис, а и не би. Ево зашто. Са хриди дивље Лаловине посматрам авион који узлеће. И други који слеће. Данас Исидора путује у Атину, Јелисавета стиже из Рима. Читам *Горски вијенац*. Несам сигуран колико година пуним, нити у ком граду живим. *Марти Мистерија* и *Кен Паркер* су одавно на неком тавану, тек ту и тамо вирне *Дилан Дог*. Скачем. Грабим к Росама, новим Делфима. Покушавам да не размишљам ни о чему, као кад пливам на Шкрци, мајци српских вода. Али не дају ми Његошеви дивотници који чине *што бити не може*, не да ми дивотница што једне не тако давне ноћи укрочи у башту кафеа на нишићком корзу, баш као у песми. Вече се прикрало и сада је јасно да пре мрака не могу назад. Мислио сам да се примичем скулптури

која вечно стоји на обали чекајући писмо у боци. Али то је била она. Дивотнаја. Гледала сам те како пливаш. Бринула сам, али струја те је донела где треба, *к Ноћи скупљој вијека*. Ношена звоном од Савине, последња сунчева зрака завуче се у зализак над њеним челом и склупча у вокал између слова и љубави, у глас што њено име држи у слуху. И попих је. На овом месту сагради храм Божји, одзвони ехо мог деде протојереја. И није знала да ми је рођендан. И није нигде отишла. И свако вече беше с песмом у поноћ. Између Боке и неба. И говорила ми је песму једну она, лепу као да сам је сањао:

*Њихала си се у мени
на љуљашкама звука,
ницала си из слатких мука,
била сам те лепоте свесна.
Шта ли те то спречи
да постанеш песма?*

Ево шта ме спречи. Морао сам да идем. Није била луда да ме прати, да ми маше и да слуша Лану дел Реј. И несам долазио све до јуче, до великог скупа о Десанки о коме нема ни слова у *Политици*. И појавила се, ниоткуд, на књижевној вечери. Да нас уједе за срце. У налетима беса помишљао да је избацим одавде, али како када делимо тај проклети орган.

Од злата јабуко С Десанком у поноћ, једнога дана могла би да постанеш цела новела, цела лепа ако треба. Ево зашто. Сада пишем мојој драгој, негујем је речима и делом. Ма каквим делом, само речима. Речи несудела, а и јесу. Али наша писма несуделом мртво слово на папиру. Она опет висока и лепа, а ја спреман да оживим сваки педаљ наше љубави. Свако биће, свака мисао некада пожели да још једном живи, а само написана реч васкрсава сваки пут када нађе читаоца, када постане слово О љубави. Али да не давим.

Хеј Ти, слатка мала у танкој ћирици са полугласима! Ти, која говориш несам уместо нисам и нијесам. Из ког си Ти века, побогу! Житије једно најобичније Ти си, а и њси. Како зашто. Зато што ме је та песма, која и јесте и није песма, уплела у словес. Дивотнаја. Са једне од важнијих пошта у свемиру, из Андрићеве куће, шаљем ово словољубље, препоручено, плавим вагоном, узаним колосеком преко Шквера, на последњу станицу, у Хипербореју. И сутра ћу опет. Несам сишао с ума да Ти се опет удварам, да пишем до бесконачности, а и јесам. Шта ме то спречава да Те још мало дотерам за зборник *Између земље, неба и мора*.

Сестро драга С Десанком у поноћ, имаш лепе изгледе да постанеш путописно сећање на сада. Можда већ јеси. Морам то да ти кажем. Шта ме то спречава, да Те волим.

Љиљана Павловић ЋИРИЋ

У ЦАРА ЈОВАНА КАЛОПЕВКА ЦРВЕНА

Беласала се ту ноћ возна карта тамним ходницима мога чела, мешајући ми стране света и преспајајући прошло са будућим, натапала језерину мојих мисли. Тргох се иза сна.

– Карте на преглед – чуо сам негде иза последње фиоке памћења. Журно, длановима знојавим, машио сам се за задњи џеп (последње уточиште беспопштено одложених беспотрештина) и остао у чуду.

– Где ли је? – питао сам се не налазећи карту.

– Јесам купио... ситно је зазвечало – присећао сам се кроз магловиту садашњицу.

Будуће нисам назирао, прошло ми се кроз леђа кезило... и куда, питао сам се у себи, куда када се путеви узјогуне и прекину грубоискежени као циркуски клонови?

Чврсто заклопљених очију видео сам јасније но икад: *пут* постоји. Постоји да нас проналази, а не ми њега. *Пут* је да се размота као клупко, као змијска кошуља свучена, конач Аријаднин размотан у бесконачну струну што сребри кроз ноћну плавет.

Ко кога ствара, замеће, завија? Бесани друмови кума, или кум пијани друм?

Железна композиција могућих и немогућих ниски вагонета-бајонета, упарених у рђави ђердан ђавољи, љуљушкала ме је лажући ми сваку наду на повратак.

Куда, ако не у понор? У склизнуће, у гротло Земљождера...

Куда, ако не у зев анаконде што саму себе прождире и рађа се подновљена, као јотовање, као грожђе сугласничко које се разгранав под језиком...

Пев тешких точкова железног дива у чијој утроби царујем непознатим путинама распућен, зацвили, кочничарев кочоперни чуперак расталаса се на ветру над знојним челом.

Кондуктер стрпљиво чека карту која саму себе лаже, измишља и доцртава мимосоларне дестинације увлачећи ме у свој унутрашњи џеп:

Нисам ја налазио карту колико је она проналазила мене, оробила, назобила, оковала, потковала; па сад чуј, свете, како гласам безгласан, безмолван да стасам.

– Извините – пружих карту и одахнух.

Кондуктер је прихвати скоро обредно, са пажњом свештеника који крштава новорођеног:

– Изволи, куме – добаци ми враћајући ми карту.

Кум сам, дакле, помислим и насмејем се.

Кум кумује, друм друмује, закључих.

И поново ме сечиво сећања косну; њега, поцрнелога краља на брисаном простору мога момачкога шаховља, нисам могао да заборавим; сада се, свом својом силином, уздизао из мојих успомена пркосећи и најмањем напору да макар невољно остане тамо.

Тресао се на моје очи као побеснело псето, пенио и црвенео напињући своје жиле тресетнице које су ме свом жестином бичевале. Образи су му час горели, час модрели па црвенели, одајући сав гнев који је у том тренутку осећао; да сам, којим случајем, био његово месо, његов уд – нога или рука, одгризао би ме својим запенавелим чељустима, стропкао очњацима у милијарду парампарчади, а онда низ поље, низ степену, није важно кроза шта и носао би ме тако до у бескрај; што даље од своје крви да ме баци у најнеповратније место што га ум људски може смислити.

У тим бесовима и легијама које су га опседале оно што ме је највише плашило није било то коренско, вучје, то што пени и коље, што лиже тазе проливену крв која се пуши под леденим дахом очинства; нисам се бојао животињства његовог које се рађало негде у срцу а праскало на језику просипајући на мене све оштрице темпларске; плашио сам се и као дете плакао од оног људског што је дрхтало, ломило се и титрало негде у тами његових зеница. Сећам се...

Вриштао сам и безглаво трчао по себи саплићући се о сопствена питања, ударао о бедеме своје коже не налазећи излаза. У сусрету са тим малим човеком у њему губио сам битку са собом – издајући мене, издавао је себе. Трнуо је од својих страхова, умирао од бола кад год би ранио мене, а васкрсавао када би чуо мој јаук. Као змијурина прождирио је себе од репа, натрашке гласно звонећи на сва звона.

Он – велики у увредама, громогласан у прозивкама, а премален у тим својим зацакљеним, ужареним зеницама које су цвилеле, молиле и клеле истовремено одајући сав јад и очај на поцепан, избледели цеп сведеног човека који се давио у своме *не даммимммммм!*

По страни, отуђена и у сузама, стајала је она, избледела утвара од некада веселе и упорне жене. Искошена, подоста нахерена од његових увреда и животињски испружених шапатах руку које су војевале осорно кроз ваздух са неким његовим ветрењачама и бесомучно желеле да се докопају њених малих, бледих прстију. Та игра, или боље рећи борба њихових руку засецала је у мени дубоко разјапљене резове, сакатила ме је у стотине и стотине малих меса супротстављајући свако то парче међу собом. Једно наспрам

другог стајали су као два камена, посивела кипа, огромна и дивља у својој огромности. Та огромност није била величина, већ тежина и непомичаност мртвила живота. Он, са великим жилама и дрхтавицом, избеченим, плачљивим очима попут жене, а она укипљена, стамена, бледосива којој је корак био укопан а рамена широко посађена, као у каква човека .

Као да су за тренутак заменили улоге, али нехотице, лудачки у својим опонентним стремљењима да надвладају једно друго и наметну ми се као кочијаш кљусету које до изнемоглости вуче не само бременити кочију са поднапитим путницима, већ и нешто много теже – своје оглодане кости у погубавелој кожи коју су, у некој изнутрици времена, развукли пси луталице. Он је желео да буде боља мајка, а она је покушавала да буде бољи отац. Режали су једно на друго широко разјапљених чељусти, две жиле од којих сам потекао и од којих нисам успео да се одгранам на неку пету страну света иако сам целог живота томе тежио. Био сам трећа, огарављена, стврднута међу њима ширећи руке час ка њему, час ка њој ни сам не знајући кога од кога да штитим – њу од њега, њега од ње, или себе од њих.

Од јаких трнаца под челом, затворио сам очи још једном док је воз лагано труцкарао и тад је, у свој тмини сећања на оца и мајку, пробеласала најсветлијом жигицом мисао о Њој, (не)мојој, протуреној кроз неотуђиво грање родитељских жила-крвница у мојим слепоочницама.

У зорје наше старозлатно, окренула би се ка мени:

– Ниси мене ти. Мене су траве – рекла би ми тихо.

Коса златна, благо преломљена, расула се по баршун-раменима. Гледао сам је како мирно дише окренута нечему том (ја ничему свом), не хајући за овај минорни пребег из позајмљене (не) стварности.

– Нека су – дошапнух – нек су и траве.

Тако детелинасти, са два пара руку и ногу, јесмо се у детелину четворолисну згрчили. Мигранти властитог живљења. Суживота, не живота.

Дуг на дуг. Дух на дух. Дах на дах. Срс на срс. Јесмо. Јесам. Трава јесам.

Следећег трена већ би је нестало, топле и вољене; за њом лепршао је слатки ваздух не дајући ми да испуним ноздрве стварношћу. Опет сам, опет остављен, мислио сам. Није ми се устајало. Тако бих прележао читав дан док ноћ није донела нову боцу и новог мене; на тамном стаклу флаше моје искривљено лице све више би ми заличило на оца.

Мамурног, тешког себи и свету, у рано јутро усправило ме је звоно на вратима.

Дотетурах се до врата, нахерен и ознојен. Поштар, са подужим списком за испоруку и окраћалих нерава за било какву чекњу, отпоче тучњаву по вратима.

Тргох се неколико пута пре него што стигох да отворим.

Необријан, задригао и крвавих жилица у очима, посвећено ме је и сасвим у себи, ћутке, чашћавао епитетима и премеравао сочним дијаметрално-театралним псовкама.

Пружи ми у руку коверту и, не сачекавши било какву моју реакцију, потпис или питање, окрену се и оде, настављајући да ми, негде дубоко у себи (у тој мешини свега белог и дебелог) да прикачује нове етикете по ономе што је мислио да јесам (или ономе што сам мислио да нисам).

Застао сам на трен ил' два збуњено гледајући у ту коверту, затим ћушнуо врата и одвукао се до стола. Бацих на сто коверту са намером да је не отварам, а она направи неки фијук иза мојих леђа, опоменувши ме да ипак променим мишљење. Отворио сам је невољно и лагано.

Писало је:

Псалмино
Као ћутња дугоуха,
широкоруко немање,
као страх крупнооки,
у празнину зевање

Као трагање
као тргање
ко све ино

Псалмино

Тада сам схватио. Не могући из коже, излетео сам из куће, тог осинег гнезда, брже но што су ноге могле да ме изнесу, иако су се грчевито трудиле да ме сустигну. Био сам главом миљама далеко а оне су беспошtedно, очајнички трупкарале журно час на једну, час на другу страну. Најпре ка западу, а потом западније од запада, не би ли се на крају среле и обамрле од узалудне скитње прикалемиле на мене као јасмин на спаљено храстово трупло.

Милијарду осинех иглица осећао сам по читавој кожи. Негде горе, у мозгу, у мислима, врцале су црвенкасте експлозије неких невидљивих бомби.

За њом ћу! Помислио сам и јурнуо силније. Зашто сам је уопште (ис)пустио?! Хотећи да раскрстим са прошлошћу, пијаним оцем и сломљеном мајком самоубицом, пустио сам из руку паперјасто птиче, оно једино које је у мени за сва ова столећа самоће свило гнезно.

Трчећи, опет нисам се удаљавао већ још више ближио сећању на сломљено детињство и никад састављено момаштво....

За мном је опет, горе негде у глави, јечала давно спозната мелодија, речи громке и горке, некако одвише светле, млечне, као прво звоно на звонику недељом: „Јоване! Јоване!” Звонило је за мном кроз тунел неспокоја којим сам се пробио до излазне капије и залупио још једном те тешке вратнице које сам безброј пута пре тога ломио, затварао и отварао их наново натеран сиромаштвом и безизлазом. „Јоване, сине!” Јечала је мајка ухвативши ме за рукав, рашчупана у чарапама боје руже са поцепаном петом. Истрчала је

из куће не обувши ни папуче, а раскаљана земља показивала је за њом крупне неспретне кораке које је силовито направила да би ме сустигла. Тада приметих да је киша из све снаге лила по нама као да је читаве године чекала на овакав тренутак, па да се проспе за навек.

Као да је неко grubим потезом процепао небо на два сива полута а онда ме гурнуо у тај расцеп чекајући да се истопим под кишом и слијем се с њом. Најпре низ асфалт мешајући се с опушцима и скорелим испљувцима кашљичавих дуванџија, а потом, ношен млазевима, завршио у блату које се гомилало у јендеку пред мојом кућом

Онда сам боље загледао мајчино лице. Очи црне, дубоке, као два вира немира у којима ври вечити неспокој, треперило је у тим очима нешто налик на страх од мог вечитог одласка. Играле су јој зенице узнемирено са страхом необјашњивим, крутим. Назирала се у њеним очима лудачка решеност на последње, на најгоре, најтеже потезе које једна мајка може и сме да повуче у грубој, окрутној игри коју зовемо живот.

„Јоване, сине...” Изустила је тихо и хрптаво, дрхтећи и ту се њен глас изгубио. Реченица јој се угушила наврелим сузама и замрла већ на почетку. Остала је да зјапи не допустивши ни њој да каже, ни мени да чујем остатак.

Киша је све јаче шибала по нама, мешала се са мајчинским сузама и све слике око мене чинила сивим. Али та сива није била мешавина црне и беле, намерно смешане да покаже докле је нешто црно а одакле докле је бело. Та другачија сива значила је онај остатак када све боје нестану, стопе се у једну исту, слепу за разлике и глуву за тонове и нијансе. Бивша боја. Оно што је некада било а сада је сведено на неодређеност, непознавање и непостојање. Одсуство правих ликова, облика и боја. Гледао сам у избледело мајчино лице како полако постаје сивље; њена црна коса као да је под ударцима ове сабласне излучевине облака изгубила своју боју и постала сива. Као да сам мајку могао да видим како седи пред мојим очима дуж целе главе и како јој лице вене, сиви, упарава и нестаје под сливовима кише пред породичним домом. Лутао сам погледом по њеној сивој одећи покушавајући да докучим шта се то десило са њом, са мном, са нама. Зашто као утваре стојимо на сивом, брисаном простору који се по хоризонтали и вертикали дели на сиво и сивље и шта је то мало суво и оштро у мојој руци што подсећа на жилет... И ако јесте, да ли да њиме засечем у свој бол или га сасвим скратим... Иди, Јоване – прекинуле су ме из мисли њене речи.

Погледао сам је чудно, чудну, а она ме је благо ћушнула напред, поновивши још једном, кроза сузе али одлучно: „Иди!” И отишао сам. Далеко.

Застао сам на киши укопан, разобличен и бесадржајан, осећајући се као да је од оних страшних мајчиних очију читав један век пролетео. Онда сам се у грчу брзо окренуо желећи да се уверим да иза мене нико не стоји, ничега нема; не вуку се за мном никаква сећања као лопови скривајући се иза дрвореда мога детињства; нити ме уходи моја прошлост, исцепкана, која у мислима ври. Уместо

тога, моје су очи затекле ону исту, замрзнуту слику кишом изубијане матере. Лица и даље сива и далека, непозната, помало угужвана и излизаних линија као на тој новчаници која ми је, не знам како ни зашто, трнула и трнула у руци.

Напред нисам умео, а натраг нисам смео да коракнем. Чинило ми се сломићу се као пластична играчка двогодишњег детета које се, не видевши камен, затрчи преко асфалта и свом силином саплете о злу каменицу. Потом, крвавих колена, брзине у плач не због болова у коленима нити страха од батина које би могло добити, већ због сломљене играчке од крте, некуване пластике, потпуно безначајне у очима одраслих.

Осетио сам да се по мени сливају потоци оних мајчиних сивих суза које су као водопади пљускале по лицу које се није грчило нити од њих бранило. Потом су журно напуштале лице и отицале богзна где по сивом, прљавом асфалту, растварале блато у украјцима пута и завршавале у изрованом јендеку пред нашом кућом. Тамо где је отац неколико тренутака раније поразбијао све што му је у налету лудила дошло под руку. Потом је, стиснутих вилица и укочена погледа, поsegнуо за новом литром. Зграбих црвено блато из мога сокака и јурнух ко зна куда. Сlike су се и даље ређале и смењивале у моме мозгу у раскоши свога сивила.

Ја, како се сив рађам, у сив дом руке ми сиве уносе сиву постељу да пригрлим млеко сиво из дојке посивеле да подојим сив растем у сиво израстам сив отац мати сива сиво сивују да сивље осиви син осивљени.

Сивим на очи моје сиве мајке пред сивим домом сивим оца сивог да одсивим само ми се мајчина пурпурна чарапа смеје а њена пета поцепана пева:

Јоване – сиване

Сиви сине

Сивуј док не осивиши

Потрчао сам колико ме ноге носе, покисао, гладан и уплашен, збуњен сивилом које је остајало за мном а уплашен оним непознатим што надолази. Без торбе, кофера, пакета и пртљага, покисао до костију и пун неке отупелости, стигао сам на станицу. Мокра и сива, издржавајући на рушним, бетонским плећима оловну снагу железних дивова, чекала је на мене. Као да је одувек било планирано негде горе, високо изнад врцавих жица које су на киши подло режале, да сам једини, засигурно затурени путник пореклом ни од куда који се запутио ничему, са урођеном тежњом да отпутује никуда и никада се отуд не врати.

Тако ничијег, одбаченог, пригрлила ме је железничка станица као да сам њен, прворођени и једини син. Као да због мене постоји, или ме је нечија мисао испустила ту, на мокар бетон, међу потамнелим вагонима. А ја, нахоче, чекао сам тренутак када ће ме неко од случајних пролазника повести у своју нигдину.

Стигао сам у касну ноћ. Соба тамна, сива. Нигде ни трага од Моје. Немоје. Књиге остале су разбацане по поду, разлистане, зјапиле су чекајући да их неко подигне. Прескочио сам их механички

и учинило ми се да чујем своје кости како се у мени буне, најпре звуком, потом шкрипом и угушиле би се у шуштању крви која ми је навирала у главу све јаче. Сачекала ме је порука Њена на којој се само ћутке стајале речи:

Не могу више. Опрости ми.

Отишла је, одлетела последња птица са моје гране и однела последњу сламчицу гнезда са собом за коју сам се желео ухватити... иста порука, исте речи као последње што је и моја мајка онда написала; и онда сам прекасно стигао. И онда је било касно за живу реч, за меки загрљај, све што сам нашао било је клатно које је чинило мајчино мртво укочено тело, немушти ропец на конопцу. Клатно које тиктака одбројавајући ми ритмично последње наде у сутра.

Пао сам на под, мокар и изгубљен, ничији, са грозницом очевом у длановима и мајчиним сузама у слепоочницама.

И дохватио сам црвено, завичајно блато са ципела, гладио га и животињски стискао, прстима млео и да сам могао – сажвакао бих га док цео од њега не поцрвеним. Руке су послушно добовале по мокром уду земљина телеса; гњечиле, месиле и ударале по њему, бесно и покајнички. Црнице! Глетушо каљава! Проклетнице! Жвакао бих те када већ ти нећеш мене! Зашто?! Зашто, чамованко?! Столетнице! Калоперко!

Приметих да је комадина блата у рукама мојим постала клизавија и податнија. Текло је са мога чела, или неба. Дохватих се за чело а грашке леденога зноја сливале су се право доле, у кал. И тамо негде, доле, у несједињеном блату, међу пукотинама свести, у расцепу умнога и хумнога, тонуо сам заједно са тим знојем и гнојем који је, чинило ми се, дубоко у срцу настајао. На моме лицу мешао се хладан зној са врелим сузама и тако расхлађени слапови сливали су се у комадину међу мојим рукама и тонули у амбис црвене блатине.

Ко сам и шта хоћу? Бивши судент теологије, који, будући боготражитељ, престаје и не постаје... и неће! Потоњи вајар живожељни, без цвоњка у процепаним цеповима... Сврзимантија, одбацибог, кумисмрт, одрецибрат! Нес(в)ој сам, нес(в)ој – нес(в)ој – ојјјј (ехо је продужавао). И осећао сам како васцели завичај мој, откинут, церио се мени у лице чекајући да га успоменам, овечим црвеном калчином под мојим длановима.

Да побегнем од пожутеле пене на угловима усана пијаног оца; даље од његових тешких руку које нису штеделе ударце; најдаље од клатна мајчиног ропца и конопца и ситних пабирака трошних речи да не може, да јој опростим, да им опростим...

Погледах немоћно у нож повећи са стола и устао бих да у глави још није севало ехом „ооојјјјјјј, Јоване“.

Горко сам зарίδαо, грлом, мушки. Стиснуо сам калину а из ње су искакали час кржаве жиле из очију очевих, час танковита запевка мајчина:

„Немојјјјјјјјјјјј, Јоооованееееееее“. Немој.

И нисам.

Љиљана ПТИЦИНА

ПАСИГЛАВСКА ЛЕГЕНДА

Живот. Живот у животу и живот у животу. Огледала. Нејасна слика лика испред нас. Мноштво личности, мноштво људи. Све је то недовољно. Празно и тужно.

Само неколико деценија може да избрише читаве историјске наративе, меморија човечанства је мекана, прилагодљива, пробојна, ерозивна. Први јачи таласи бришу, па наносе и ми се својевољно одлучујемо на кораке. Треба то још добро угазити. Трагови у песку, трагови у времену толико крхки да, искључиво због гностичког бола, одбијамо вековима то да признамо.

Горња Ластва је географски појам знан само малом броју људи – локалцима или скупљачима непотребних сазнања. Једном је један писац рекао да су историчари пси трагачи. О томе како тај појам заправо изгледа погледом насумичног шетача са другог брда – не вреди ни размишљати. Слојеви прашине претварају се у слојеве земље, потом слојеве камења, па све то бива прошарано растињем, дрвећем да би се на крају претворило у шуму у којој ничега нема и, рекло би се, никада ничега није ни било. Мапе не лажу, посебно војне, аустроугарске – јер они беху владоци горњег појаса. И уметници. Уз довољно воље, нешто читања ретких и слабо поткрепљених научних радова, неколико припремних шетњи, добру оријентацију или, пак, опрему, од Горње Ластве упада човек на чудесна места.

Пут ка познатијим пешачким турама беше мали и неугледан, готово приметан и, да нема мале табле која тамо упућује, сигурно се нико не би на њега обзирао, већ би наставио широким асфалтним путем поред малог гробља, који се врло брзо претвара у неки летњи пут који води до Св. Вида и илирских гробова. Уске кривине и степенице које је природа сачинила од камења воде до аустроугарских стаза, сада само обресе негдашњих напора људских руку и камења прецизно састављених једног поред другог. И у ситницама се прецизност и естетика непознатих мајстора очитује, дуговечност и постојаност,

уместо садашњег побачаног уситњеног камена. Пролазе векови, а човек постаје незаинтересован, неспособан у неку руку, неспретан, а городост се гоји, те неприметно али сигурно расте док од њеног стомака не видимо куда газимо. Стазице које радозналце одводе са главног пута ка аустроугарској тврђави Врмац бројне су. Неискусном шетачу истоветне. Како само природа уме да крије ствари од човека, посебно када он не жели да гледа.

Пасиглава заправо нема. А нема ни Видара. Од Пасиглава остадоше остаци гробља и цркве. Од Видара црква Св. Вид. Вековима не постоје, а о томе шта се догодило са селима остале су само легенде и нагађања. О томе се ни не прича ако баш не упитате оног ретког мештанина који је понешто запамтио. А пут до злогласног села Пасиглав означен је гомилицама камења – путомирима. Прво се са главног пута скреће поред једва приметне такве ознаке. Шуме су постале толико магичне и стране човеку да ни наслагана гомила камења, која видно држи заједништво неким чудом, не изгледа сасвим као дело људске руке. Путић води уз осушени водени ток и уз напуштено село, обрасло маховином у потпуности, урушено, без икаквих назнака садашњег живота. Површински није мало, али је људство ишчезло. Потом се враћамо на главни пут да би се опет од два слична одабрао онај за Пасиглав. Изнад пута остаци серпентина, прецизно наслагано камење једно на друго. Ходате, али поглед привлаче те фасцинантне творевине које балансирају изгледом између природе и човека. Размишљам успут, погледа упртог у рушевине, а истовремено се трудећи да не запнем за неретке змије. Једна од легенди каже да су становници Пасиглава практиковали оклутизам и да се то крије већ у самом називу града: пасја глава, глава пса. Неки извори наводе да је на тлу Црне Горе заиста постојала оваква својеврсна религија, у којој се поштује Псоглав, демонско биће људског тела, пасје главе, коњских ногу, гвоздених зуба и с једним оком на средини чела. Као биће којим бих можда плашила своју децу. И туђу. Верује се да живи или у пећинама или на мрачном тлу, без сунца, али са многим драгим камењем. Људи који му се клањају једу друге људе и није им странно да ископавају мртваце како би их појели. Надам се да је део легенде који тврди да људи више тамо нема истинит. Али, чим је прича написана, прозор у прозору, видиш, читаоче, да можеш место и сам посетити једнога дана.

На северу земље, у међувремену, одрастају горштаци прикривени модерним тековинама. Скоро па изумрла врста, нека посебна сорта човека. Понекад одоли цивилизацији, понекад не. Они који одолевају, осим стаса динарског човека, чувају, без учешћа своје воље, и нарав, помало преку, која се са сударом малограђанштине вазда налази у чуду и непомирљивости, макар и тихој, прећутној.

Цигарета беше неодвојиви део овог човека, баш као свака његова бора и седа влас, стечена годинама. Порицање такође постаје део таквих људи, приметно у оном најбесмисленијем опијању, када седиш у друштву, па пијеш да не испаднеш мање мушко и мање човек, па се тако онесвестите сви до самоиницијалног порицања било чега људског у себи, до оживљавања животињских принципа и начела – бити јак, бити способан да издржиш. А шта? Живот, ваљда. Нису увиђали да им таква стања никако не помажу у решавању свих нагомиланих проблема већ морају два или више пута да се суочавају, у зависности од тога колико пута су успели да се натерају да забораве. Део је то снажне традиције. А традиција понекад има тиху и скромну тенденцију да уништи човека.

Када се пробуди, узима цигарету, уздише дубоко и пали је, седећи тако наг на свом ниском кревету, своје изнајмљене собе, претрпане свакаким непотребним стварима које нико није знао чему служе сем да одржавају неки устајао ваздух, ваздух собе усамљеног и дубоко тужног човека у потрази за својим логичним наставком живота. Проблем је био у томе што је неке ствари требало иницирати самостално, а неке причекати и бити способан да процениш који је то део на теби и твојим рукама. Одлагао је, чекао, надао се. Молили су га, кукали, ишчекивали, али ње није било. Те дуго очекиване, жељене настављачице традиције још увек нема. А време не чека, време пролази, сви старе, отац стари. Наследника му дати био је примарни циљ. Отац је, међутим, заборавио, или никада није ни знао, колико је тешко, готово немогуће пронаћи баш њу. Узимало се пре другачије, узима се и данас – без љубави, из користи, са лажним тепањима, уз уздах, слегање раменима и помисао „ма, биће добро, заволећемо се“. Само, никад се не заволи, навикне се, прихвати и помири са судбином, па се из тога бежи у алкохол, цигарете, опијате, љубавнике и љубавнице, пропраћено дугом и непрекидном нити туге укоренење у праизвору духовности.

Не би ова његова прича ни била нешто другачија од толиких многих да није било тог једног особеног догађаја. Није то догађај који узнемири, по обичају, читаву чаршију, а и у својој чаршији не живи већ одавно. Они тамо мирно животаре и уз срк сваке јутарње кафе надају се вестима од њега, надају се да ће кућу прво испунити благи женски осмех, погледи пуни оне женске благости, бојазни од нове породице, очију које беже куда год од срама и страха, а одмах затим и дечије гугутање.

Посао је био прихватљиво добар. Није изискивао пуно лагања, пуно повређивања права других људи, иако би морао понекад и да заступа онај тип човека за којег сви говоре да је вредан, да је радом све стекао, иако је опште знано да његова душа није најчистија. *Чија јесте?* Зато жмуриш. Моћ и новац изазивају страхопоштовање,

утицај наклоност, те људи потраже сами оправдање, гурајући себе у сенку, уздижући туђ рад и труд, занемарујући пред светом сопствени. Шетње му нису биле својствене, али тог дана, чувши да пуно њих налази излаз у шетњама у шуми, кроз шуму, по планинама, одлучи да покуша и он у нади да ће за део брига наћи неко дрво о које ће се то окачити, камен у који ће недаће магичним словенским додиром прећи. Без мапе, без идеје куда се то сви крећу, крену и он. По интуицији горштака, одраслог на планини. Па, знају се он и планине предуго. Ногу пред ногу, узбрдицом. Пролазили су планинари, рекреативци, деца са родитељима, групе тинејџера, они који су покушавали да трче... Беше баш и неки деда који вуче бицикл узбрдо. *Свашта од људи...* Из неодређеног правца појавило се псето, замало га саплевши вртевши се око његових ногу. Онако непрегледно висок једва се сачувао од пада, упутивши неколико претећих псовки псу, који је весело скакутао, машући репом и очекујући да се његов нови другар придружи његовом путу. Упорно је покушавао да се реши пса. А понекад се, знате и сами, прикачи тако неко лево сметало и прати вас у стопу, блентаво посматрајући. Прихватио га је прво као нужно зло, да би потом почео с њим да размењује по коју реч и на крају пас беше тај који је показивао пут и наводио на стазе. *Мештанин оздашњи, је л' тако?* Пут је био необичан, несвакидашњи и зачас је прошло време. Када су избили на омању чистину, сат је показивао 12. Сунце је упекло, а он није знао где се налази. Пред собом је видео само плоче, огромне и тешке плоче поређане по тлу, без икаквих ознака, мало испреплетене, а одмах изнад њих остатке неке мале грађевине. *Можда је била једна просторија, са огњиштем.* Неизвесно је. Попео се на сам врх. С једне стране други врх са црквом, а са друге стране врх Ловћена и Његошев маузолеј. Интернет је лош, мапа се не отвара. Зашто ли је уопште пратио проклетог пса због ког се замало није саплео? Сада је ваљало наћи пут кући, а и пас је нестао. *Где си сад, ђаво те однео?* Сео је на једну од плоча, запалио цигарету пре него што одлучи којим путем да крене. Делимично се и сећао пута и чинило му се да је пут означен наслаганим камењем, иако никада пре није видео те ознаке. Можда нешто на интернету, уз море онако... више романтично. Нешто слично је било и код њега у селу, на пример, пут који је водио до потока, а лети би толико обрастао да би био невидљив ономе ко би успутно тек пролазио. Сељани су одржавали стазу постављајући прво веће камење, а на њих гомилице мањих. Само је требало пратити пут. У тренутку када је бацио пикавац увежбаним покретном палца и кажипрста, појавила се. Као сенка. Стајала је немо, величанствена појава, у нечему што је личило на стару спаваћицу, дугу до ногу. Била је боса, упадљиво зелених очију и дуге смеђе косе. Гледала га је, премештајући неми поглед са њега на пикавац који се налазио у трави.

– Извињавам се, немам обичај...

Устао је, згазио пикавац, сагнуо се, узео га и ставио у џеп.

– Да ли знаш пут одавде... до цесте?

Ћутала је. Оборивши поглед, слегнула је раменима. *Ваљда не зна. Можда се и она изгубила. Види је... у спаваћици. Но, и деда*

је вукао бицикл уз брдо...*Можда месечари, па је некако залутала и можда је траже.*

– Да покушамо заједно да нађемо пут?

Не рекавши ни реч, благо се осмехнула и пружила корак. Она је ишла испред њега, он ју је пратио. Окретала се како би видела да ли је он ту и застала би када би се он уморио и покушавао да дође до даха. Стао је у једном тренутку, једва дисао и пошао руком ка цепу, вадећи цигарете. Њен осмех се претворио у благо прекорни поглед и он је послушно и немо извадио незапаљену цигарету из уста жељних воде и вратио све у цеп. Нешто беше у њеном погледу, нечег праведничког, нечег бескомпромисног, али неодољивог и лепршаваог. Никада нешто слично није осетио нити видео. Готово да га је окрзнула мисао да је то коначно та, да је нашао праву. Само када би још причала са њим... или је боље да не прича. У том сливању мисли и трчкарању за њом, није ни приметио да још увек нису на цести, већ дубоко у шуми. У једном тренутку је застала, погледала га је заводљиво преко рамена и потрчала у шуму. Повикао је за њом, али се није заустављала, трчкарала је и смејала се. Задихан и преморен, сустигао ју је тик испред јаме. Чекала га је, њен смех је одзвањао шумом, онај смех жене из филмова, кад не знаш да ли је луда, одлучна, опседнута или слободна. Погледао је на сат. И даље је било подне. А она је проговорила коначно:

–Тамо, горе, знаш...седео си на мом гробу.

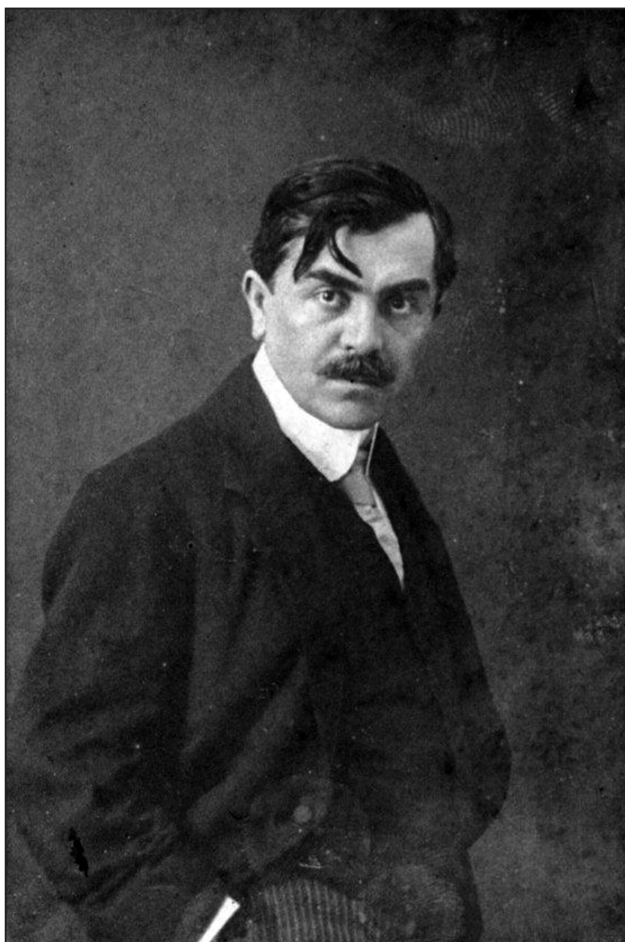
Тог дана, на потезу од Пасиглава до Костајнице, чуо се необичан крик, чему је претходио смех жене који је ледио кости. Рика животиња се често чула, а овај зов мештани нису умели да препознају. У Горњој Ластви, очуваном селу у којем сада живе свега две старице, причало се да шуму опходи лепа девојка, али да је нико не може ухватити. Причао ли је ко са старицама о томе? Ако се за њом потрчи, кажу, нестаје у јами Костајници. Није веровати старијим људима, али говори се да сада девојка више није сама и нису сигурне да ли је пар стваран или не и већ са првим знацима ноћи, када дуне први ветрић и доноси мирис смрти, старице се обазриво повуку свака у своју кућу, надајући се да тај дах смрти неће удахнути.

*У јаму је давно скочила
нараштајима поруку срочила
али обави град тама
јер срце женско уз прасак се слама.
Што старица у јаму скочи?
Зли дуси напуштају ноћи
стварају свуда хаос и тугу
јер младић један заволи другу.*

*Шума је зачарана цела
а ова је девојка смела
јер је у гроб сишла сама
да је не поједе пасја глава.*

Неки истраживачи мисле да крст и његове назнаке на великим каменим плочама у Пасиглаву могу припадати потоњим посетиоцима, који су покушали да очисте, продухове неозначене гробове Пасиглава. Урезати било шта у стену није једноставно. Потребна је јака воља, мотивација. Или огроман страх.

Преживели сведок

Саша РАДОЈЧИЋ

ПЛАВЕ ГРОБНИЦЕ: БОЈИЋ, ЛАЛИЋ И ТЕШИЋ

1. Бојић

Песму *Плава гробница* Милутин Бојић је написао 1917, непосредно пре преране смрти. Ова песма улази у ред уметничких остварења која су саставни део српског културног канона, и симболички делују и на чисто амблематском нивоу. Опште су познати и мотив, историјска позадина и амбијент песме – војна болница на острву Видо крај Крфа и сахрањивање преминулих рањеника и болесника у таласима Јонског мора. Епопеја српске војске у Великом рату овде је дошла до трагичног врхунца. Историјска ситуација је била испуњена патњом и узвишеним превазилажењем патње; немуштој историји је била потребна реч, и ту реч јој је дао песник, реагујући на епохалну стварност.

Бојић је и пре *Плаве гробнице* писао родољубиву поезију, махом према средњовековним мотивима. При томе је морао да снажно активира способност имагинације, како би њоме надоместио недостатак реалног историјског искуства. Те Бојићеве песме нису у рангу *Плаве гробнице*; у њиховим стиховима неретко влада претежно реторички тон, који одјекује у амбијенту сведеном на декор или илустрацију. Али, када је пронашао своју велику тему, када је проговорио из сопствене историјске ситуације, када је пустио да кроз његове стихове проговори жива рана заједнице којој припада – успео је да дође до велике песме. Али у ком то смислу велике, и зашто велике песме?

Мерила која о томе одлучују излазе из оквира уметничке аутономије. Специфичност уметничке вредности, њено заснивање на начину приказивања, а не предмету приказа, на *како* а не на *шта* једног уметничког дела, овде је стављено у заграде, и морало је да буде стављено у заграде. *Плава гробница* је песма чија вредност и те како зависи управо од њеног шта. Њом влада начело естетске хетерономије – што не значи да и њено *како* није на узорној висини. Знатног реторичког замаха, свечаног тона и јаких емоција, и *Плава*

гробница је, као и већина других родољубивих песама у свим епохама и на свим меридијанима, патетична и углавном лишена оне, за модерно песништво карактеристичне, и потребне, иронијске дистанце. Иронија динамизује песму и усложњава њена значења; песма лишена ироније сведенијег је и концентрисанијег значења – а то је управо и пожељно за једну родољубиву песму. Иронија, осим тога, буди сумњу, иронијска свест све, па и саму себе доводи у питање – док родољубиво песништво хоће да избегне сумњу, хоће да у читаоцу подстакне чврста уверења, и да му отворено сугерише вредности. Лирика уобичајено проблематизује положај појединца у заједници, док родољубива лирика настоји да тај однос разреши тако што ће у појединцу учврстити осећање припадања једној одређеној, историјски формираној заједници.

У тешком историјском тренутку када пише своју лабуђу песму, Милутин Бојић није могао реално да предвиди велику победу српске војске до које ће доћи у последњој години Првог светског рата. Зато он своје представе о обнови и новом успону Србије помера у далеку, неодређену будућност:

*Јер проћи ће многа столећа, ко пена
Што пролази морем и умре без знака,
И доћи ће нова и велика смена,
Да дом сјаја ствара на гомили рака.*

Оно што је за основну функцију песме од кључне важности, песник казује изричито и без колебања; реч је о представи историјског континуитета. Овде начин говора песме директно подржава свест о припадању одређеној историјској заједници, односно идеју колективног (националног) идентитета. Појаснићу овај појам. Према класичном филозофском одређењу датом код британског филозофа Џона Лока, свест о личном идентитету заснована је на сећању индивидуе на своја ранија искуства. Према томе, *лични идентитет* није атрибут нечег постојећег (личности), већ релација (континуитет индивидуалног искуства у димензији времена). Та релација је схваћена као субјективна (свест о континуитету искуства индивидуе) а не објективна. И последње, том субјективном релацијом одређен је оквир, форма, али не и конкретна садржина индивидуалног искуства чији континуитет заснива идентитет индивидуе чије је то искуство.

Аналогно томе, историјско и језичко памћење, као облици изражавања и потврђивања временског континуитета на индивидуалног искуства, заснивају релацију *колективног идентитета*, која допушта некој групи људи да се осећа заједницом. Заједнице увек карактерише постојање динамички повезаних склопова веровања и вредности, као и експлицитних и имплицитних правила деловања. Уколико сада историјску укупност вредности, норми, циљева, веровања, начина говора и делања у једној заједници одредимо као њену традицију, онда бисмо могли да закључимо да су лични и колективни идентитети укорени у традицији којој нека особа односно група припадају.

На почетку двадесетог века, Милутин Бојић чврсто верује у снагу традиционалних односа; за њега је веза између предака и потомака нешто сасвим природно и он је зато изражава овешталим симболом крви:

*Јер, тамо далеко, поприте се жари
Овом истом крвљу што овде почива:
Овде изнад оца покој господари,
Тамо изнад сина повесница бива.*

Још нешто треба уочити у Бојићевим стиховима. Прво, могућност континуитета схвата се као обезбеђена (колективном) жртвом: „да дом сјаја ствара на гомили рака“. Реално страдање у садашњости легитимише пројектовану будућност, оно је њена цена, баш као што са своје стране та будућност, самим својим постојањем, оправдава, или бар осмишљава садашње страдање. И друго, континуитет историјског искуства се изражава и у исти мах потврђује симболичким средствима; медиј тог потврђивања Бојић у овој строфи назива „повесницом“, а нешто раније „епопејом“ и „бајком“; у сва три случаја у питању су дискурзивни облици, медији којима се вредности преносе из једне у другу епоху. У ствари, такав један дискурзивни медиј је и његова песма.

2. Лалић

Окренимо се сада песми *Плава гробница* Ивана В. Лалића, написаној око 70 година после Бојићеве, из једне потпуно другачије епохалне и поетичке позиције. Већ на први поглед, постоје јасне везе између Бојићеве и Лалићеве песме. Те песме су, заправо, паралелне; нису им заједнички само наслов и строфична и метричка организација, већ и многи појединачни Бојићеве стихови или делови стихова бивају преузети у Лалићевој песми као директни цитати или парафразе са којима се потом води дијалог, који се потврђују, доводе у сумњу или једноставно реконтекстуализују. Бојићева песма чини подтекст Лалићеве песме у једном веома јаком смислу речи: Лалићева *Плава гробница* је изграђена као палимпсест писан преко Бојићеве *Плаве гробнице*. Она се једним делом својих значења, односи на питање колективног идентитета – у другом времену и под измењеним историјским околностима.

Како Лалић води дијалог са Бојићем и његовом песмом? Већ је поменуто да он цитира или парафразира Бојићеве стихове, реконтекстуализује их, обогаћује им и проширује значења. Док је Бојићевој *Плавој гробници* релативно лако одредити носећи мотив и најважнију функцију, Лалићева *Плава гробница* се у том погледу показује несвакидашње сложеном. Тематско-мотивски аспект Лалићеве песме обухвата стварну историјску *Плаву гробницу* у Јонском мору, али обухвата и Бојићеву песму, као и (рефлексивно)

становиште са кога их сагледава песников савременик, онај „син“ из Бојићевог стиха (који код Лалића постаје „унук“), према томе, обухвата и сопствено становиште, саму себе. Овде је потребно да уочимо још један моменат: уколико је функција Бојићеве *Плаве гробнице* то да учествује у изградњи колективног идентитета, онда та функција постаје главни мотив Лалићеве *Плаве гробнице*.

Лалићева песма, дакле, није само „о“ Бојићевој песми, него и о њеној, како би то херменеутичари рекли, *историји деловања*. При свему томе, она доприноси актуелизовању питања о изградњи колективног идентитета, али се за њу не би рекло да за основну функцију има, попут Бојићеве песме, учешће у изградњи идентитета, већ пропитивање и проблематизовање те изградње. Иако је последња реч Лалићеве песме афирмација сопствене традиције, укључујући и Бојића и његову песму, те према томе и потврда осећања припадности заједници коју та традиција заснива – до ове афирмације се не долази ни брзо, ни лако, ни најкраћим путем.

Са друге стране, управо захваљујући формалној и значењској сложености, Лалићева песма поново у средиште поставља своје *како*. Она враћа акценат на аутономне вредности песме као уметничког дела, не одбацујући при томе вредности хетерономног порекла.

Како то Лалић чини? Неки елементи његовог поступка су већ побројани; али најважнији чинилац поступка у песми *Плава гробница* је наизменична депатетизација и репатетизација говора. О томе је својевремено писао Светозар Кољевић. Стално успостављање и укидање иронијске дистанце, инсистирање на детаљима свакодневног, чак баналног искуства, који се уносе у евокацију Бојићеве песме и реалне *Плаве гробнице*, коментарисање и уопште есејизација лирског говора, екстензивна употреба такозваних непоетских речи – све су то средства којима Лалић рефлексивно осликава своју сложену позицију, снижавајући повишену температуру стиха, иронизује ионако веома густе сплет симболичких веза, и тиме проблематизује средишни однос како Бојићеве, тако и сопствене песме. Све је песниковим истанчаним цитатно-иронијским захватима доведено у питање, све тражи једну нову потврду: и основне вредности заједнице, и континуитет наиндивидуалног, историјског искуства, па самим тим и изградња колективног идентитета.

Своју позицију Лалић у последњим строфама песме ипак, како је већ речено, одређује у знаку афирмације традиције, а тиме и заједнице, њених вредности и веза које спајају епохалне целине:

*И кажем: ипак мирно почивајте;
Није ово подне оно што нас спаја,
Него једна повест која дуго траје,
А вас усјава до црнога сјаја,*

[...]

*Стојте, галије царске! Нек мртвима се пошта
Макар несвесно ода.
Не смем да иштем више. А историја кошта:
Крв ипак није вода.*

Запазимо да овде Лалић поново патетизује израз и да, како би то нагласио, користи готово исте речи као Бојић: „повест“ и „крв“. Историјско искуство се опет види као сабрано и обједињено симболичким средствима, а садашњост легитимисана некадашњом патњом. Значи ли то да је песник направио круг и вратио се на полазиште свог претходника? На овом месту је Лалић успео да изведе још један смисаони обрт. Последњи стих барата пословицом (*крв није вода*), у коју је унета реч „ипак“, што усложњава значење, боји песму завршном, благом иронијском бојом, и као да сведочи о неизбежном унутрашњем отпору који данашњи човек има када је потребно да потврди свој идентитет, да прихвати традиционалне вредности заједнице и учествује у њима.

Али ову реченицу је могуће да прочитамо и на други начин, тако да се депатетизујући чинилац види у самом коришћењу једне пословице као стереотипног говорног облика, а да унета реч појачава поенту пословице и тиме, заправо, репатетизује говор. У оба предложена начина читања, унета реч „ипак“ чини значења основног исказа знатно богатијим. Могло би да се каже да она проширује могуће разумевање исказа, целе песме, Лалићевог односа према Бојићу, па и схватање колективног идентитета, било да „крв“ схватимо као симбол порекла или као симбол поднете жртве. Готово да се само по себи разуме – али постоје разлози да се данас то нагласи – уметнички атрактивнији и легитимационо носивији је други начин читања: *крв ипак није вода*, исказ је који опомиње да не одбацимо жртву коју је једна ранија епоха поднела, не само ради себе, притиснута историјским недаћама, већ и ради нас, у којима је та епоха видела свој смисао, или је у најмању руку један песник те епохе проговорио тако, прекорачујући оквири чисто индивидуалног лирског односа.

Данашњем безобзирном конформизму је тешко да разуме (а немогуће да понови) да читаве генерације оправдање свог постојања не траже у тренутним односима и експлоатацији могућности сопственог времена, већ у будућим односима и стварању прилика за једно време које ће тек доћи. Треба имати снаге да се прихвати неизвесност, и чврстине карактера да се, због могућег неуспеха, не одустане од историјског подухвата и пре него што је започео. За онога ко живи само у садашњици и не уме, или не жели, да симболички искорачи из њених оквира, сваки историјски подухват је – пораз. Победа увек долази касније и, сходно томе, за садашњост она не постоји. Али тако се садашњица вредносно празни, постаје себична и цинично намеће своју празнину као опште мерило. Лалић је то видео, и целокупном својом поезијом посветио се заснивању и одбрани вредности.

Бојић је за Лалића веома важан песник; знатно пре него што је написао своју верзију *Плаве гробнице*, Лалић је објавио есеј о Милутину Бојићу, који је од великог значаја за разумевање двеју средишних тачака Лалићеве индивидуалне поетике. Реч је о третману Византије као песничког симбола и о схватању традиције и индивидуалног песничког односа према традицији, у чему донекле следи Т. С. Елиота. Свој однос према Бојићу Лалић сажима следећим исказом: „Могућност и потреба вредновања његовог песничког напора

јављају се тек у тренутку када Бојићеви најдубљи и најинтересантији акценти почињу да се, преко лука година, додирују с гласовима чија је зрелост нова и друкчија, али који могу да у њима осете ону врсту сродности која подстиче органски раст традиције.“ Другим речима, ревалоризацију Бојићевог песничког доприноса омогућују и захтевају нова песничка дела (Лалић мисли и на сопствену поезију), која израстају из постојећег традицијског оквира и доприносе његовој квалитативној промени (односно, како то Лалић формулише, његовом „органском расту“). Крв, *ипак*, није вода.

3. Тешић

Милосав Тешић није имао много маневарског простора за своју варијанту *Плаве гробнице*. Својом ревитализацијом песме, Лалић је, чинило се, готово потпуно затворио могућност неке њене нове стваралачке обраде. Следећа песма у низу захтевала би, пре свега, техничку виртуозност, јер би сада било потребно да формално интегрише у свој склоп не само Бојићев, него и Лалићев стих, или да се некако одреди према њима. Осим тога, трећа песма би морала да надгради претходне две и на симболичком плану. И, као што је за Лалићеву песму био неопходан вишедеценијски одмак од Бојићеве, тако је било потребно да и од Лалићеве песме протекне не мало времена. Трећу *Плаву гробницу* – *Видо* (обратимо пажњу на топоним у додатку наслова), Милосав Тешић је објавио 15. септембра 2018, на стогодишњицу почетка пробоја Солунског фронта, скоро три деценије после друге, Лалићеве. Око две године потом, Тешић је објавио и наставак своје *Плаве гробнице* – песму која носи наслов *Острво Видо – сутон*, али она неће бити посебно анализирана у овом тексту. О овим, и другим Тешићевим песмама изванредно је писао Александар Јовановић, и овде се ослањам на неке његове увиде.

На први поглед, Тешићева песма и наликује на претходне две, и јасно показује по чему се од њих разликује. Иако је строфична организација иста, другачија је метрика стиха, а песма је двоструко дужа (односно, по обиму је једнака збиру Бојићеве и Лалићеве). У Тешићевој *Плавој гробници* могу се издвојити два значењска тока, при чему се први ток односи на песничково позиционирање према своја два претходника, док други обликује својеврсно опело погинулим српским војницима. По сопственом сведочењу, каталог имена и места који је саопштио, песник је дословно пренео са плоча постављених на споменику на острву Видо – оној реалној Плавој гробници. Уношењем једног, да се тако изразим, документарног слоја у своје стихове, Тешић није угрозио формалне квалитете песме, а веома је обогатио оне симболичке. У његовој *Плавој гробници* наћи ћемо листу карактеристичних српских имена и српских крајева, лирски каталог који сугерише обим страдања Србије у Великом рату. Каталогизација је веома стари песнички поступак, и налазимо је већ у првом великом делу европске књижевности, у Хомеровој *Илијади*.

Списак бродова хеленских градова који полазе на поход ка Троји, има јасну легитимациону улогу: да изрази идеју о панхеленском јединству, као и да сваки поједини полис укључен у списак постави као неспорни део тог јединства. Исту улогу има и Тешићев каталог, уз ту разлику што он идеју о јединству српских крајева легитимише кроз представу о њиховом заједничком страдању, а не освајању.

Но, пошто у оквиру једне песме не може да саопшти целокупан каталог, све српске топониме и сва лична имена, Тешић скреће пажњу на то да је његов подухват у идеалном погледу неостварив, тиме што додаје песми мото, који упозорава читаоца на функцију трију тачака којима се окончава сваки сегмент каталога имена у песми:

*Да опросте Сени и Господ с висина:
У Тачкама Трима имена су ина...*

Дакле, каталог који саопштава песма, само је део једног много већег, и утолико болнијег каталога. Једно делимично проширење тог каталога Тешиће је изнео у већ поменутој песми *Острво Видо – сутон*. Али три тачке он није могао да одстрани, јер књижевност никада не може да буде потпуни препис ванкњижевне стварности, између стварности и уметности увек постоји неки отклон, неко празно место, и у то место се усељавају наше емотивне и вредносне реакције на уметничка дела.

Тешић такође активира симболику порекла и симболику патње, али на начин другачији од Бојићевог и Лалићевог, уводећи у игру димензију језичког памћења. Остварена разлика у потпуности оправдава Тешићеву верзију *Плаве гробнице*. И поред сличних значења која се активирају, код њега су она остварена другачијим средствима. Репатетизација исказа остварује се самом формом, која у целој песми остаје иста – реч је о једној варијанти стиха у дванаестерцу (амфибрашки дванаестерац, у коме су дуги акценти уоквирени кратким), за који Александар Јовановић с правом наглашава да је изузетно редак у српском песништву, и да га је у својим песмама и поемама афирмисао управо Милосав Тешић. Оно опело које Бојићев лирски субјекат „казује“, а Лалићев „шапуће“, код Тешића постаје средишњи сегмент песме и њен смисаони покретач и ослонац.

За разлику од Лалића, Тешић не цитира ниједан цео Бојићев стих (нити Лалићев), и његова *Плава гробница* се ни у ком случају не може разумети као палимпсест писан преко песама које јој претходе и које је омогућују. Али, несумњиво је да смисаони хоризонт Тешићеве песме подразумева и укључује хоризонт Бојићеве и Лалићеве песме, и то не само пуким понављањем наслова и коришћењем истог тематско-мотивског оквира, него и отвореним дијалогом са симболиком оствареном код Бојића и Лалића:

*Не стоје, не часе те галије царске,
тек помене још се што Бојић већ каза
и обнови Лалић: да очува жар се
кад почне опело – а клоне екстаза.*

У строфама која следи за управо наведеном, песма се најпре окреће сугестији о међусобној блискости жртава:

*То Храм је тајанства, где брат је до брата
и отац до сина; где духом се уђе,
у час просветљења, и бићем се схвата
шта стварно је своје – а шта је то туђе.*

На овај низ слика надовезује се строфа која у читавој тој историјској епопеји претвореној у песму, односно песме, сагледава неку врсту неизбежности, историјске нужности, или, боље речено, нужности да се историја превазиђе, како би се стекле више вредности. У том смислу је и страдање оправдано представом тих вредности, које се налазе изричито исказане у другој половини (у завршном полустиху у шестерцу) сваког стиха строфе, која чини кулминацију Тешићеве песме, и чијим навођењем ћу окончати овај осврт на једну болну тему српског песништва и српске историје, а имајући на уму амбијент у којем изговарамо своје прилоге на задату тему:

*У крвном су сродству – под знамењем Крста –
погибија љута и Света слобода,
те семенка умре да опстане врста:
јер пречице нема до Небеског брода.*

Манастир Подмаине, 20. децембар 2022.

Соња РОЗЕНТАЛ

ЛИКОВИ АНДРИЋЕВИХ РОМАНА И ПРОБЛЕМ ЛЕПОГ: ОСМАН
– КОСТАКЕ – ЋАМИЛ – ЋОРКАН

Као што се јавља у многим облицима и на свим просторима, тако је лепота једра и богата својим значењима, готово толико да свакоме покаже само једно од својих безбројних, румених и светлих лица, те онда тога препусти да се њом води и тражи је, осваја, покорава, или чак проклиње и уништава. Дубоке су среће и болови и оштре страсти и туге које човека могу обузети, после само неколико тренутака те, свемогуће, лепоте. Јунаци Андрићевих романа *Омерпаша Латас*, *Проклета авлија* и *На Дрини ћуприја*, свакако, ни на који начин нису ослобођени од њеног деловања – штавише, лепота и све што она са собом носи дубоко су испреплетани са њиховим животима и судбинама, хранећи их, гонећи и на крају, водећи их управо и једино тамо, где је Лепота пожелела.

Улицама Сарајева, као сјајни, углачани ланац, протегла се страшна и свечана поворка сераскера и његове војске. И док је укочени народ тек са пола даха и образа ужарених од немира и стида посматрао добре коње, ново, тешко оружје и дијамантски симбол царске власти на фесу Омерпаше Латаса, *позната мирна градска луда, мршава, поцепана и задихана*¹ неуморно је настављала своју потрагу. Осман, некада здрав и леп младић који је од другова одударао само својом уздржљивошћу, пре десетак година упутио се послом у Нову Варош. На уласку у Вишеград, јашући је урањао у богат, свеж дан, провлачећи се кроз сунчеве зраке као кроз завесе од глатких, ћилибарских перлица. И сам је био пун неке густе и мирне радости. Пред њим се, онда, окупана тек рођеним даном, појавила откривена девојка, чији је једино осмејак успео да откине од времена и сећања и понесе са собом, пре него што ће обоје од изненађења и неког бритког, хладног страха, побећи једно од другог. Овај сусрет у себи носи значење својеврсног откривења – у посебном, посвећеном простору и времену, Осману се приказује *велика, сјајна лепота која*

¹И. Андрић, *Омерпаша Латас*, Београд, 1976, стр. 16.

сама себе не зна, сва од среће и поверења у све око себе.² Лепота се, дакле, преплиће са светом који је сву своју снагу исцрпео у том једном, пуном и топлим тренутку. Реални живот је за њу болан и тесан; она се родила и умрла само тада и само једном, у свету као потпуно добром месту. Ипак, у муњевитој Османовој фасцинацији лепотом садржано је обећање веће него што било какво испуњење може бити.³ Она у њему наставља да постоји само као визија, идеја нечег целовитог и непоновљивог. Једном виђени осмејак горео је у њему, и само у њему, упоредо са свешћу.⁴ У његовом духу распламсавао се само тај један, нежни комадић који је његово око успело да од велике лепоте отргне и сакрије негде дубоко у себе. Ипак, како време пролази, тако је и овај грумен мира и светлости у Осману растао, док у једном моменту није постао и сам суштински, животодајни елемент његовог постојања. И живео би он у стању блажене опијености лепотом, тумарајући кроз свет занесен савршенством своје визије, док једног дана, исхитрено и непромишљено, мајци не даде обећање да ће се оженити. Пламичак који је обасјавао онај профани свет којим се кретао, све што чини, па и њега самог, одједном се угасио. И, упркос његовим очајничким покушајима да га пробуди и распламса, трчећи сарајевским улицама кроз невреме и ветар, осмејак у њему је нестао, носећи са собом Османа ког је варош познавала. У кући је лежао као тежак болесник, нем и непомичан јединац Осман.⁵ Лепоте више није било, а без ње није било могуће одржати ни онај мирни и радосни, савршено добар свет, који је јунак у себи гајио. Живот испражњен од осмејка постаје опустошен, живот испуњен лудилом, болном и грчевитом преданошћу савршеној лепоти и жудњи за светом испуњеним њом; као намрштени и до зуба наоружани подсетник на оно шта се деси, када се за лепотом посегне. Мајка је, наравно, свим снагама покушавала да сина сачува за нормални свет, нудећи и да сама доведе девојку за којом пати. Но, јасно је да Османов дух не тежи поседовању, јер лепота као таква за њега мора остати далека и ван стварности; блештаво и мирисно Сунце за којим жали, јури и плаче, но које га ипак својим постојањем држи у кретању и у животу, у једној шкртој, скривеној стварности, коју је варош назвала лудилом.

Са друге стране Сарајева живи сераскеров мајордом Костаке Ненишану, и то у свету који по свему одудара од визије у коју се Осман уградио. Притиснут јадом и бедом свог порекла, Костаћ из живота не чита више до његове болне, страшне и бесмислене приче, те се и сам свет пред њим диже као таман, загушљив и зао. Иако одраста у сиромаштву, или управо баш због тога, у њему је остала нека тежња да се врати у 'господски свет' у коме су у почетку служили његов отац и мајка.⁶ Врелу и тешку тугу своје прошлости Костаћ неуморно гаси редом, тачношћу и строгошћу у послу, као и

²Исто, стр. 19.

³Драган Стојановић, *Лепотица Иве Андрића*, Нови Сад, 2003, стр. 253.

⁴И. Андрић, *Омерпашиа Латас*, Београд, 1976, стр. 20.

⁵Исто, стр. 22.

⁶Исто, стр. 209.

хладном укоченошћу свог држања у пашином Конаку. Угледавши белу, чврсту и поносну Анђу са Бистрика, у Костакеу се рађа жеља, поносно и јасно очекивање да се његов захтев услиши. Његов дух, посут пепелом и јадом, превише је црн и загорео од беса и сланих и оштрих успомена, да би призор ове девојке у њему пробудио ишта налик љубави. Управо супротно, у њему се рађа сурова и тврда жеља за поседовањем и покоравањем, која све више расте, хранећи се бедом његове прошлости и сећања, сваким Анђиним одбијањем. Присутна је, наравно, извесна сличност и са самим Омерпашом. Своју прошлост и очај сераскер је добро познавао, те ју је ослобађао делима због којих ће такав исти, или још оштрији и подмуклији бол запарати лица његових жртви. Ипак, за разлику од Костакеа чија је патња само дубље разарала њега самог, Омерпаша је своју трансформисао у моћ која изазива страх и доноси му све што зажели. Обојица јунака делују у свету који је недотакнут љубављу и лепотом, већ који се покоравља законима моћи и жеље, но са различитим успесима у њему. И, наспрам Анђине лепоте, Костаћ поставља силу, слепу, али пуну неке тупе, јалове снаге, која као да је све те године чекала разлог да добије облик и усмерење. *Није њему до те девојке као такве. (...) Само да савлада и обори то њено 'нећу.'*⁷ Чини се као да га девојчино одбијање подсећа на то ко је у ствари Костаке Ненишану и одакле долази, у његово сећање враћајући све оне недокучиве и несавладиве законе пред којима је, немоћан и слаб као пред Анђиним *нећу*, клечао. И једини начин да себе утеши и придигне, да се себи оправда и потврди да је тог, тужног и пониженог, заменио светли, поносни и поштовани мајордом великог сераскера, јесте да придобије девојку из Бистрика, да њену лепоту и снагу покори силом. Ипак, ни пиштољ који као хладног, металног сведока његовог положаја и силе једног дана понесе са собом, неће му отворити пут ка лепој Анђи. Јурећи за преплашеном, но одлучном девојком намереном да, по сваку цену, за њега не пође, судбина се последњи пут, болно и ружно поиграва са Костаћем. Чуваши пуцњеве, дете из суседне улице повика *Ево сватова!*⁸, отварајући у мајордому још једно врело и црвено сећање на детињство и мајку. Но, оно што ће уследити као последица Костакеове одлучности и воље да се снагом обруши на непобедиву лепоту, биће насилна и крвава супротност брачном заједништву и јединству. Након шест метака испаљених испред Фадилбеговог конака, лежали су мртви Анђа са Бистрика и Костаке Ненишану, који чак ни тада, у смрти у коју их је одвео, ни једним делићем свог тела није додиривао мрки, велики круг њених атласних димија. Овим, лепота је извојевала још једну победу и са духом Анђе са Бистрика се дигла изнад Костаћевог пиштоља, Сарајева, Босне и, у ствари, било ког беса, силе и власти овог света. Прича о овом догађају проширила се касабом и убрзо прерасла у *казивање о страном човеку који је, као толики други њему слични, хтео свим средствима и по сваку цену да ухвати ту проклету, недостижну и непојмљиву женску лепоту, да је*

⁷Исто, стр. 219.

⁸Исто, стр. 234.

причврсти на једно место, проникне, и задржи за себе, а који у тој жељи није умео да се заустави, о човеку који је избезумљен 'трчао за женом'.⁹

У једној причи, једном граду и времену великог сераскера Омерпаше Латаса, лепота се приказала у своја два лица, или пре у две гримасе, два света и два лудила. Док је занесени Осман, опијен визијом и идејом непоновљиве и савршене лепоте, остављен да уморан и у ритама улицама Сарајева тражи њене одблеске, но од ње удаљен страхопоштовањем луде, Костаке Ненишану у лепом видео је тек спасоносни трофеј, испуњење жеље и потврду своје крхке и уздрмане вредности. Покорити је за њега је значило живети, те управо зато заједно са њом одлази у смрт, као што и Осман завек напушта онај *нормални свет*. Ипак, смемо ли се запитати, да ли је човеку понуђено нешто друго, нешто између тешког, мемљивог идеализма и суровог, искеженог поседовања? Да ли је лепоту могуће само славити или само покоравати, или се са њом може и живети?

Изузетна и незаобилазна је сличност сусрета са лепотом Османа из романа *Омерпаша Латас* и *Ћамила* у чију нас судбину упућује *Проклета авлија*. *Ћамил*, син оца Турчина и мајке Гркиње живео је у Смирни, угледним и мирним животом, све док једног лета није у *пролазу, кроз ограду једне мале и бујне баште, угледао девојку Гркињу*.¹⁰ *Ћамила* су преплавиле топла, паперјаста жеља и љубав и он је, за разлику од Османа, себи допустио да ка овој мирној и угодној лепоти закорачи, пожелевши је и ван сигурности и мекоће природе у којој ју је први пут видео. И само је пожелевши и посегнувши за њом, он јој је већ доделио место у стварности, у оном *нормалном свету* из ког је Осман давно сишао, или се пак попео, у лудило. Ипак, смештајући ту драгоцену лепоту у свет у коме живи, *Ћамил* је, несвесно, ставља пред општенардону пороту конвенција и сујете, која ужарених образа и исуканих ножева довикује своју пресуду. Упркос томе што је девојка била рада да пође за *Ћамила*, њен отац је упорно и тврдо одбијао да се његова ћерка уда за Турчина. Видевши, тако, *шта све може да дели човека од жене коју воли, и уопште људе једне од других*¹¹, младић убрзо одустаје од своје намере. Посегнувши за лепотом, чинило се као да је посегнуо за неким баршунастим и мирисним цветом из оне *мале и бујне баште*, но чим је схватио да би га убирање коштало провлачења или прљања, он брзо повуче руку кроз обле шаре бакарне ограде и, као опечен, постиђеног, руменог лица, брзим ходом одшета на другу страну. *Ћамил се, после своје несрећне љубави према лепој Гркињи, исто тако несрећно заљубио у историју коју проучава*.¹² Како би побегао из света чија су се правила протезала свуда око њега, саплитала га и зауздавала, он се окрете историји, у којој наиђе на дух спутан сличним невољама као његов. Само препознавање и незадрживи нагон да из *Џема* ишчита *Ћамила* и

⁹Исто, стр. 259.

¹⁰И. Андрић, *Проклета авлија*, Београд, 1976, стр. 58.

¹¹Исто, стр. 59.

¹²Исто, стр. 62.

из Ћамила породи Џема били су довољни, па да младић из Смирне у себи подигне својеврсно позориште. Савршено заокружену, углачану оркестру, на којој стоји нико други до Џем-султан, Ћамил обавија концентричним редовима седишта, довољно бројним да приме њега и његову бол. Али, баш као што је јединственост грчког позоришта била у томе што је гледалиште могло да прими готово читаво становништво једног полиса, тако и Ћамилова мисао постаје довољно гласна и светла да упадне у очи становницима Смирне. Око меке, бисерно беле оркестре поседаће грађани Смирне, они збуњени и они злонамерни, тврдоглави и непопустљиви измирски валија, сетни и замишљени фра Петар, преплашени, али ипак радознали Хаим, па и чиновници из Авлије, са задатком да га испитају и саслушају. Занимљиво је, сада, осврнути се на схватање трагедије, које Аристотел износи у својој *Поетици*. Реч је, дакле, о подражавању радње, на коју публика треба да одговори саосећањем и да тако сама проживи стања страха и сажалења, како би дошло до прочишћења датих афеката. Тужних и ужарених очију непопустљиво упртих у Џем-султана, Ћамил у његовом искуству препознаје сву пуноћу и величину личне несреће. Ипак, уместо да лик Бајазитовог брата-супарника искористи као својеврсни катализатор, као средство за своје прочишћење, Ћамил остаје заглављен у самој причи, симултаном трагедији свог и Џемовог живота. Но, и само уживљавање у непостојећу реалност јесте још једно место сусрета ова два духа. Из Ћамилове приче, уз фра Петра сазнајемо и то, да Џем пристаје да прими изасланика, али само као султан, уз потпуни церемонијал. Немогавши да се оствари у стварности у коју је смештен, несуђени султан спреман је и на глуму, како би достигао постојање које је себи наменио. Он је осуђен да буде султан, а све и за длаку мање од тога значило би не бити уопште. Да ли је, исто тако, за Ћамила неопходно остварење његове љубави и стапање са лепотом девојке друге вере, како би остао Ћамил из Смирне, син Тахирпаше и лепе Гркиње? Односно, да ли је управо због осујећења те жеље, он приморан да од тог живота одустане, те да свој дух пресели у судбину покојног Џем-султана?

Посматрајући неко време Џемово кретање по оркестри, Ћамил одједном устаде и у два корака нађе се и сам на њеној ивици, придружујући се тако несуђеном султану. Преневши приповедање из трећег у прво лице једнине, Ћамил се, неповратно, из гледалишта пење на сцену трагедије. Овде, свакако, није реч о субјективном приповедању, већ о нечему што је потребно препознати као *изведену субјективност*¹³ - као *ја* које не припада ни Ћамилу ни Џему, већ *ја* једне нове, драмски осамостаљене фигуре. *Ја!* - *Тешка реч, која у очима оних пред којима је казана одређује наше место, кобно и непроменљиво, често далеко испред или иза оног што ми о себи знамо, изван наше воље и изнад наших снага. Страшна реч која нас, једном изговорена, заувек везује и поистовећује са свим оним што смо замислили и рекли и са чим никад нисмо ни помишљали да се*

¹³И. Тартаља, *Приповедачева естетика*, Београд, 1979, стр. 139.

*поистоветимо, а у ствари смо, у себи, већ одавно једно.*¹⁴ Неколико година пре настанка овог романа, излажући своје утиске о представи *Три сестре* коју је гледао у московском Художественном театру, Андрић са изразитим одушевљењем говори о драми која *тако обузме гледаоца да рампа између њега и сцене ишчезава. (...) Као да је престала глума, измамљен је у гледаоцу осећај припадности свету представе.*¹⁵ И, управо као што *Систем* Станиславског, зарад пуноће и снаге доживљаја од глумца тражи стварање *вишка живота*, тако и Ћамил, недовољно снажан да се одлучно упуту ка лепоти која му се указала и коју је пожелео у њеној светлости и мекоћи, пење на сцену и јури под крило туђе судбине, под Џемов *вишак живота*.

Син Циганке и Анадолца, весела, али и бескрајно тужна градска луда, мета пијаних, као ракија оштрих и тешких шала касабљана – Салко Ћоркан, најприснији пријатељ Лепоте. Одрастао без игде икога и отхрањен лепљивом и суровом милошћу кафане, моста и Вишеграда, Ћоркан преко дана, мамуран и подбуо од алкохола, обавља оне послове, којих нико други није желео да се прихвати, док ноћу пије, те се онда тако угрејан румом заноси, весели и плаче. Ипак, без обзира на то што је ничији и свачији, у ритаму, мутног, стакленог погледа, без знања о себи и својима, богатства или пак било какве школе, Ћоркан у себи носи велику и сјајну, но поново просту и прозирну осећајност за оно лепо и човечно. Након што је лепа Фата Авдагина из немоћи и ината полетела са моста, управо Салко Ћоркан је тај који, са рибаром, њено тело извлачи из воде и пун свечаног, тешког поштовања према њеној лепоти и чину покрива њено тело. Касније, чак и када му у кафани нуде ракију и дуван, како би нешто више чули о Фатиној судбини, вишеградска луда, иако *живи од свирке, шале и ракије*¹⁶, остаје тиха и нема пред тим захтевима, штитећи ту сурову и одлучну лепоту Фате Авдагине.

Бела и мирисна као млеко, сва прозачна и мека љубав и чежња за лепим Салка Ћоркана сведок је оној првој и исконској Лепоти која, као таква, не тражи ни богатство ни ученост, већ само једну нежну, али одлучну и истрајну природу, коју ће упркос свему грејати, разгоревати и водити. Ћорканов живот обележен је двома великим, несрећним љубавима. Прво, он се загледао о Швабицу која игра на жици, те заведен и оснажен жељом чини толико лудости, да на крају бива затворен и батинан. И дуго је кафана одјекивала од сећања и шала на рачун ове несудојене љубави, све док лепа и млада Паша из Душча не постаје предмет Ћорканових сањарија. Најлепша девојка у касабџи била је пуна оне далеке, недостижне и неприступачне лепоте. И поред свих подбадања и задиркивања поднапијених касабљана, жељних гласног и јефтиног смеха, Ћоркан у *треницима ћутања и сам машта о Паши, о њеној лепоти и срећи коју она даје, без обзира да ли је за њега могућа или није. А у тој великој летњој ноћи, коју ракија и песма и расламсала ватра на трави чине бескрајном, све је могућно;*

¹⁴И. Андрић, *Проклета авлија*, Београд, 1976, стр. 90-91.

¹⁵И. Тартаља, *Приповедачева естетика*, Београд, 1979, стр. 290.

¹⁶Иво Андрић, *На Дрини Ћуприја*, Београд, 1976, стр. 232.

*ништа није стварно, али ништа није невероватно ни потпуно искључено.*¹⁷ За Ћоркана, љубав и лепота су две пуне и снажне истине које носи у себи, којима није потребно ни пиће, ни песма, па ни сама лепа Паша, како би постојале. Убрзо, у Заријеву механу стиже вест да се лепа девојка удала за угледног и богатог Хаџи-Омера, но од самих новости, у кафани много веће интересовање буди туга несрећног Ћоркана која, као и увек, постаје плодно и неисцрпно надахнуће за горке шале доконих домаћина. Те вечери, Салко Ћоркан се, охрабреном и гласним, отегнутим узвицима пење на залеђену, камену ограду моста. Прво шета полако и опрезно, но онда почиње да игра лако и вешто; она увек горућа вера у љубав и живот га греје, чинећи сваки његов покрет великим и сигурним. Одмах затим, почиње и да пева, плетући око себе паучину ритма и мелодије и, занесен мишљу о лепоти, издиже се изнад свих. Деци која су тог хладног јутра преко моста хитала ка школи, у сећање се заувек урезала *слика добро познатог Ћоркана, који преображен и лак, поигравајући смело и радосно, као мађијом ношен, хода онуда куда је забрањено и куда нико не иде.*¹⁸

Салко Ћоркан видео је и познавао велику, пуну и поносну Лепоту и успео је са њом да се саживи. Светла и прозачна, испунила је његов дух, управо зато што је имао храбрости да је чека и жели у својој, болној и суровој стварности.

Богата својим значењима, лицима и наличјима, бескрајна и променљива лепота упловила је у живот сваког од ових Андрићевих јунака, заносећи, тражећи, опирајући се и, на крају, кројећи њихове судбине. Лагана и прозачна, само као наговештај себе саме, приказала се Осману и готово дивље и безобзирно га истргла из *нормалног света* Сарајева. Као густа, тешка магла пала је на његов дух и ум и од њега направила свог таоца, који ће до краја живота и времена кроз њу тумарати тражећи лепршави, светли осмејак откривене девојке. У мајордомов живот, са друге стране, улази отресита и поносна, сва од белине и погледа Анђе са Бистрика. Таква, она постаје Костакеов плен, предмет који он, због малаксалости свог духа и тегобне, болне прошлости, по сваку цену мора покорити. Но, управо немоћ његових молби и претњи пред лепом девојком јачају лепоту у њој, хранећи је и оснажујући, док се на крају не уздигне и не тријумфује и над самом смрћу. Учени момак из Смирне ју је упознао скривену и туђу, оковану иза тешких, закључаних врата вера, правила и прописа. Гледала га је, мирисна и лака, очаравала, молила и вапила, како би из њега породила храбрости и одважности, како би са себе и њега скинула окове времена и друштва. Ипак, десило се управо супротно – уместо да крене ка Лепоти, Ћамил, плућа пуних тешког, као катран црног страха од ње, себе, па и читавог света, обесхрабрен и уплашен, уточиште проналази у другом времену и туђем, исто толико немоћном духу. И најзад, у Вишеград је ушла шарена и мелодична, сва од игре и смеха, као Швабица која хода по жици. Таква, опила је

¹⁷Исто, стр. 237.

¹⁸Исто, стр. 246.

Салка Ћоркана, пуног дубоке, просте и искрене осећајности. Видео ју је још једном, на лицу лепе и недостижне Паше из Душча. Чини се да је једино његов дух био погодно тле у које ће се дубоко и чврсто укоренити, пуна младог, зеленог лишћа и меких, ваздушастих латица боја циркуске шатре. Црна и влажна, плодна храброст Салка Ћоркана да, сав у руму и ритаму, за њом крене и пронађе је баш у том чађавом и болном свету, наградила га је великом и сјајном, Лепотом која даје, снажи и уздиже.

Ханс Магнус ЕНЦЕНСБЕРГЕР

ГОСТИ

Они које увек дођу прекасно
Они који отказују у последњем тренутку
Они који само сврате на кратко
Они који су позвани зато што су они позвали вас
Они који се увреде ако нису позвани

Они који нису позвани, али ипак стоје пред вратима

Они са сопственим начином исхране
Они који долазе са својим кућним
биљкама, децом и псима-кућним љубимцима
Они суседи који не могу да спавају због музике
Они који увек причају јеврејске вице
Они који пију само минералну воду
Они који већ за столом заспе
Они који се све време фотографишу
Они који морају да пуше на балкону
Они који увек знају ко шта има и са ким
Они који наглашавају да ће ово остати међу нама
Они који су попили превише вискија
Они који хитно морају на друго место
Они који остају све док остали не оду
Они који су добродошли, иако се нису унапред најавили
Они који недостају јер леже под земљом

СТИХОВИ ЗА ОНЕ КОЈИ НЕ ЧИТАЈУ СТИХОВЕ

Ко то урла прозуклим устима
из тамница магле? Ко то плута
стегнут гумицом око врата
овом кључалом баром

од јаког пива и крви?
То је он,
за кога пишем вилама по води
и ко то никада неће одгонетнути.

Ко је то до грла у калу
и новинама? Ко има изотопе у мокраћи?
Ко је свезан лепљивом пљувачком
савета и корпорација? Ко је
отрован оловом?

Гле,
то је он, на потиљку му антена,
безјезични прождрљивац са ушљивим мозгом

Какве су то непојамне уши,
преливене густом шећерном глазуrom,
омотане билтенима са берзи
и накупљене у регистрима
хрпе глувих свитака?

Наћуљене,
уши поремећених идзајника, којима се
обраћам хладан, тврдоглав као ноћ.

А рика која запљускује
сваки мој говор? То су офуцане
бирократске орлушине што балаве
по омамљеном небу,
да нас заштите.

И јетру,
моју и твоју, они кљују,
да, и твоју, читаоче који не читаш.

ЦАНГРИЗАВИ РАЗГОВОР

Знате ли шта се десило?
Не.
Није ваљда да нисте чули?
Не.
Не бисте хтели да сазнате?
Радије не.
А ако нешто пропустите?
Ништа страшно.
Вас занима само Ваш мир.
Зашто „само“?
Надмени сте.
Не.
Цангризало.

Пре ће бити то.
Зашто? Зато што се вечито нешто догађа.
Живите као да се ништа не дешава.
Да.
Али нешто се десило.
Па шта онда?
Нећете ништа да знате о томе?
Не.
Зашто не?
Зато што је прекасно.
Зашто? Зато јер је то што се догодило
као и увек, већ прошло.

У УЦБЕНИК ЗА СТАРИЈЕ РАЗРЕДЕ

Оде, сине мој, не читај, читај возне редове,
тачнији су. Мапе мора отварај,
док још није прекасно. Бди, не певај песме.
Доћи ће дан кад ће опет да закуцавају спискове
на капије и несагласнима на груди окаче ознаке.
Учи да будеш непрепознат, труди се више од мене:
мењај место боравка, пасош, лице.
Буди спреман на ситну издају,
на свакодневно пакосно спасење. Добро
ће доћи енциклике да се њима запали ватра,
манифести – да се завије путер и со
за беспомоћне. Гнев и издржљивост неопходни су
да би се у плућа владајућих удувала
смртоносно фина прашина, самлевена
од оних што су се многоме научили,
од оних прецизних, што су учили од тебе

О ТЕШКОЋАМА ПРЕВАСПИТАВАЊА

Заиста су величанствене
грандиозне замисли:
рај на земљи,
свеопште братство,
трајни прекид са...
Све би то било сасвим оствариво,
да није људи.
Људи само сметају:
мотају се под ногама,

вечито би нешто хтели.
Од њих ништа до невоље.
Ваља ићи у јуриш – спасавати човечанство,
а они иду код фризера.
Данас је на карту стављена
сва наша будућност,
а они кажу: –
не би било лоше попити пиво!
Уместо да се боре
за праведну ствар,
они воде борбу
са епидемијом грипа,
са грчевима,
са богињама!
У часу кад се решава судбина света,
њима треба поштанско сандуче
или кревет за љубав.
Уочи златног века
они перу пелене
и кувају супу...
Па реците,
може ли се са њима изградити
моћна држава?
Све се претвара у прах!
Грађани,
ходајуће реликвије прошлости,
гомила бедних медиокритета
лишених мисли!
Шта чинити с њима?
Па не можете их све уништити!
А није могуће ни наговарати их по цео дан!
Да нема њих,
да нема људи,
какав би то живот био!
Да их нема,
о, тада
тада...

Тада вам ни ја не бих сметао својим песмама!

ЧИСТ ЛИСТ

Држиш у рукама бели лист,
али не сасвим бео, сасвим белог нема;
тај лист је чврст, гладак, танак и, као и обично,
гужва се, шушти, ломи, скоро ни на шта не мирише,
али такав такав је остати неће, биће прекривен

лажима, упиће све ужасе, све нескладе,
снове, страхове, маштања, сузе, страсти;
и тако док се све то не осуши, не пожуги, увене,
док лист не омекне од кише, не изгуби се на љубришту,
не распадне се; али пошто је, вероватно,
стварно најбоље то што нико није написао,
као најбоље остаће: риба, буре са сољу, звезда,
слон, носорог, или глава бика,
писмена светог Луке; то што ће се пројавити
ако се погледа према светлу – постаће јавно,
вероватно на још хиљаду лета или чак на магновење.

ЗБИРКА ЗАГОНЕТКИ

Онај ко нема шта да ради,
стално је заузет,
вечито скапава над речима
које му недостају. Оне су
само у тим квадратним хелијама:
18 усправно – притока реке у Екватору,
појас у цудоу, три слова,
египатски речни бог.
Време које му је одмерено
давно је већ прошло.
Бесмислено је и размишљати о спавању.
Онај ко нема шта да ради,
неће наћи решење за себе.

ТРЕНУТАК СРЕЋЕ

када дуго не чујемо
најновије вести
и када кроз заустављену плиму
до глежњева опалог лишћа
уз шушањ пролазимо кроз јесен.

Или просто посматрамо
кленов лист
како на нас слеће,
док се опет не пренемо.

Белешка о аутору

Ханс Магнус Енценсбергер (11. 11. 1929 – 24. 11. 2022), познати немачки и светски интелектуалац, песник, есејиста, прозни писац, издавач, друштвени радник, променио је низ случајних професија, студирао филологију и филозофију на најугледнијим европским универзитетима – у Ерлангену, Фрајбургу, Хамбургу и Паризу. Докторирао је 1955, а прву збирку поезије, под називом „Заштита вукова“ објавио је 1957. и од тада почиње његов живот слободног уметника, писца и издавача у „Другој библиотеци“.

Напор да се супротстави малограђанској равнодушности ситог Запада трајао је током читаве његове каријере. Одувек је важио за вечног узнемиравача привидног спокојства и критичара епохе угађања „човеку масе“ који или не верује ни у шта или у идоле који се смењују као на траци, а за кога култура не представља ништа више од пукe разоноде. Учествовао је у раду неколико књижевних покрета, у послератној „Групи 47“, којој су припадали и Хајнрих Бел, Гинтер Грас, Пол Селан и други, са намером да преосмисле искуство Другог светског рата и да обнове немачку књижевност. Крајем педесетих ради као ТВ-сценариста и пише критичке есеје о развоју медија, а шездесетих активно учествује у студентском покрету. Иза њега је остао опус од стотинак прозних дела, драма, есеја и песничких збирки, међу којима су „Дух броја“, „Пропаст Титаника“ и „Индустрија свести“. У овом есеју из 1962. Енценсбергер је описао парадокс информационих система у коме је, за разлику од Орвела, тврдио да медијска комуникација има одређену границу раста. Његова дела преведена су на преко четрдесет светских језика и добитник је низа значајних награда. Његова друга супруга била је кћер познатог руског писца Александра Фадејева и песникиње Маргарите Алигер; у време док су били у браку пропутовао је тадашњи СССР, упознао се са руском културом и оставио значајан печат на руски слободни стих шездесетих година двадесетог века.

*Превод и белешка о аутору
Вера ХОРВАТ*

Карољ СИРМАИ

ГРБАВИ ШРАМЕК

Поноћ је била већ прошла, напољу је плушкала одвратна фебруарска киша са снегом и натапала тротоаре и путеве водњикавим ледом, а унутра, у присном углу пријатно топлог бара седело је петочлано друштво, разговарало и пијучкало пелинковац. Три мушкарца и две жене. Плећат и смеђокос секретар Маткович, шеф набавке Џингис са ућебаном црном косом и Шрамек, низак и грбав благајник прџастог носа. Бири, жена топлог осмеха и живахних очију била је пријатељица шефа набавке, а лепа и дугонога Маргит, којој је коса падала у слаповима, благајникова. Секретар је по питању жена тренутно био сам, јер се тек недавно ослободио једне распуштенице која му се била превише пришила за врат.

Чланови тог друштва били су међу онима који су се у ноћним локалима појављивали чак и два-три пута месечно. Почињали су уз фина јела у неком од бољих ресторана, настављали у омиљеној кафани и завршавали у неком од помодних барова, да би након тога сели у такси и одвезли се кући са пријатељицама. Није се знало одакле им за те скупе изласке, и нико није ни смео да их о томе запиткује.

Секретар и шеф набавке су били редовни другари у забави. Шрамек је био нови члан, те вечери је био тек други путу њиховом друштву.

Када је и он нашао пријатељицу, предложише му да им се придружи у повременим ноћним излетима. Шрамек је на то радосно пристао јер је у ноћни живот био потпуно неупућен, а по природи чак и бојажљив. Веома је желео, међутим, да води своју пријатељицу у ноћне локале. Она је била прва боља женска у његовом животу пуном дугих периода присилне апстиненције. Требао је да доживи четрдесет година, па да до ње дође.

Његове колеге нису биле лишене задњих мисли када су га узели у друштво. Иако је он, као благајник, био све до последњих дана општепознат као коректан и поуздан, ипак су негде рачунали и на то да ако би му се у случају преке потребе обратили са:

– Шрами, помози ми, молим те, треба ми хиљадарка до првог – он их не би одбио, него би њихов гест што су га прихватили за другара

узвратио спреман да помогне, ставио би им се на располагање и дао би им, кришом, из фонда за помоћ тражену „ситницу“, не заборављајући при том да дода:

– Али само до првог! И другима ни речи!

И шта би друго уосталом и могли да ураде кад им се ти извесни недозвољени додатни извори прихода кадикад нажалост запуше.

У Шрамекову спремност да помогне су између остаог веровали и зато што је сада, откако је имао Маргит за пријатељицу, и он постао сумњив, постао је „део њиховог клана“.

– Како он може себи да приушти њу? Немогуће је да му је плата довољна. Од плате сигурно не може да издржава једну врхунску женску као што је ова – почињао је секретар. – Знаш ли ти нешто поближе о девојци?

– Чуо сам да је до недавно била љубавница Шрамековог пријатеља, па му је он препустио, јер му више није требала.

– А чиме се сада бави?

– Колико ја знам ничим. Шрамак је издржава.

– Ко би могао и да помисли да ће у тим годинама да се одлучи на овако нешто, поготово што и мајку треба да издржава.

– Сумњиво, јако сумњиво – констатовао је шеф набавке добујући прстима на столу. – Ако овде ишта буде изашло на видело... То ће бити проневера!

– Боље да не изађе! – рече секретар уозбиљивши се. – Ни нама то не би било свеједно.

Тако су разговарали о Шрамеку, мада су на њега већ гледали као на једног од њих, који има шта да таји, сакрива, баш као и они сами. Када би једном неко то сазнао... И помислише на све оне ујдурме, преваре и проневере које су се провлачиле по новинама.

Сада су седели у идиличној слози, на челу стола секретар који је господарио целим друштвом и који у расположењу заноса није могао да одоли а да не баци покоји поглед пун жеља према Шрамековој привлачној пријатељици, не схватајући како је могло то лепо, дивно извајано створење да се пода овом – иако не одбојном, али – ипак прерано остарелом колеги који је подсећао на гнома.

Изненада му сину идеја. Позваће цело друштво да преспавају код њега. И поново помисли на девојку, ко зна, можда му се пружи прилика... Окренувши се према другарима, одмах је изнео свој план:

– Данас не идете кући, данас спавате код мене. Кревета има, а пошто је недеља, можете да спавате чак и до поднева – додао је да их орасположи.

– Може, сви смо за! – одобри шеф набавке звонким гласом, дајући изјаву у име свих њих.

– Онда да платимо – рече секретар и позове главног конобара који се мотао у близини.

Напољу су сели, стиснути, у један такси, те кренули у правцу секретаровог дивно уређеног, двособног стана на булевару, са улазом из степеништа.

– Како је овде фино топло – зацвркуташе жене након што су у предсобљу скинуле зимске капуте и ушле у улични стан са

централним грејањем, обасјан светлима са улице, тако да су се у пријатној полутами добро назирали комади уснулог намештаја, међу њима у првој соби широк кревет, у дну кауч и две велике, обле фотеле погодне и за спавање.

– Мислим да је непотребно да палимо светло – проговорио је секретар. – Види се довољно да онај ко не би да спава у одећи може да се скине. Свако нека легне где хоће: на кревет, диван или у фотелју – наставио је. – Ево неколико финих, топлих покривача – рече бацивши их на широки кауч. – Ником неће бити хладно – уверавао их је. – Можете, дакле, да почнете да се смештате.

Маргит се прва издвојила из неодлучне групе. Пожурила је до кревета, брзо се скинула, ставила своју одећу на столицу која је тамо стајала, и у комбинеу, овим речима:

– Тако сам сањива – увукла у кревет који је био намештен за спавање, под лагани јорган од перја, и повукла га све до браде. Све је то радила као да је код куће, без и најмањег устручавања.

Шрадек, који је стајао нешто даље, немо ју је посматрао. И пошто му је било непријатно да пред другима легне поред ње, узео један од покривача и покривши се њиме зарони одевен у облу фотелју, заузимајући такав положај да пријатељицу може да има све време на оку.

Шеф набавке и његова пријатељица нису много оклевали, него су одевени заузели широки диван, а узели су и тамо набачене покриваче. Сигурно су били уморни, јер тек што се сместише, зачу се уједначено дисање које их је одавало да спавају.

Само је домаћин, секретар, стајао још неко време на истом месту. Онда је полако кренуо на слободну страну кревета, сео на ивицу, почео да се скида, и након што је одећу пребацио преко столице коју је био тамо привукао, обуче пиџаму и увуче се под широки јорган, поред Маргит, која је у међувремену већ утонула у сан.

Шрадек није спавао, није могао да заспи. Као неко ко осећа да се спрема подли атентат, а он није у стањи да то спречи. Али није се одао, седео је тих, непомичан, леђима наслоњен на фотелју, као да дубоко спава, али су му очи биле мало одшкринуте и мотрио је у правцу кревета. У полумраку се, међутим, за сада ништа није примећивало, него тек нешто касније, када се јорган померио и почео да се подиже, таласа, као да су под њим руке и ноге почеле да се боре. После тога је уследило једно „Нооо“, и било је то благо опирање девојке пробуђене из сна.

Шрадек затвори очи, не хтеде ништа више да види, и препусти се својим ушима које су појачано преносиле звуке што су допирали из правца кревета: трење постељине, мигољење, немирно врпољење, шапутање, женско кикотање изазвано додиривањем голицавих делова тела, и ништа више од тога није хтео да чује, јер је и то било доста.

Отворио је очи, те нагнувши се у седећем положају напред, погледа преда се неодлучан, затим као да је преломио, устаде и крену у полумраку према вратима која су била нешто даље.

У кревету на то престаде комешање, а изненађени секретар се налакти и рече за њим:

– Шта је, Шрамек, шта је са тобом? Да ти није можда позлило?
Али он, као да овде нема више шта да тражи, није застао, није ништа одговорио, само је ходао даље.

У предсобљу је обмотао шал око врата, обукао зимски капут, ставио мекани шешир на главу и након што је откључао врата која су водила у предсобље, изашао је у црну, кишно-снежну фебруарску ноћ, те згрчен под својом грбом, погнуте главе, кренуо доле низ степенице.

ПТИЦА У КАВЕЗУ

Чим се примакла прагу уседелиштва, судбина је почела да је баца од једних до других рођака. Данас у неко село богу иза ногу, сутра у неко удаљено индустријско насеље а прекосутра у неку кућу у пустари. Док ју је служило здравље и док је имала ширу слободу кретања, могла је још и да буде корисна, али касније, када се њена беспомоћност увећала и рођацима почела да представља све већи терет, њен простор се све више сужавао, све је чешће остајала сама, и губећи дах борила се у мраку сопствене полуглувоће са црним птицама све ближег преминућа, које су кружиле над њом и спуштале се све ниже.

– Има тројицу браће, а ипак ми треба да мислимо о њеном издржавању – умела је више пута да пребаци висока, хладноока нећака усправних леђа, и није узимала у обзир да је њихова рођака, уседелица, и снагу и радну способност посвећивала њима, све док је могла.

Колико је само пута викала на њу, дајући тако одушка својој незгодној нарави, засићеној до експлозије, јер им је још увек представљала напор, терет на леђима.

Седамдесетогодишња уседелица дугачког носа, лица сивог као олово и главе умотане у црну мараму, у тим би приликама спустила главу и ћутке слушала њене нервозне испаде.

Уза све то ситуацију је додатно оптерећивала њена све јаче изражена глувоћа, али и њена неугледна појава, због којих нећака није волела да им се приликом пријема гостију ушета онако погрбљена, у црној марами навученој на чело, и да се смести између њих прислушкујући разговор, лицем помало тупим због глувоће и с оном гладном радозналешћу типичном за уседелице, иако је успевала да похвата само гласније изговорене речи.

Зато јој је једном и рекла:

– Зашто нам улазиш баш тада, зашто узнемираваш госте?
Остани у својој соби!

Одговорила јој је прекорно:

– Зар сам ти и овде на путу?

И отћопала би онако погнута назад у своју малу собу, где је више пута седела сатима шћућурена и сама, ишчитавала дневне новине од почетка до краја, гладна људског друштва и разговора, што

је посебно у зимским месецима деловало на њу изразито оптерећујуће, у време када готово уопште није могла да мрдне из куће и осим неколико реченица које би разменила са њенима, такорећи ни са ким није ни разговарала. У тим приликама је имала осећај да је затворена у четири зида, где ће се угушити.

Јетрви се чак и пожалила, у четири ока, када их је она посетила, испричала јој је плачним гласом како се нећака према њој понаша.

– Немам ја више своју реч, неће чак ни да ме саслушају. Овде ми је као да сам птица у кавезу.

Јетрва то није прећутала:

– Можда ипак не би требало тако да се понашаш према сиротици.

– Када би ти била са њом, не би тако говорила – одговорила јој је ова. – Уосталом, на шта се уопште жали? Има своју посебну собу, ту је њен намештај, шта јој још недостаје? Други би се радовали када би под старе дане били тако добро збринути. Она барем не мора да се прилагођава неким непознатим људима. Зато нека се не жали, него нека буде увиђајна, стрпљива и захвална.

– Чекај, чекај! После толиких година је ваљда заслужила да се под старе дане бринете о њој!

– Па, јесте, али пустимо сада то. Причајмо о нечем другом.

За сада је, дакле, све остајало по старом.

Неколико месеци касније је уседелицу снашла нова промена. Та је била најболнија, и на њену судбину имала најтрагичнији утицај. Нећакиног мужа су, наиме, преместили у неки удаљени, алпски град. У сасвим страно окружење, међу туђинце. Уседелица је њихов језик једва разумела.

Као да су је из корена ишчупали из земље у којој се њен дотадашњи живот одвијао. Тек је тада осетила колико у ствари припада тој великој, непрегледној равници, по чијим су разбацаним гробљима остали ту и тамо понеки од њених чланова породице. Осетила је то баш сада када је требало заувек све да напусти. Како ће јој недостајати у далекој туђини! У тренуцима опраштања јој је било жао чак и те мале борове шуме на коју се дотад само љутила јер у сумрак није могла од ње да посматра са прозора сунце које је полако тонуло у скерлетно море на дну западног неба.

Али рођаци нису много марили за њу, нити су се бавили тиме шта она мисли или осећа. Њен унутрашњи живот их свеједно није занимао. Били су заузети својом селидбом.

При поласку су јој помогли да уђе у воз, погурали је горе на стрмим степеницама.

– Пази, држи се добро! – упозоравали су је.

Онда су је ставили да седи поред прозора, како би могла да гледа напоље, па су се и они сместили.

Уседелица се згурила на свом месту, седела је ћутке, потиштена. Црну мараму је повукла на чело толико ниско да су испод ње провиривали само дугачак нос и истурена вилица.

Њени рођаци су током дугог пута углавном ћутали. Ако су повремено и проговарали, уседелицу ни онда нису укључивали у разговор. Једино су се за време ручања окретали ка њој:

– Дођи, узми – нудили су је. – Ево ти воде.

Или:

– Требали ти нешто?

Односили су се према њој без великог изражавања емоција, готово као да их нису ни имали. Више је то била непристрасна брига, старање проистекло из рођачке везе. И зато што су осећали да су јој за то дужни.

Током путовања је уседелица зазирући посматрала брежуљкасте пределе и шуме, планинске и долињске пејзаже који су се распростирали на све већим висинама, зеленкасте и модроплаве потоке који су се такмичили са захукталим возом, реке које су из планинских грла избијале као величанствене и велике мишићаве рибе.

Што је предео бивао све бешњи, рашчупанији, што је више у њему долазио до изражаја окамењени приказ неке праисторијског праска, утолико је уседелица бивала све узнемиранија. Посебно када им се са леве стране прислонио дугачак, гломазан планински гребен, и попут неког високог сивог зида упорно пратио воз и изазивао у њој осећај да ће је напросто згњечити. Морала је да окрене главу, да га не види, јер није могла да гледа у њега исто као ни у вртоглаву дубину која се отварала са друге стране. Седела је тако погледом прикованим у крило, све док воз на високо издигнутој, пљоснатој висоравни није улетео у све гушћу џунглу ноћи, која је после пред њом као плашт покрила ту висину и дубину од којих је подилазила језа и због којих су јој се кидали живци.

Након што су стигли, рођаци су почели да се смештају у новој кући а она их је чекала шћућурена у соби једног старог хотела. Једина разонода јој је била да седећи у наслоњачу гледа кроз прозор, главе умотане у црну мараму, помало нагнуте напред, и посматра калдрмисану улицу која је стремилa горе, према планини. Нећака јој је наине наредила да без преке потребе не напушта собу.

Трећег дана су је ставили у аутомобил, њене кофере спаковали горе и одвезли је у нови дом.

– Ти ћеш становати овде – показала јој је нећака место након што су се спустили низ неколико уских степеника који су водили у ниску собу налик кутији, смештену испод гараже дограђене уз сâм крај куће. – Горе немамо места – додала је.

– Осим што ћеш одржавати ред у својој соби, никаквих других обавеза нећеш имати – наставила је даље. – На доручак, ручак и вечеру ћеш долазити горе код нас.

– Али ја хоћу да радим, без посла не могу да живим! – преклињала је уседелица.

– Немој ти ништа да хоћеш! Веома добро знаш да ти руке више нису сигурне. Последњих неколико недеља си испустила чак два тањира из руке, и разбила их. Добијаћеш сваког дана новине,

понедељком разгледнице, читај, и нећеш се досађивати – рекла је, и изашла.

Уседелица је остала сама. Имала је осећај да је затворена у спљоштену кутију са уским прозорима. Како ће свој преостали живот проводити у тој мрачној соби са ниским плафоном? Одавде не види ништа друго осим комадића травњака на ком је неколико безбојних, кржљавих, сушичавих стабала стиснутих између два висока, штуре зида.

Судбина ју је дакле одвела далеко од свих тих година које је провела код куће у равничарским пределима Бачке, где јој се поглед уперен у даљине стапао са бескрајем који је гризао рубове земље! Сахранила је све оног прохладног, ветровитог априлског поподнева када је у сиромашкој одећи – мала и згрбљена – стајала на ивици разјашљене, жуте раке, и готово се срушила за црним мртвачким сандуком који су управо спуштали на конопцима и у ком је на вечни починак отишао њен добри заштитник: стриц. Ах, зашто је тада није повео са собом – туговала је не једном, сетивши се тог поподнева.

Откада су се доселили, све ју је више обузимао осећај да је птица у кавезу. Ниска и мрачна соба кутијастог облика деловала је на њу као да ће је згњечити. Увек би јој лакнуло када би се за време обеда спорим корацима пењала горе код рођака на спрат. Тада је могла да погледа кроз прозор, да види возила и људе са којима од онда није разговарала. Јер нећака није волела да она стоји испред капије заглавана у људе и да понеког од њих ослови. У шетњу је никада није водила, нити је излазила са њом. Одвела би је негде само ако је у питању била прека потреба. Понекад би је због тога гризла савест. Али се онда оправдала пред собом тиме да јој пружа све, па није обавезна још и да се шета са њом. Уосталом, ту је башта, па нека се креће, ако баш хоће. Али колико јој је тешко падао онај део дана који је проводила сама, то је није занимало, није се чак ни бавила тиме.

Па ипак, њена рођака је и те како жудела за људима, за људским друштвом! Чак иако је због глувоће само делимично могла да чује о чему се говори. Желела је само да седи међу њима, да их гледа, посматра њихове покрете, изразе лица – немо, повучено, готово безлично. Барем да је тај ужитак имала, али ју је нећака и овде послала у собу чим би стигли посетиоци, викнувши за њом да понесе новине.

Није имала храбрости да јој у тим приликама одговори:

– Не требају ми новине, задржи их за себе! Или мислиш да је то све?

Уместо тога би ћутке – кукавички – узела од ње новине и погнувши главу одгегала се назад у свој кавез.

– Овде сам као птица у кавезу – мрмљала је као и пре, беспомоћна.

Што су се вечери раније гомилале на измаку дана, утолико чешће ју је обузимао страх. Често би након вечере, када би дошло

време да се врати у своју собу, већ унаред стрепела од тог повратка, јер су је тамошњи зидови стискали, затварали, а низак плафон који се спуштао готово као на вијак, претио да ће је спљоштити. Јао, ако се једном помери и покрене! И почне да се спушта све ниже, све ближе, и стигне сасвим близу њеног лица, за длан далеко – подизала је поглед ка њему више пута док је лежала у кревету, и њен страх се претварао у болесне визије које су освајале цело њено биће.

Када барем вечери не би постојале, ни мрак, никада!

Док је имала шта да чита, некако је још и бивала. Али када би јој је свега понестало, доколица и седење скрштених руку би је опет приморали на уобичајно самомучилачко размишљање. У тим приликама – будући да је била томе склона – придавала је све већи значаји вечерима које су све раније падале. Као да су заједно са вечерима у њену собу нечујно ступали и неки занемели црни рудници, окруживали је као да се окупљају на бдење над самртником, нагомилавали се уз зидове, и непомични, подсећали на црне стражаре у подземној гробници египатског фараона Тутанкамона.

Уплели су се и у њена узнемирана сновиђења о злим старицама у црном. А те ноћи су је окружили баш као судије судбине, док је она – у средини – у сопственој јадној маленкости, усукана, слушала како над њом изговарају смртну пресуду.

– Овде ће те смрт затећи, у овој кутији од тамнице! – чуо се од горе звонак глас који не трпи приговор.

– Али ја нећу још да умрем! – повикала је преклињући за милост, мада је из њеног гласа избијало безнађе оног који осећа да је све узалудно јер се од властите судбине не може побећи!

– Угушићеш се! Плафон ће се спустити на тебе! – обрушио се на њу звонак глас од малопре.

– Угушићеш се! – поновило се опет, као да јој је из ноћи добацивао неки навијени мегафон.

– Не, не! – опирала се у очају, али је последње „не“ повикала већ полубудна, у сулудом страху, зурећи у таму која се ковитлала око ње.

Придигла се и села стиснувши колена уз себе, седела још неколико тренутака згурена и непомична, затим као да ју је шчепао нагон за махнитим бекством, искочила је из кревета и јурнула на прозор, стиснутим песницама разбила прозорска стакла и у потпуном расулу почела да виче у прохладну ноћ која се њихала и надирала унутра, ка њој:

– Светла! Светла!

Сутрадан преподне, будући да се на доручку није појавила, нећака је обила њена врата.

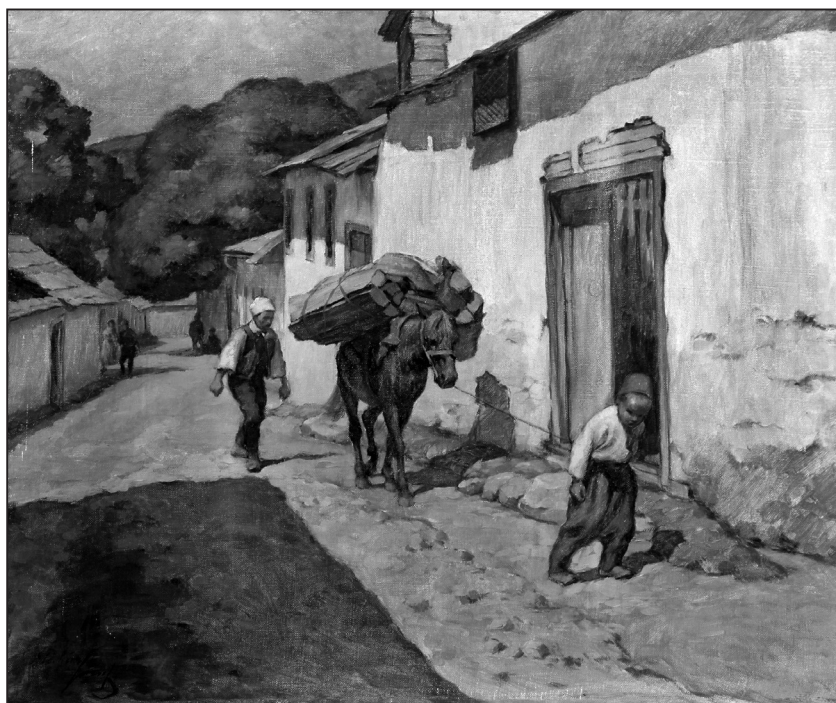
Затекла ју је мртву, укочену, испод разбијеног прозора, слеђену у крви.

Белешка о аутору:

Карољ Сирмаи рођен је у Темерину, 27. јуна 1890. године. Био је прозни писац, критичар, уредник, правник, књижевни историчар, књижевни организатор, песник. Учио је право у Будимпешти, Загребу и Егеру. Године 1914. докторирао је права у Будимпешти. Прво дело је објавио у пештанском часопису *Elet* („Живот“) 1909, али књижевну каријеру је започео двадесетих година у Врбасу. Прве новеле је објавио и у пештанским часописима *Zászló* („Застава“) и *Napkelet* („Исток“). Током тридесетих година уређивао је тадашњи престижни југословенски мађарски књижевни часопис *Kalanga* („Сноп“). Почетком педесетих година. 1968. године добио је књижевну награду *Híd* („Мост“). Објавио је око 1800 дела на више од десет језика.

Био је члан Савеза југословенских писаца, међународног Пен клуба, Њујоршке Научне Академије, дописни члан лондонске Chemical Society и почасни члан лондонске I. N. E. Био је почасни доктор, као и гост предавач на више америчких, европских и азијских универзитета. Говорио је и писао на више страних језика, поседовао техничко образовање, одлично сликао и цртао, свирао на клавиру, компоновао песме. Своје знање језика употребио је у превођењу више краћих српскохрватских, грчких, латинских, италијанских, немачких и русинских дела. Умро је у Врбасу, 6. октобра 1972. године

*Превела са мађарског
Ангела ПАТАКИ*

Маи ВАН ФАН

ЦИКЛУС ПЕСАМА: ПУТ МИСЛИ

ПАР ВРАБАЦА

Не видим, само чујем
Сваки звук,
Трилове који долазе с дрвећа:

Један је врабац, залепршавши,
Сео на грану,
Ослободио место другом.

И због тог пара врабаца
Овде сам.

У том тренутку се отворио љиљан,
Као драгоценост из антикваријата.

Портрет виси у кабинету палате.
Самовар кључа.
Матрјошка се отворила.
И миомирис се проширио из хлебне пећи.
Пут – мисли –
Беже у даљину.

Када утихну –
Чекам – врапца,
Тек што је пројурио, носећи ветар
Преко бреза.

Москва, 2014.

БУРЂЕВАК

Ветар је сасвим помео
Сву глатку површину земље:
Уз ивичњак – траву,
Дуж пута – корење дрвећа.

А ја тражим место за одмор.
Бирам књигу...
Али, како доћи у стање равнотеже духа?

Одједном видим – преда мном жбун ђурђевка.
И чујем – шапуће ми:
„Сакриј се у тајни!
Означи се ћутањем!
Стави прст на усне – и тишина...“

И у оштром вихору ветра
Умотали смо се у топлину, маглу, светлост
И мудри жбун ђурђевка
И ја.

Подмосковље, 2014.

МАЛИНА

Луче још малина је била зелена.
Сву ноћ слушао сам музику:
Копита су звецкала, звона звонила –
И у рано јутро бобице су сазреле.

Звук прапораца сеоских коња,
И млади кочијаши у таљигама
Напуњеним сеном и житом
И древни принц који је ходао ноћу.

И коњ, кидајући узде у трзају,
Јури ли, јури.
Гриву му ветар у ноћи рашчупао.
Сањам ветар: све носи,
Разноси ехо звукова,
И звуци све испуњавају собом.

Мој руски друг донео ми је шаку малина
Из свог врта, већ сазрелих.
Једем једну по једну уживајући, не журим.
Чини ми се да је у бобицама звук
Целог оркестра који сам сањао.

ЛАБУД ЈЕ ОДЛЕТЕО

Целу је површину воде повукао на себе
Горе изнад пара крила која се уздижу.
Али, само душа језера зна праву дубину.

Како се дуго мучио у заточеништву
Шуми ток воде за њим
Иза снежнобелог перја
Иза сивих подвијених ногу.

Високо лети лабуд:
Обала прекривена травом
Скупила се у његовом суженом оку.

И одлетео је у свитање
Преко других језера...
Само пара вртложи дану и ноћу.

Шереметјево, септембар 2014.

ЈЕСЕЊИ ДАНИ У РУСИЈИ

I

Јато врабаца седи на трави
Поред тихог језера.

Ветар јури у крошње дрвећа
Бацајући једну за другом златне монете.

Сунчева светлост као восак за свеће,
Осветљава звонике,
Палате, фонтане,
Младе девојке које излазе из Третјаковске галерије,
Љубичасто-модро небо.
Застајем крај пламеноцрвеног клена
Узимам листић за успомену.

II

У гостима, у стану наставнице Татјане Ивановне,
Пијемо вино, једемо хлеб и боршч.

Татјана Ивановна отвара страницу дневника,
Где је посвета коју је мајка на свој рођендан написала оцу:
„Вања, рођени, добро сам, иако још слаба...“

Фотографија оца који је радио у министарству,
Фотографија њеног мужа научника – више их нема.

И сада је све другачије!

Само ветар доноси познати мирис брезовог лишћа
Благо померајући икону на књижној полици од боровине.

Заједно излазимо на терасу и фотографишемо се
На страни супротној од светла,
Показујући пут са много скретања
Зелене, црвене јабуке,
Уснуле на заласку.

III

Тамо, на небу,
Велики песник Пушкин
Држи за руку Наталију*
И гледа на Русију
И свет.

Сваки стих песника –
Кључ је који
Отвара јесен.

Изговарам наслов
Једне од његових песама.
Два стуба моста,
Двоја врата,
Две камена блока,
Два тек процветала цвета...

Пратим пар риђих веверица,
Спретно се пењу на јавор.

Пушкин и Наталија,
Приближавају се, спуштају –
Ближе Казањском сабору,
Ближе Царском Селу**.

Лебудови, опијени страшћу,
У пару пливају по језеру.
Голубови, вране и гавранови,
Спустили испружене шапе,
Не желе да напусте површину земље.

Москва, 23. септембра 2014.

* Наталија Николајевна Гончарова (1812–1863) – жена песника Александра Сергејевича Пушкина (1799–1837).

** Царско Село (Царское Село), у данашње време град Пушкин поред Санкт Петербурга. А. С. Пушкин је 1814. године написао песму „Сећања у Царском Селу“.

Белешка о аутору:

Маи Ван Фан један од најзначајнијих савремених вијетнамских песника рођен 1955. у Гимшону (провинција Нин Бин), у делти Црвене реке, у северном делу Вијетнама. Од 1974. до 1981. служио је војску, пешадију. Након службе, уписао је Колеџ страних језика у Ханоју на Факултету за лингвистику и руску културу. Године 1983. наставио је студије у граду Минску (главном граду Белоруске ССР), на Педагошком институту А. М. Горки (данас – Белоруски педагошки универзитет М. Танк). Тренутно живи и ради у граду Хаифонг. У Вијетнаму је објавио шеснаест збирки поезије и књигу критичких есеја. У иностранству је објављено двадесет седам његових песничких књига. Његове књиге су ушле у првих десет стотина најпродаванијих књига поезије. Стихови Маи Ван Фана су преведени на 40 језика: енглески, француски, руски, белоруски, украјински, шпански, немачки, италијански, шведски, македонски, албански, српски, словачки и друге. Добитник је најзначајнијих књижевних награда у Вијетнаму и свету.

*Превела с руског
Валентина НОВКОВИЋ*

Силвиа ЈЕЛАЧИЋ
Павле Б. ОРБОВИЋ

ЈОЖЕФ ПЕХАН, ВЕК ПОСЛЕ

Жожеф Пехан (Pechán József 1875–1922) је својим уметничким деловањем оставио траг у европској уметности и култури. Његово целокупно дело представља камен темељац за оснивање континуиране ликовне сцене града Врбаса, због чега се може рећи да је Пехан врбаски уметник. Његов уметнички развој који је почео у Бачкој Паланци је био пун заокрета, новина, заплета и разочарења. Био је сведок круцијалних промена у ликовном али и друштвеном животу целе Европе. Успео је да донесе дух промена у Врбас, иако је радио на релацији Врбас–Будимпешта–Нађбања. Почео је да слика надахнут делима фламанског барока северне Европе, копирајући дела из Музеја историје уметности у Бечу. Након сусрета са истомишљеницима окупљеним око ликовне колоније у Нађбањи, и захваљујући путовања у Париз, упознаје нове тенденције запада и просветљује свој колорит. Почине да слика декоративније и постаје носилац сецесионистичке уметности у Војводини. Пеханови портрети, а посебно аутопортрети, спадају у ред ремек дела трајне вредности. Управо на основу тих слика можемо пратити развојни пут Пехановог ликовног изражавања. Градски музеј Културног центра Врбаса је најрепрезентативнија установа која чува и излаже дела овог свестраног уметника кроз сталну поставку, повремене изложбе и тематске скупове. Колекција Пеханових дела садржи не само слике, већ и скулптуре, велики број фотографија, писане текстове али и личне предмете.

Градски музеј је у 2022. години низом јавних културних догађаја обележио век од смрти војвођанског уметника Жожефа Пехана. Бројни програми обједињени су под називом *Жожеф Пехан, век после*: изложбе, стручна вођења, шетње, концерти, позоришна представа, радионице. Са циљем да представе личност и дело Жожефа Пехана, изложена су дела из фондова Градског музеја, приватне колекције Јована Мандића из Новог Сада и Градског музеја у Суботици. Идеја организатора је била да се кроз ове активности стекне шири увид у квалитет и разноврсност Пеханових уметничких остварења и барем за један ступањ на лествици репозиционира његово место у оквиру

ликовног наслеђа Бачке краја 19. века и прве половине 20. века. Представљени су сви сегменти Пехановог разноликог стваралаштва од ликовних дела, преко музичких и позоришних остварења, фотографија, истицањем утицаја његове личности на целокупан културни и друштвени живот Врбаса тада и данас. У организационом одбору осим запослених у Градском музеју Културног центра Врбаса су били и Ђезе Бордаш – књижевник, Јован Мандић – колекционар и Ивана Арађан – историчар уметности.

Сликарски опус Јожефа Пехана је обиман и веома разноврстан у смислу тема које је обрађивао, техника које је користио, различитих композиционих решења којима је прибегавао и варијација у изразу. Друштвене прилике и уметничке тенденције на прекретници векова су биле турбулентне, а уметник као сведок прогресије стварао је у складу са њима. Најплоднији период његовог стваралачког живота чини период од 1904. до 1914. године када настају ремек дела сликарства сецесије. Дело Јожефа Пехана заузима значајно место у историји уметности ових простора, како због мултидисциплинарности уметника и тенденције ка новом, тако и због трагања кроз све тада актуелне уметничке праксе. Дела Јожефа Пехана су дуго била непримећена од стране стручне јавности, док су нека трајно изгубљена у прогону Немаца с територије Војводине. Градски музеј у Суботици и Градски музеј у Врбасу чувају његова дела, као и неколико страствених колекционара чије збирке су богате Пехановим делима. Детаљна биографија Јожефа Пехана чији је аутор Золтан Калапиш, објављена је 2003. године у издању *Форума*.

Обележавање стогодишњице смрти почело је изложбом слика *Јожеф Пехан, век после – аутопортрети* у Градском музеју у Врбасу, на којој је изложено 7 аутопортрета Јожефа Пехана, сликани на платну и картону, један цртеж оловком као и Пеханов портрет који је урадио Шандор Цифер. Као допуна изложби, изложене су и фотографије (тринаест из Колекције Јована Мандића) на којима је овековечен сам уметник. Пехан је био родоначелник врбаске ликовне сцене, те се изложба концепирала као сусрет уметника са ствараоцима који у датом тренутку живе и раде у Врбасу. Од савремених уметника своје аутопортрете су изложили: Војимир Дедеић, академски вајар, Светислав Шљукић, академски сликар, Игор Радовић, академски сликар, Тања Перуновић, магистар цртања, Драган Миличић, магистар графике, Раде Тепавчевић, мастер сликарства, Петар Шушулић, магистар сликарства, Исидора Миљанић, мастер вајарства и Сандра Марковић, академски сликар. Везу између Јожефа Пехана и савремених уметника су чинила два аутопортрета Јожефовог сина Адалберта Беле Пехана.

За разлику од приказа других (мајке, супруге, сина...), на аутопортретима Јожефа Пехана готово да нема мимике, покрета и наративног садржаја. Приказује себе са кичицом, палетом, шеширом и у три наврата у крупном кадру. Од свих наведених само на једном – *Аутопортрет са кистом* – имамо исликану позадину – познату црвену драперију. На осталим, позадина је тамна, готово црна. Присуство светлости која доминира над сенком, има значајну

симболичку вредност коју је Пехан преузео из фламанског сликарства, где фигуре израђају из тамне позадине и поново се у њој губе. Став уметника је строг, позиција фронтална, с акцентом на светлости која се разлива тачно на средини лица. Одлучни поглед доминира, палета је разноврсна, а потези временом постају све слободнији. Светле партије које истичу његово кошчато чело насупрот мрким обрвама, само наглашавају јасно зацртан циљ који уметник жели да досегне. Поред изванредног познавања технологије сликарства, да би дао облик свом телу, лепршавим потезима и вибрирајућим сјајем, показује да има и изврстан таленат за интроспекцију. Портретно сликарство се контунирано прилагођава уметничким изразима али у основи од памтивека садржи заједничку црту, анатомску тачност и психолошку искру портретисаног. Приликом сликања себе, уметник се бави интроспекцијом на фундаменталан начин. Аутопортрет стога, не носи само ноту интимног, већ и део става уметника, како би желео да га свет види и доживи. Сто година након смрти великог уметника одајемо му почаст представљајући аутопортрете савремених стваралаца. Захвални што су се уметници одазвали позиву, са поносом представљамо и чувамо ова дела за будуће генерације.

У последњој деценији 19. века културни живот био је окренут академском реализму чему су се супротстављале нове тежње које су навелико узимале маха у Европи. Модернизам је постајао све јачи, побуна против клишеа, ауторитета и правила академске традиције 19. века. Са интензивним развојем научне мисли и открићима, филозофијом и психологијом, уметност хрли ка својој аутономији и гради нов квалитет на основу демократске слободе где су дозвољене естетске различитости. Градске шетње – *Под руку са Јожефом Пеханом* и *Пеханово доба, доба сецесије* – у којој су посетиоци обишли значајна места у животу Јожефа Пехана, одржане су у марту и септембру 2022. године. Кроз излагање Мајде Сикошек, историчарке уметности из Београда, поштоваоци дела Јожефа Пехана су се могли ближе упознати са његовим животом, друштвеним, културним и привредним приликама периода на прекретници векова. Полагањем цвећа на гробу Јожефа Пехана одата је почаст рано преминулом уметнику.

На фотографијама које су представљене на изложби фотографија под називом *Јожеф током марта и априла*, посетиоци су могли видети Пехана у занимљивим улогама, будући да је кроз разне изразе и позе истраживао своје дубље експресије, фантазију и емоције користећи нову технологију да створи „фото-метаморфозе“, како их је дефинисао Ференц Немет. Ту се показује у сасвим другачијем светлу, готово се играјући с разним улогама, амбијентима и костимима. Фотографије (оригинали и увећане фото-репродукције) и фото-апарати из колекције Јована Мандића и Градског музеја у Врбасу изложене су с намером да се посетиоци упознају са фотографском разноврсношћу Јожефа Пехана. Могли су се видети радови из Пехановог атељеа, из атељеа Дел Монте – првог у Врбасу те врсте (у којем је радила и уметникова супруга Тереза), аутопортрети, фото-метаморфозе, фото-монтаже али и оригинални фото-апарати које је користио Јожеф Пехан.

Централна изложба *Јожеф Пехан, век после* реализована је у два дела, на две локације, у Ликовној галерији Културног центра Врбаса и у Градском музеју. Нека дела из колекције Мандић и Градског музеја из Суботице, представљена су први пут врбаској публици, попут слика: *Двориште* (1910), *Баи-чаришија* (1913), *Купачице* (1912) и др, као и одбир дела из фонда Градског музеја Суботица – *Кочије на друму* (1903), *Дворац у зобнатици* (око 1914). Ауторка изложби Ивана Арађан, историчарка уметности из Народног музеја у Зрењанину, конципирала је ове две поставке хронолошки, пратећи развојни пут Пехановог ликовног стваралаштва, с истицањем значајних догађаја у његовом уметничком представљању. Тако је публика била у прилици да први пут види фотографију – предложак слике *Последња шибица* – слике са којом је Пехан први пут наступио на међународној сцени; графички лист – насловну страну каталога његове велике самосталне изложбе 1913. године, бојени ланорез, слику и фотографију *Стари кавалер*, скулптуру Ференца Међешија – Пехановог пријатеља и колеге који је израдио и надгробни споменик великом уметнику и друге. На пажљиво бираним поставкама представљене су слике, цртежи, фотографије као и релефи и скулптуре, заједно са посмртном маском Јожефа Пехана.

Својеврсни омаж Пехановом музичком деловању је изведен у Ликовној галерији Културног центра Врбаса, где је одржан концерт тамбурашког оркестра Романса из Новог Сада уз учешће ученика Гимназије „Жарко Зрењанин“ из Врбаса, чиме је централна изложба затворена. Текст у коме је Пехан представљен као свестрана уметничка личност написао је Боро Војиновић, а читали су ученици Гимназије. У улози Јожефа Пехана био је Лав Андреј Бракус, ученик 4. разреда.

Велики допринос расветљавању Пеханове уметничке личности дао је Бела Дуранци, историчар уметности и ликовни критичар из Суботице, те је у његову част одржано вече присећања на овог врсног теоретичара. О значају Дуранцијевих открића о Пехановом делу говорили су др Олга Ковачев Нинков, музејски саветник из Градског музеја у Суботици, дугогодишњи сарадник Беле Дуранција; Ђезе Бордаш, књижевник и пријатељ Дуранција и Сава Степанов, ликовни критичар и његов пријатељ. Поред бројне публике догађају су присуствовали супруга и син Беле Дуранција .

Глумачко умеће Пехана је навело да први пут напусти Академију у Минхену и посвети се животу на даскама које живот значе. Кроз извођење позоришне представе *Пехан, живот и време* у реализацији ученика Гимназије, уз помоћ наставница српског језика Јелене Вујовић и Невене Малетин, и сценарија које је написао Боро Војиновић, кустос Градског музеја, представљена је још једна уметничка страна Пеханове личности. Замишљена као позоришни комад, представа је реализиована у три чина / целине, а имала је задатак да средњошколцима и публици у Врбасу приближи лик и дело војвођанског сликара. Кроз појављивање значајних личности у Пехановом одрастању и ликовном образовању, Ференца Ајзенхута и Капетана Вебера, до представљања уметничких личности Пехановог времена Адија Ендреа, Филипа Хилкенеа, Беле Цобела, Шандора Цифера, и других, дочаран је дух времена и живота у Врбасу с краја 19. века.

Пехан је често цртао, сликао и фотографисао децу из свог окружења. Они су му били непресушна инспирација. Те је тако део програма посвећен Пехану био намењен управо деци, кроз радионице у Градском музеју. Конципиране да кроз игру и стваралаштво, малишани сазнају више о животу великог уметника, о начину његовог уметничког размишљања и разноврсном изражавању, радионице су покриле широк спектар ликовних техника и материјала. На радионицама је учествовало 475 ученика.

Мултиетничност, мултикултуралност и мултиконфесионалност као највеће вредности војвођанског поднебља, које су красиле Врбас у Пеханово доба а којом се и данас поносимо, промовисала је изложба *Приче из комшилука*, први пут откривена у Дому цивилног друштва у Печују у сарадњи са Самоуправом срба у Печују, а потом пренета у Градски музеј у Врбасу. Кроз фотографије које су настале у атељеу породице Пехан почетком 20. века представљене су три даме из грађанске класе, представнице различитих етноса (мађарски, немачки, чешки и словачки). Кроз четрнаест паноа могао се пратити развој насеља, појава фотографије као новог медија у уметности, уплив европске моде у провинцију као и развој грађанских слобода. Аутори изложбе били су Весна Гргуровић и Павле Орбовић.

Крајем године расписан је фото-конкурс на тему *Ликовност и фотогеничност* на који се пријавило 38 аутора, чија је реализација у току.

Током 2022. године културне догађаје посвећене Јожефу Пехану у Врбасу видело је 4080 особа, а на гостовању Пеханових слика у Градском музеју у Суботици 4567 особа, док су изложбу у Печују посетила 257 посматрача, чиме је укупан број посетилаца 9923. Догађаје су подржали Министарство културе и јавног информисања, Покрајински секретаријат за културу и локална самоуправа Врбас. Медијски су испратили РТ Војводине, ТВ *Бачка*, новине *Бачка прес*, *Српске недељне новине* из Будимпеште, Новине музеја, радио *Фантази*, Радио Печуј – програм на српском језику и портали *okonas.info*, *vojvodjanski.rs* и *nasemesto*.

Као круна годишњег рада у припреми је двојезични каталог Јожеф Пехан, век после који ће објединити и представити његово разнолико стваралаштво.

Остаје нам да закључимо да је целокупан уметнички опус Јожефа Пехана непроцењива заоставштина која пружа увид у развој културе на просторима нашег града али и Војводине.

Ђорђо СЛАДОЈЕ

ЖУДЊА ЗА БОГАТСТВОМ СВИЈЕТА

(Емсуре Хамзић, *Кад бих била златна греда*,
Фондација „Група север”, 2022, Нови Сад)

Најновија књига Емсура Хамзић *Кад бих била златна греда* доноси низ новина у односу на досадашње пјесништво ове пјесникиње и његова основна својства. Тамо гдје је преовладавао метафорички и симболички говор овдје је доминантна нарација, умјесто елегичног тона и претежно песимистичког става, овдје се као драгоцену новина појављује иронија, сарказам, пародија, а мјестимично и црни, боље речено горки хумор, а понајвише нека врста инфантилности односно наивности, што у знатној мјери ублажава и потискују меланхолична и повремено мрачна стања.

Све пјесме – од прве до последње – писане су слободним, разуђеним стихом који понекад прелази и у прозни исказ, али то зачудо не ремети наративни ток и његов особени ритам. Необична је и нова замисао о улози и мјесту самог лирског субјекта који из помјереног и искошеног угла гледа на стварност – унутрашњу и ону спољашњу, односно на душу и свијет, па и на саму пјесму. Лирски субјект овдје није статичан већ стално мијења позиције и помјера „стајне тачке“ из којих посматра, разматра и описује свијет у свеколиком његовом богатству, тако да се разноврсни садржаји, искуства, увиди и веристички детаљи непрестано укрштају, сударају и преплићу. И више од тога – лирски субјект жели да се ослободи задатог простора и антропоцентричних стега и да се преобрази у различите облике другог и другачијег свијета – у биљке и животиње, у ствари, у ликове обичних, али и врло познатих људи, у разноврсна духовна и душевна стања, у природне појаве – сунце, ватра, вода, трава... у типичне узорке наше социјалне и културне стварности... ријечју у огромно и немјерљиво богатство које је Бог дао и још га држи на земљи. Тако да ову књигу можемо читати и као својеврсну утопијску поему, о неком бољем и љепшем свијету у којем човјек није искључиви господар, па чак ни најважнија појава.

Као што народне приче почињу оним – био једном један, или пјесме типичним обраћањем Свевишњем – *Боже мили, чуда великога*,

тако готово све пјесме у овој књизи почињу кондиционалом – *кад бих била или да сам била, рјеђе – боље би ми било...*

Нема никакве сумње да та жеља пјесникиње да се преобрази у нешто друго, проистиче из незадовољства оним што јој је у стварности задато, наметнуто и ускраћено, а што прије свега онемогућава аутентичан, испуњен и осмишљен живот. Отуда та наглашена жеља да се с оним природним, непатвореним, са свим силним обиљем које је Творац даривао буде у присном додиру, и да се тај свијет доживи као дио сопственог бића. И да се она ружнија и тамнија страна стварности учини, макар симболички, како поезија једино и може, бољим, љепшим, хуманијим и племенитијим. Притом пјесникиња, која би дакле, да се умијеша у све поре стварности и ниске и узвишене, не мари претјерано што су многи преображаји немогући као, примјера ради у воду, ватру, сунце, земљотрес... Али поезија добрим дијелом и живи од жудње за оним што бити не може и при том је принуђена да претјерује у свему како бисмо јој повјеровали. Отуда кад се зачитате, на тренутке повјерујете да је могуће бити и коза и њен проклети козлић који се није никако дао прескочити и мачка и Иво Андрић и књижевна награда и срећа, злато, ратник, ружа, пчела, љековита трава, алкохол, соко, ластавица, дервиш, судија, богаташ, отац, сунце, вода (и поток и Дунав) и хљеб, али и крчмарица, ковачева жена, успјешна побјегуља још из основне школе, естрадна или филмска звијезда као Мерилин Монро или Беби Дол и још мноштво тога што на први поглед изгледа необично и ишчашено. Или, да не заборавимо златну греду, која својим наслагама, баш као и пјесма језичким слојевима, брани свијет од поплаве и свакојаког муља који допире са дна живота, историје, политике, у сваком случају из ниских сфера постојања.

И језик ове поезије представља извјесну новину у односу на класични лирски вокабулар из претходних књига ове пјесникиње. Он је овдје „развезан“, ослобођен крутих метричких стега и рачва се у колоквијални, говорни свакодневни, у зависности од тога о чему казује, у језик флоре и фауне, псеудонауке, медија, аргоа нових богаташа и примитивног свијета... Тај језик је у пуном замаху, у лелујању између лирског и прозног и „ради“ пуном снагом и свеколиким богатством. Увјерљивости и сугестивности ради, пјесме су по правилу проткане различитим цитатима – од стихова познатих пјесама, народне лирике, пјеваних, чак популарних пјесама, изрека и пословица, до навода из књижевних, филозофских, чак и научних дјела, па асоцијацијама и алузијама, дискретним призивима митског, фолклорног насљеђа и других искуствених слојева који би могли да допринесу богатству саме пјесме и њеним могућностима да обухвати што више од стварног и симболичног свијета у намјери да тај свијет посвоји и одухови, оплемени и учини га бољим и подношљивијим.

Рекох већ да једна од драгоцјених новина које доноси ова књига јесте хумор, односно фина иронија, мјестимично и сарказам и пародија, поготово у оним пјесмама из којих преображени лирски субјекат говори о појавама из наше социјалне и културне свакодневице, о поремећеним моралним вриједностима и сурогатима

сваке врсте који, по диктату и логици капитала, постају доминантни и пожељни облици и обрасци у животу савременог човјека.

Већ сами наслови појединих пјесама изазову благи осмијех који је, како каже један филозоф, врхунска естетска реакција. О томе како хумор, благотворно дјелују у самој пјесми, како је разведрава и приближава читаоцу, а цитати из разних извора ненападно учвршћују, најбоље је да наведемо примјере из неколико насумично одабраних пјесама.

У пјесми *Да сам радила у крчми* читамо критички и аутоиронично интониране стихове:

*Можда би ми се временом пружила шанса
И пјевачица да постанем, јер пјевати умијем,
Онда бих испране блузе
И тегет изблиједјеле
Сукње замијенила шљокичастим хаљинама у струк –
Да једва дишем.*

У необичној пјесми *Да сам богдо коза* чији наслов већ наговјештава ведру и помало шаљиву атмосферу, читамо и ове стихове:

*Имала бих дивну брадицу
Главу елегантну
И лијепу као Пенелопе Круз
И толико сам изнад да су
Неки на високој власти
Осјетили да ћемо им угрозити
Величину и строгаћу
Да су нас забранили.*

Пјесма *Да сам постала гробар* примјер је црног хумора, а такође и у још већој *Кад би била с..т* односно смрт, али пјесникиња ту ријеч због урока и не помиње:

*Да сам с..т узела бих дугачки
Годишњи одмор
Или још боље отишла бих
у заслужену пензију
Јер, баш сам се нарадила посљедњих деценија*

За разлику од ових црнихуморних, пјесма *Да сам птица* ластавица доноси ведрију атмосферу и фини ефектну иронију:

*Пјевала бих и извијала своју пјесму
Градила гнијезда, јер сам у роду
Један од најбољих градитеља
Можда бих постала
И инвеститор грађења
Гнијезда за друге птице*

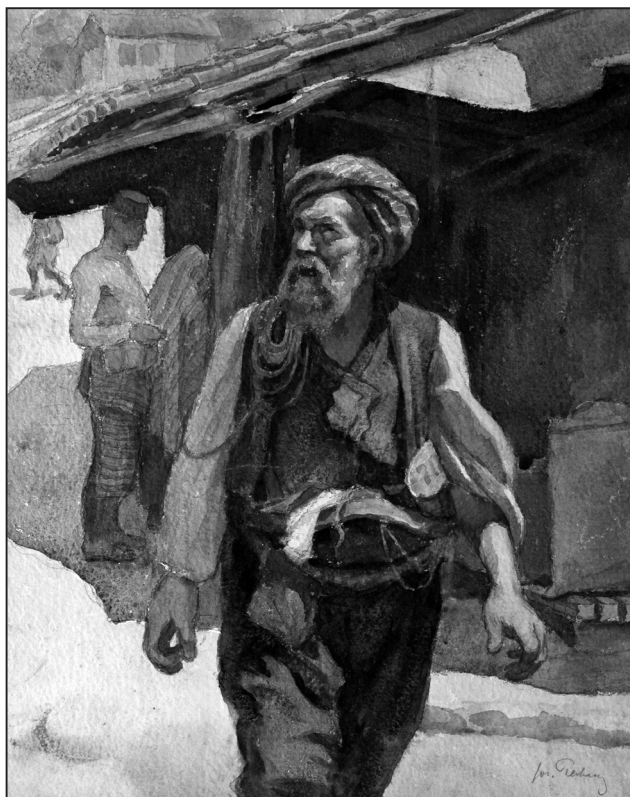
.....
*Обогатила бих се и постала
Амбасадор у једној од земаља
У које свакако летим“*

Оваквих и сличних примјера у овој књизи има напретек, као што су пјесме *Кад бих била трансибирска жељезница*, или *ковачева жена*, *књижевна награда*, *прелијена Ђамка* и сличне које већ својим насловима сугеришу занимљиву и хуморну атмосферу.

Књига се ипак завршава у сјетном, меланхоличном тону пјесмом *Кад бих била весела* у којој се поред осталог каже:

*Просто ми је непријатно
Једноставно ми се чини да је то
нешто неприлично након свега
У мом и свим другим животима.
Праштај радости моја!*

И поред овог невеселог закључка, треба рећи да књига *Кад бих била златна греда*, доноси читаоцу ипак радост и несвакидашње задовољство, а пјесничком опусу Емуре Хамзић нову и драгоцену вриједност.

Јованка Стојчиновић НИКОЛИЋ

УНИВЕРЗАЛНА СЛИКА ВРЕМЕНА

(Ранко Павловић, *Варљиве висине*, Art Print, Бања Лука, 2022)

Више од шест деценија, свједочећи на поетско-прозној књижевној сцени, сублимирајући своје огромно животно и књижевно искуство, Ранко Павловић га на најбољи могући начин користи као мотивско језгро списатељства, оплемењујући га својим пјесничким гласом и свијешћу.

Поред тога што је до сада објавио више од осамдесет наслова различитих жанрова, Завод за уџбенике и наставна средства из Источног Сарајева, објавио је Павловићева *Изабрана дјела* (2004), а ове године, (2022), такође *Изабрана дјела* у 14 томова објавиле су Издавачке куће: „Прометеј“, Нови Сад и „Бесједа“, Бања Лука. Важно је напоменути да 2023. године, Ранко Павловић обиљежава 60 година од објављивања прве књиге пјесама *Немир сна* (библиотека: „Паралеле“, Добој, 1963).

Књига пјесама *Варљиве висине*, је његова 21. књига поезије у којој перцепцијски у потпуности оправдава трагања и изазове од којих је заправо и саткан живот, уобличавајући слику времена које у себи носи универзалну поруку. Нажалост, живот није само од снова и жеља, него од доживљаја, успона и падова, које претаче у пјесму да би „ублажио“ садашње стање, на књижевној и животној сцени, често попримајући и позоришне амплитуде. Та подршка стиже из дубине дјетињства гдје су утемељене прве поетске грађевине, те се углавном мотивска предидејеленост задржава на до сада освијетљеном пјесничком путу, као што су: дјетињство, природа, ватра, вода, космос и човјек у њему, сусрети са тишином и самоћом, интересовање и потрага за „самим собом“, приближавање прошлости садашњости и будућности егзистенцијалном поетском ткању, обликујући „варљиве висине“ у поетску форму.

Књигу отвара пјесмом: „Улицом иде човјек“, не скривајући своју забринутост што он, човјек, остаје сам са собом, носећи терет (не)остварености и забринутости због времена у коме живи: „Сав космос у човјеку. / Човјек ни тачка у космосу.“ Ако је космос сам себи довољан, пулсирајући унутар себе, изван човјека, онда нам

оставља велику запитаност и страх за живот „малог“ човјека. Отуда пјесникова ријешеност да упозори на будућност човјечанства, јер је увелико у преимућству метеријално над духовним; стремићи „горе“ у висине, самог себе остављајући и „рушећи све пред собом“, уз то „озвучавајући простор“ не само око себе, мислећи да одозго из „варљивих висина“ може да види сав свијет и његова прострaнства, не размишљајући о могућности да ће једнога дана пад бити неизбјежан. „Стигли у наш град трговци издалека“, па оно над чиме се некад бдјело и преносило с кољена на кољено, постаје апсурдом времена. Преплићу се у сну Исток и Запад, Југ и Сјевер, преко „измоджене“ мисли дотичу „вршком игле“ „магнетно поље душе“, у коме нестаје цјеловитост тренутка и опажајни свијет.

Осјећај пролазности свега („Неповратно“), доноси нам на метафоричан начин, поредећи Одисејево путовање и његову борбу за опстанак, коју води да би дошао до Пенелопе, са паперјастим облацима, који без икакве сумње отпловљавају у небо, у његов (небески) крај. Једно им је заједничко (Одисеју и облацима): ВЈЕТАР, који „навјешћује“ вријеме, а који би у пјесми „Одавно нисам“, пјесник измјестио у неко друго, јер одавно није „био у Новом Саду“, а само зато што су други ограничили кретање и човјека одједном довели у стање неслободе. А изгубити слободу, значи ли постати „окован ланцима“, пред оним пркосним „што не знамо шта је, / а пред њим, под маскама, бјежимо у себе“. Јасно је сваком да се пјесма односи на вирус, Ковид 19 и да су за обичне људе довољне вањске маске (не својом вољом), преко дисајних органа и лица, а људи из сјенке, који управљају, нажалост, у свјетским размјерима, и даље остају под својим унутрашњим маскама, управљајући планетом.

Зато је посебан доживљај у пјесниковој радној соби, јер се према њој односи пажљиво, блиско, „отресајући са себе трунчиће облака“, освјетљавајући је сунчевим зрацима, да не изгуби свјетлост и топлину, којих све више недостаје у животном кругу, јер унутра, у самом средишту круга, уобличује пјесму и пушта дах у коме живи свака написана пјесникова ријеч. Пјесник, док разговара са тишином, исцјељује своје ријечи, а кроз њих осјети и пјесму душе, треперење листа књиге и листа јабуке, љековитост и дјетињство. Живот се манифестује у тишини, једнако и ноћу и када свиће, а и када из ње откуцај срца „прене“ пјесму, тада је у потпуности он спреман да „зачује бруј космоса“ („Док пишем пјесму“). Са озвученошћу тишине, чак и цијели циклус насловљен „Тишина“, сусрећемо се у књизи пјесама *Ишчезнуће*, Ранка Рисојевића, („КОВ“ Вршац, 2011), само је Рисојевићевом циклусу повод за тишину болни растанак у коме дијели простор и вријеме са драгим бићем кога заувјек губи због болести и смртног исхода, остављајући у души наносе бола и тишине у којој се састаје сам са собом и својом поетичком мисли, вјерујући да је сјећање уписано у „самог себе“, залог будућем времену.

Код Павловића, у књизи *Варљиве висине*, тишина је производ терета „свјетског поретка“, и начин одбране (пјесмом) од суровости свијета. Суочава се са новонасталим облицима живљења, свјестан да они „креирају“ и сагледавају свијет по својој мјери, и уграђују лични

однос наспрам свјетске популације. Док ноћу спавају: гладни, немоћни, несрећни, бескућници, профитери, купци фабрика, министри, посланици, директори, секретарице, чиновници и порезници... дотле, само „перачи улица не спавају“, чистећи град од „људских гадости“. Овдје ријеч „поноћ“, подиже на метафизички ниво, сагледавајући аспекте егзистенције, супротстављајући више друштвене слојеве нижим (слојевима). Но, све што је у тежњи за нематеријалним, има своју душевну енергију, али и повремено чудесна стања, јер „ноћ дуге ножеве држи“ („Иза поноћи“).

Иако смо на почетку сагледали однос: пјесма – ријеч – тишина... ипак, вратимо се ријечима, којима Павловић успоставља везу са космосом и слободном комуникацијом мисли. „Твоје ријечи / утиснуте су у моје тијело, / кажеш. А твоје ријечи / утиснуте су у мисао / која тражи ослонац / изван себе, / у космичкој оси симетрије“ („Ријечи“). Сјајна симболика којом разоткрива свјетлосну везу зраке сунца са вршком игле, те меко ткиво срца, којим прави „копче“ између ријечи „и с ову и с ону / страну огледала“ („Ријечи“). Уз филозофију живљења и културу сјећања, која је заискрила у наведеној пјесми, могли бисмо навести још неке пјесме, као на примјер: „Степа“, „Рушевине на слици“, „Ноћ“, „Засијане ријечи“...

У пјесми „Мост“ сусрећемо се са љубавном тематиком, симболизованом градњом која није испоштовала досљедност и заједнички успон, па је остала у „кључаоници душе“. „Градили смо мост. / Витак као срнино ребро, / као јелен у скоку. // Ти с једне, ја са друге стране. // И нисмо се срели. / Нисмо га градили / на истој ријечи.“ („Мост“). Не ради се ту о перцепцији сложености љубавних односа, него љубави која је произашла као плод сјећања, која у неким моментима просвијетли кроз мисао попут магије („Мост“, „Чекање“, „Није то она киша“); све је другачије, нема страсти, рекла бих да се јавља више као стваралачки мотив; мотив самоспознаје или циклично „разгријавање“ простора, који је и даље цјелина животног круга. Свако носи терет своје стварности. Чак и птица, тамо негдје на прозорској досци, с друге стране прозора, „којој је сав свијет у кљуноу, / занесена сопственом пјесмом.“ („Разговор“). Ипак је психолошка релација на фону разговора и његовој озвучености, која сложеност живота поједностављује кроз надмудривање, прозор, па и празнину коју он сада нуди.

Понекад је лирски субјекат далеко од себе, „да би остао у себи“, тражећи суштинске одговоре, крећући се већ добро познатим симболичким релацијама, па макар то били тренуци у непознатом. Како год, између јуче, сад и овдје, постоји равнотежа, увијек у могућности да прати животно пулсирање у „непроходним ходницима“. Међутим, осјећај зебње се продубљује са првим вијестима на радију и пјесниковом жељом за хармонијом свијета. Суочен са истином и општецивизацијским стањем, сасвим је спреман да прихвати „те мрвице, тај мој живот, / то што дијелим с другима.“ („Мрвице“).

Павловићева пјесничка преокупација не би се могла ни замислити без завичаја и града његовог дјетињства, те се с посебном

пажњом обраћа мајци, уплићићи је у прве цвјетне вјенчиће (као да је ријеч о дјевојчици), користећи се ријечима од којих гради кућу и трдицију језика: свјетлост, озарење, звијезде, бајке, сан, мирис погаче, босока, перунике, опраног рубља, породичних светковина са посебним сјајем прочеља. Пјесникова душа је увијек будна, у настојању да свјетлост супротстави тами, као у пјесми: „Шест слика јесењег предвечерја“, гдје нам у шест слика, динамизујући их у складу с годишњим добом, осликава и дочарава свијет пролазности, па и тамноће на огољелим гранама, или добро нажутјелог лишћа у очима старице док „промиче изнад шуме“. Но, главни субјекат и симболика у наведеној пјесми је врана; било да се оглашава са огољене гране брезе, или са покислог платана: „гракну врана своју глад... врана се враћа са великим комадом мрака у кљуну“.

Заправо, врана дијели судбину, не само с пјесником, него и егзистенцијалну, оличену у судбини коју годишње доба носи са собом, као посљедицу рефлексije пређашњег стања, крећући се споља ка унутра, све док му, по већ устаљеној смјени годишњих доба, не осмијехне се прољеће које ће стићи с „Њом“ у коферу са Јадрана. Врана је увијек на грани или с „великим комадом мрака“, или слијеће на стих, па у једном моменту „остали смо само / сами пјесма, врана и ја.“ Иако су врране симболи црних и нежељених гласина, овдје у стиху је, као код Кинеза, постала симбол сунца, јер је својим слијетањем, умирила јесењу сферу и њен рецепцијски модел.

Но, Павловић се побринуо да мрачну атмосферу јесени „разбије“ ситним детаљем („Слика трећа“), преко раширеног кишобрана са цвјетићима, који раскриљује госпођа, излазећи из фризерског салона. Такође у истој пјесми, („Слика шеста“), призива сјећање, како већ поменух, на Јадран и прољеће; хотелску собу у којој „Она“ „разгони таму“, како би лирски пјеснички поступак, био умрежен у дозу оптимизма.

Да би што вјеродостојније описао виђење свијета и његове „алхемијске формуле“, користи се мноштвом симбола и метафора: сунце је често скривено у плодовима трешања и јабука, што указује на чистоту душе; јабука је „грумен здравља“. Дугом која спаја исток и запад, види почетак освјетљења живота и цивилизацијску одређеност човјека наспрам његове самосвијести о благом уласку у таму. Уз дугу је и метафорика сјенке, која је лирском субјекту најпоузданији пратилац, јер га не напушта, само се временом, кроз живот издужује и прераста у споменик, симболизујући живот послје свега.

Веселин МИШНИЋ

*СКОК У БЕЗВРЕМЕНОСТ И ОДСЕВ ДУШЕ
У ВРЕМЕПЛОВЉУ НЕБОЈШЕ ЛАПЧЕВИЋА*

(Небојша Лапчевић. *Филателист*. Песме, Повеља,
Народна библиотека „Стефан Првовенчани“ Краљево 2022)

Некако је било и очекивано да се након запажене и награђиване песничке збирке „*Берачи полена*“ Небојша Лапчевић огласи новом можда и бољом песничком књигом од претходне. У сваком случају другачијом. То се и догодило крајем минуле, дакле 2022. године, када је *Повеља* објавила нови Лапчевићев рукопис *Филателист*. За кратко време, ова књига је побрала симпатије читалачке публике, што је за песничке збирке у овом времену права реткост, и што полази за руком само неколицини песника, попут Драгана Јовановића-Данилова, Драгана Лакићевића, Дејана Алексића, или Братислава Милановића, рецимо, чије се настављање песничког квалитета у континуитету очекује и подразумева. Важно је напоменути да је о овој новој Лапчевићевој песничкој књизи, од њеног појављивања актуелна књижевна критика имала само речи хвале, а и медијско представљање књиге „*Филателист*“ и пажња која јој се поклања није занемарљива. Рецимо, на крају године када се обично сумирају резултати у минулом периоду, „*Вечерње Новости*“ су ову песничку књигу Небојше Лапчевића сврстале међу три најбоље песничке књиге објављене на нашем језику у 2022. години. Поднаслов ове књиге, (који је могао бити и њен наслов,) што у неку руку и јесте, гласи *Стижу ли ти писма пријатељу* и није случајно нашао место у најважнијем делу књиге, а то је увек насловна формулација, која одређује у основи наш читалачки избор, али и обзир према делу које нам је понуђено на увид. Уводна песма ове књиге је насловљена „*Ad principium epistole*.“

Епистоларну форму представљају романи, приче или песме у облику низа докумената – најчешће писама, али и записи из дневника, чланци и исечци из новина или неких докумената. Термин *епистоларна књижевност* односи се на књижевна дела која се заснивају на коришћењу епистоларне форме. Она је изречена у присном тону обраћања, писана страсно, осећајно, с пуно детаља и емоција.

Одевене рухом модерности и ове песничке епистоле Небојше Лапчевића обзнањују се у једном сасвим другачијем контексту. Пре свега настале у времену садашњем, не осврћу се много на било које књижевно наслеђе, нити придају значаја времену које упорно трага за каквом таквом оригиналношћу, или неким новим песничким изразом. Ове његове *епистоле* су исписане особеним језиком, јаком емоцијом, страшно и осећајно, и сасвим је у реду да овом уводном песмом појасне идеју како је ова поезија градила властита пут у једном по свему модерном песничком руху.

Коначно завиримо у садржај књиге *Филателист* како би разумели овај Лапчевићев поетски рефрен, репетиција питања, који указује да епистола није мртва и да њено вековно битисање у свету књижевности и у овом времену показује знаке живота и постојаности. Ако је епистола подложак ове поетске довитљивости Небојше Лапчевића, *филателија* као један од скупих човекових хобија указује на спољашњи доживљај и форму која је садржајем писама сакривена од радозналаца. Оно што се одмах уочава по приспећу писма јесте поштанска марка, која је због оригиналности дизајна, приче коју је носила у себи, некако увек фасцинирала више од писма које је пристизало ко зна одакле и од кога и које је скривало ко зна какве садржаје. Маркица је означавала вредност писма али је била и доказ плаћања услуге како би писмо стигло на назначену адресу. Маркица је замењивала номиналну вредност новчане трансакције а касније када се појавила филателија као облик колекционарске страсти маркица је имала уметничко-културолошку вредност. Све је зависило од приказа на њој и поруке коју шаље. Гледано онако уопштено, то је у суштини део прагматичне приче која се удевала у тумачењу значаја поштанске марке.

Мали број истоветних поштанских маркица значајно је повећавао њихову нумизматичну вредност код колекционара. *Филателист* је неко ко није само пасиониран сакупљач ретких поштанских маркица, он је бележник који обуздава проток времена, који има веома скучен простор деловања у којем је садржано безброј ситница и наоко неважних ствари, неважних можда за узгредног конзумента, али никако и за онога ко се пасионирано бави филателијом. Велики је број оних који кроз тај наоко не много важан а свакако необичан хоби истражују и проналазе одговоре које време прекрива тминама пролазности. За филателисту је свака нова маркица историјски исечак, увид у неко минуло стање материје и духа, које се накнадно реинкарнира у свести трагаоца, ма ко он био. Прича је убележена на маркици цртежом као симболом који носи поруку времена којег одавно нема а које не можемо негирати да га није било, мада човек данашњице заборавом оправдава властито незнање и не придаје значај нечему што је прошло. Сви смо у неку руку окренути тривијалијама густативног које задовољавају наше чулне и сваке друге, па и оне емотивне надражаје. Речи су „*гује грла*“ каже у уводној песми Лапчевић а песник није навикнут да у *мастионицу коју у души носи* умаче гушчије перо које је аманетна оставштина и људи којих нема и времена која су им пресудила. Када је *сунце било млади Бог*,

у заметку времена улога *голуба писмоноше* није била занемарљива, природа се тек суочавала са *невољама* и навикавала на *преображаје*. *Када завршиш са писмом пријатељу/ у које стаје читав живот твој/ осврни се за лествицама којима си се попео*. Ова моћна песничка слика нас уводи у поетику ове необичне и комплексне књиге.

Пепео који јесу наши преци лебди у невиделици нашег ока. Човеку је преко потребна *лековита моћ поезије*, јер другог начина да се заборави и крене даље нема. *Пупак таме и светлости* губи своју моћ баш тамо где су ови знаци живота и зачети. Душу речи и срце речника ко ће тумачити. Остаје сумња узалудности сваког покушаја да се до оних коначних одговора дође, јер ти су одговори као и питања која су их изродила скривени у писмима које судбина испоручује на знане и незнане адресе. И знамо ли ко су пошиљаоци тих писама и стижу ли она на праве адресе и онима којима су с разлогом намењена. Отуда је очекивана песникова упитост и упитаност. *СТИЖУ ЛИ ТИ ПИСМА ПРИЈАТЕЉУ?* Или је све било узалудно, све што смо са добром намером чинили, све поруке које смо слали писмом, јер другог начина није било, или нисмо знали да га има, била то потреба да се чудо пријатељства сачува од баналности, простоте и рушитељства, презира и заборављања, и ко зна чега још.

Филателист води рачуна да се ни једна маркица скинута са писма не загуби, да заврши у његовој колекцији, њега за разлику од песника садржаји писама не занимају. Било писама или их не било, песник је свестан да је живот „Недовршена колекција“ (наслов песме и њен носећи стих) не треба се заваравати и замајавати којечиме. *Филателист је тај који држи и крст и звезду*, јер на крају ће ка башти *разбокореног вакума*, како то иначе бива у ништавило све одлетети. Све сем тих маркица које ће чувати тајне садржаја писама која су светом била разаслата. У њима су похрањени *фрагменти живота, есеји* који су описивали тајне надахнућа, *приповести* чији садржаји терају сузе на очи и изазивају плач и од којих душа боли.

Безимени пријатељ види *одсеве душа у времепловљу*, њему се у невољи песник обраћа за помоћ, или савет, као што се верник обраћа свецу којем верује да ће му донети спас и души и телу. Умножавају се питања која можда тај пријатељ уме да протумачи. И понуди одговоре, оне лековите и тако важне. *Зашто папир ћути о проналаску нуле* или о *открићу бесконачности*. Како тумачити и како појмити у свом оку слику *дрвета Живота*, ако смо део тог стабла, додуше само безвредно *иверје*, које за потпалу служи, али не храни ни пламен ни огањ, без којег опет ни стабло не би имало целовитост. Има ли нам спаса без тог труња у оку вечности, које мути вид и рожњачу у оку разједа. Због такве силом наметнуте слике света добијамо ону неочекивану и нежељену представу и о том свету, али и о нама самим у њему. Дакле, постоје светови који се само тим писмима премештавају. Крхки су то и трошни мостови, те везе у које се не можемо сасвим поуздати, јер даљине чине своје. Пријатељ, ма где био, огласиће се поруком охрабрења, или исто тако писмом које за пошиљаоца има лековито дејство, попут оног које смо и сами слали. *Тирилично писмо* упућено кћери Јелени само је начин да се садржај

поруке сачува од радозналаца, који не умеју да прочитају оно што је ћирилицом записано и који можда из ко зна каквих намера пожелеле да докуче тајну поруке коју отац шаље свом детету, што негде самује у белом свету.

Коме и куда све не иду ова писма Небојше Лапчевића? Поштанске марке говоре о земљама где су та писма упућена и те маркице ревно *филателист* прикупља и у своје колекционарске албуме прилежно слаже. Те маркице су сведочанство да су писма стизала на упућене адресе. Адреса је важнија од адресанта. (*Postmark Espana*) *Потрошња оружја је уносан посао*. У овом писму песник се пита: да ли је Пикасо плакао док је сликао Гернику? Или пак (*Postmark Russia*), да ли је Пушкин плакао док је уместо Оњегина писао покајничко писмо Татјани. Или Татјанино прелепо писмо Оњегину (*Што дођосте у моје село, у стени где мој живот траје, ја не бих срела вас зацело, и не бих знала патња шта је*). Важно је пронаћи *маркицу од три копејке*, јер без те маркице писмо неће доћи ни на Пушкинову, ни на Оњегонову а још мање на Татјанину адресу. Читава Русија је стала у овој Лапчевићевој песми, или писму, свеједно је. Зимски пејзаж и руска зима. Тело које студен разпиње. Крила анђела са перјем од леденица. Само таква крила анђели у Русији носе. То се може и на фрескама уочити. Крила од леда и ледене сузе светаца, као и оних који им молитву упућују. Јави се Фјодоре, станица *Мир* на којој си стационариран против своје воље, где си се у ствари запутио да досегнеш мистерију космоса, тај пут ка звездама је обмана пријатељу, ниси ни на земљи веровао у снове. Разумео си тескобу и немоћ обичног *бедног* човека и властито крволиптање које би уследило после сваког епилептичног напада. Уразуми се Фјодоре. *Бедни људи* неће заборавити твоју неизлечиву болест и твој отрцани капут нагрizen у Гулагу стеницама и мољцима. Онај исти који си на себи имао док си немо стајао испред стрељачког вода чекајући смрт. Знамо Фјодоре ко је тебе убио. Убило те време које ти никада није било наклоњено, али нас мучи оно што не знамо: *Ко је убио песника у теби?* Читај Фјодоре између редова, ово писмо је и теби упућено пријатељу а не само на адресу велике Русије, и не замуцкуј при читању. Ако знаш одговор јави на *post restante*. Одговор ће нама засигурно доћи.

Сицилија (*Postmark Italia*). Коме је ово писмо упућено? Песников сан *подлокавају жене, босоноге и вреле*, какав би био Пијемонт да није студени која са планина стиже. Лава и Везув, Помпеја и тела окамењена, у мртвом времену, пуна гаражи и у пепелу. Коме ће ово писмо доћи, на коју адресу Помпеја је под земљом. Лава је само једном закуцала на свака врата. Утроба земље је велико поштанско сандуче. Вулкан је неписмен скот и није му до читања. У гротло бездана се писма не бацају. Писмо ће се ионако затурити. Или ће огањ лизнути слова. Као спин трептаја, немерљиви атом времена. И свакако нечитљив. Само што нема поштара који су огњу наклоњени и који могу у вулкан да завире. Оваква писма из своје умне радионице Лапчевић неуморно шаље. Много је адреса. Велики је свет. И треба стрпљив бити. И упоран свакако. Писма ионако неконтролисано лете

пространствима. Нека се загубе због немара разносача поште, нека дођу на жељене адресе. Овде је реч о писмима која стижу тамо где су упућена. А да нису узалуд писана и да су некоме уручена сведочи *Филателист* који никада не одустаје и који прати снове пошилаоца и ове трагове у времену. Чује ли он жамор светине на уским и увек претесним улицама Монмарта (*Postmark France*). *Летња је припека*, тешко је сачувати своје *парче неба*. На Монмарту милостиња није на цени. Напуштен кофер, пртљак затурен у некој безименој чекаоници, као и песник који себе тражи, и који се пење на Ајфелов торањ, да би сагледао дремљиви Париз, или да би скочио у безвременост, јер одговор самоубици даје само лет који траје до дна амбиса. А нема већег амбиса од оног који се у души носи, и то песник самоубица зна као што зна напамет Рембоову песму *Le bateau ivre* (Пијани брод). Небојшина писма путују у неочекиваном правцу и у неку другачију Недођију.

Гете, увек сталожен, миран и спокојан, очекује пошилику која само што није стигла. То писмо које стиже из будућности испоручиће Мајна на праг његове куће у Франкфурту. Помоћи ће да разуме Балкан и помоћи ће му у преводу „Хасанагинице“. Само песник Лапчевић, поседник времешлова који је лично осмислио, не одустаје. И није њему важно стижу ли та писма на познате адресе. Важније је што су та писма написана, што је на њима увек другачија *поштанска марка* увек жељних филателиста који ће разумети смисао слања оваквих писама. (*Postmark United Kingdom*) још је једна незаобилазна адреса. *Из Хамлетовог уха слива се очев отров*, бели се леш неког немаром упокојеног терористе, или самоубице, плива Темзом бачен као трула даска. *Бити или не бити*.

Коначно и епистола упућена на капију једног великог мора и још већег океана (*Postamark Gibraltartar*). Окасни брод испловљава вођен трагом светионика који пламти на заласку сунца, које опет лагано тоне у морску плавет. *Грчка* је изазов за носталгију и за освртање на доба Хелена. Кога је изњихала колевка цивилизације? Кома тамо упутити писмо? Партенон је видљива и могућа адреса. Хронс прати време кретања сунца. Мери самоћу и дубину неба. Платон не чита пристигла писма. Уликс наставља своје вечно путовање. Ко би рекао да је и Србија учртана и на његовом путу. Србија, земља између неба и земље. Срећна што је има и несрећна подједнако јер не желе да је буде. Спотиче се ова мала Србија, такорећи ничија земља, *спотиче се о гробове живих победника*. *Сведок је чистогрудни Бог* да је песникова *Осана* укључена снагом бескраја у *Санктус*, и само је траг евхаристијске молитве древних литургија, које се преливају као у спојеним судовима из времена прошлих у време садашње. У песниково време. *Сведок је и непеце грехова који се поређи не могу*. Земљу Србију у којој је рођен, песник не памти по свом рођењу, већ по *стању будности* и нико се уместо песника не може са таквом неформалношћом упутити ка *светлости*. Једно Небојшино писмо стиже у Темишвар, (*Postamark Romania*), тај чудни град округлих тргова. Станеску се неће појавити на читању опорукe и сав *јантар живота* биће преточен у траг који је његова песма остављала. А ту

у комшилуку (*Postmark Bulgaria*) у Трнову Савине мошти не ћуте. Прелетним луком, Свети Сава се преселио на Врачар /У Свети Храм./ Песник све то гледа очима птице, јер је *птица он био и птица остао*. Поштанска марка из Турске чува *запис чемерног магленог мора*. Све је у белини док *Орхан Памук откључава музеј невиности*. Ево и писма које чини се послато није, а јесте написано. Песник завршава тамо где је можда желео да почне своје дуго путовање.

У Будимпешти остаје срце заробљено музиком виолина и времешних свирача. Трг *Верешмарти* уписује речи које *претходе сликама* које премошћавају мостови до брежуљака дремљиве Пеште. Док други откривају нова чудеса и нове светове, песник *проналази космос у телу свом*. Ипак требало би послушати савете туристичких водича, јер *Сент Андреја* нуди нешто више од пуке радозналости посетилаца. Ево и писма које путује у царски град Беч. Овај град музеј је слаткоречив као нафракана фрајла. У Шенбруну се њихала царска колевка и било љубавно легло Марије Терезије и њених кочијаша. Беч је град који умире и који се стално обнавља, само људи у њему никада не постају млађи, беже на периферију и неки нови отуђени свет где песничке лепоте нема.

Песник коначно проналази оне за којима је трагао на овим дугим путовањима. Сабраћу песнике и није толико тешко наћи. У Пољској поготово. Шимборска, Ружевиц, Херберт. Висла спира ноћне трагове које су песници у приобаљу остављали. Стих тамо, стих овамо. Важно је после ове авантуре кренути даље и писмом се јавити Џојсовим Даблинцима, јер *сутрашњица је неочекивани Имендан*. Не смеју бити заобиђени Бернард Шо, Оскар Вајлд и Јејтс, ни грешни Свети Патрик. Све је ту надохвату: *дрво харфе из којег се цеде сенке, виртуелне веверице*, или утуљени глас *звезданог Одисеја*, Даблинца у покушају. Уосталом, песник се пита: *Није ли прах сазвежђа сазвежђе нашег праха*. Нешто северније ледена топлина мами дотераног песника Кнута Одегарда. Повремено се дремљиво протегне Хамсунов гроб у којем мрзне студен севера. Поларна ноћ и равнодневица. Ирвас и Соб и маглени фјордови *Молда*, рика *хладнокрвног новембра* се наставља, кида се покорица леда у очима гладног вука. Писма се претварају у кристале леда. Треба се склонити од ове студени.

Птице цветају тамо где је летење онемогућено. Кратки снови у поштанском сандучету *USA*. Само у тој великој земљи писма су *изгубљена у преводу*. Хипокризија друштва није ометена у развоју. Венама Кипа Слободе пулсира врела крв Европљана. Камен добро подноси анестезију коју пролазност испоручује. Џонатан Ливингстон се одмара у Централ парку. И чита писмо о сновима које само Америка испоручује, писмо које му је лично уручио слепи путник побегло са неке мртве галије, или брода који је пловио на угаљ. Нека од тих писма се враћају неотворена и непрочитана пошљаоцима. Срећом писма увек отварају и читају Монаси светлости стационирани у магичном троуглу Бермуда. Тамо где нестају бродови и људи, где авиони налазе последњу писту са које узлетања нема. Вероватно се негде у том простору нестајања налази *гроб где је залутала обредна ватра* и где је сачувано неколико порука Вирџиније Вулф и Сен Џон

Перса. Светионичар слуша и немо прати ове сигнале пролазности. Узнемирен је крицима бродоломника, и ништа мање јеком таласа у властитом срцу. (*Postmark Cuba*) Кастро, бејзбол, *Че је жив.* Томпус у поседу недораслих пушача. А мало ка југу Танго Аргентино, *играјмо док не задамо сопственој сенци смртоносни увод.* Ту је и Тигар из Ла Фонтенове оставштине, ту су и Борхесове слабовиде песме. Нова поштанска одредница а пре тога: једна незаборавна *Смрт у Рију* и самба у пупку плесачице са Копакабане, карневал хиљаду покрета и боја, тамо на рубу света, *где се бришу линије са дланова,* судбина узима ствари у своје руке и више се ништа контролисати не може. Ни снови ни нагони који су их изродили.

Писма никада не мирују ако има оних који их шаљу. И ако их неко и негде чека са нестрпљењем. *Јапан* у трешњевом цвету. Трешњев цвет у Јапану. Кратко писмо у неколико редака. Нема на њему имена примаоца и нема адресе, само је упућено у Јапан, јер тамо у земљи где је ред основа и садржај живота, писмо у чије год руке да дође, стигло је на праву адресу.

Писма су такође змајеви од папира, и то нико боље не разуме од Кинеза, који јесу уништили змајеве али не и причу о њима. *Велики кинески зид и забрањени град* дају смисао Небојшином *млечном путу бесконачности.* А само Хималаји и Тибет деле Кину од *Индије* земље Буде. Земље од милијарду снова. Хиндуски ходочасници и Ганг, света река. Свете краве и списи свете Веде. Тамо где се из колонијалног мрака излази на светло спознаје, у песмама Рабиндраната у *Градинару* у тајнама *Кама Сутре.* Срце сунца */тражимо у срцу ватре/* јер ту је и наше срце, каже песник.

СТИЖЕ У РУКЕ *ФИЛАТЕЛИСТЕ* добро очувано писмо из *Ирана.* Загонетка не решава наш живот, *о Хафизе,* само живот може решити загонетку коју нам је усуд поставио. Ждралови доносе из *Јерменије* глас логосног преобиља песника Бабкена Симоњана и више не знамо ко коме пише и зашто пише. *Египат* није могуће заобићи. Земља фараона коју заплускују *фосилне воде* Средоземног мора. Земља са пустињом у срцу, са Нилом који моћно нариче, Клеопатром и Кеопсом у наслеђу, сфингама и Пирамидама, камилама и бедуинима. Књиге мртвих и књиге живих бележе моћне приче заједно изгореле с александријском библиотеком. *Александријски квартет* и Дарелов моћни свет фантазмагорије. Приче о Египту немају краја. Било писама, или не било.

Коначно писма одлазе у Јерусалим. Путем куда је Мојсије ишао. Ко то разграђује *Зид Плача* или се освежава у таласима *Црвеног Мора?* Да ли ово писмо најављује долазак Богосина, или је само поглед у *јужни крст* који ће донети нову веру. Из снова и сновиђења најлакше је закорачити у мит и легенду. Круг се не затвара. Слепом песнику се не може веровати. Итака и даље чека Одисеја да се врати. И Кавафи и Црњански и полуослепели Борхес на Итаци трагају за смислом путовања, оног мимо живота и које се не завршава.

Постоји ванвремено поштанско сандуче које све пошиљке и сва писма прима. Има га и у овој песничкој књизи. Оно је знамење куће песникове. И сав талог од пешчаног праха у њему се чува

као драгоценост. Живот је тромост која нас одржава на површини. Нећемо добити одговоре од оних који су неми рођени. И који немају слуха. Ипак питање само себе дефинише и одређује. Мистерија остаје да буде то што јесте док коначни одговор не стигне. *Стижу ли ти ова писма пријатељу?*

Писмо ће увек имати душу онога ко га пише. А онај коме је намењено и ко ће га читати тек треба да пронађе своју загубљену душу. Или да се роди. Финална епистола као и она уводна нема одговора који би био доречен и коначан. Све што говор својом природом јесте, а записано је, моћније је од реченог. Свакако је дело Творца који је и овај песников *Словар* сачинио. Или му је био од помоћи.

Тако је настајала ова песничка књига. Из свог микро наратива (*Берачи полена*) Лапчевићев *Филателист* је садржајем заузео макро простор. Прекрио је свет који познајемо. Овај наш свет. Важно је да писма и даље путују и да има оних који их жељно ишчекују. А *Филателист* задовољно трља руке, свестан да овај поетски наратив краја нема.

Вељко СТАМБОЛИЈА

БЛИЗНАКИЊА ВЕЛИКОГ БОЛА
(Анђелко Анушић, *Боли, боли ме јако*, Ревнитељ, Ниш, 2022)

Тешко је, скоро немогуће, одболовати туђу бол као своју. Бол је толико лична да је искрено болује само онај коме је бол нанесена. Највећи мајстори позоришне сцене туђу бол могу само, мање или више, успјешно одглумити. Постоји тренутна бол, она физичке природе, али она бол која *боли јако* и дуго и не види јој се крај, угњезди се дубоко у души и постаје саставни дио *рањене* душе. Велику бол изазива велика трагедија и она значи болног посебним знаком. Вањске ране на тијелу покријемо завојима и одјећом, рањене душе отворених рана крваре пред нашим очима. Туга, вјерни пратилац великог бола, холограмски шаље свијету слику рањене душе. Бол се не цијепа у фрагментима, она је цјеловита и витална. Уосталом, *све је унутра, у човеку*, а понајвише и понајјаче велика бол.

Када критичар или писац добро познаје тему о којој пише пјесник, он тиме лакше продире и у пјесникову поетику. Поетика Анђелка Анушића произилази из велике боли. Анушић је у дослуху са великом боли, а тиме и у дослуху са разореним завичајем који је узрок боли и тема која је одредила његову пјесничку поетику. Изнад Анушићевог завичаја и прокаженог народа коме припада, Срби Крајишници, лебдио је, и лебди, злодух. Пјесник није историчар и нема потребе да именује злодуха, али у умјетничкој обради читалац ће га лако препознати. То је онај који *гради свијет који неће више бити подељен на праведне и неправедне, већ на господаре и робове*, односно дошло је вријеме у којем је злочинац произведен у судију (како нам је пророчки свијет и вријеме наговјестио А. Ками). Пјесник као *око недремано* прецизно стихотвори злодухова злодјела. Да ли се пјесник пишући о злодуховим злодјелима растеређује бола? Или, можда, још више појачава велику бол? Кажу да вријеме лијечи ране. Да, лијечи, али оне физичке. Бол рањене душе за остављеним и разграбљеним завичајем остаје нераскидиви дио човјековог живота, а у Анушићевом умјетничком стваралаштву неисцрпни извор, мада нерадо и није због тога срећан, успјелих пјесничких казивања. Пјесник који је проживио трагедију заједно са својим народом, дакле био и

непосредни свједок, сврстава се у ред *душа* (пјесника) *утопљених у тугу*, попут Владислава Петковића Диса, Петра Кочића, Бранка Ћопића...Нажалост, свакој генерацији српских пјесника допадне *фуга смрти* и зато они *црно млеко зоре пију*, како је надахнуто крикнуо, један од уклетих пјесника, Паул Целан о судбини јеврејског народа. Анђелко Анушић и отвара збирку стиховима Паула Целана и мишљу Николаја Велемировића „...трпите, но певајте!” Анушић *трпи и пева* бесконачну *фугу смрти*.

Анушићеве збирке пјесама, *венчане књиге* како их надахнуто означава, у којима су и ријечи и слова *сирочад*, траже право на сјећање и достојанство изгнаних. Свим својим пјесничким бићем и талентом он подиже морал онима који су посустали у погрому, прогону и изгнанству. Да ли пјесник може пружити утјеху онима који су стигматизовани од комшија и читавог свијета? У одређеним ситуацијама може јер искрено болује исту бол и исту неправду и исту наметнуту *облагану оберкривицу*. Пјесникова бол је близнакиња великог бола његовог прогнаног народа. Таквом се пјеснику вјерује. Анушићево *крајишко перо* умочено у црно прекодринско мастило исповиједа, упорно и досљедно, *пречанску елегију*.

У Анушићевој збирци *Боли ме, боли јако* доминантно се издижу два мотива *колоне* и *кућа*. Колона је крунски свједок, *надсведок*, пада и пораза једне одметнуте и неаутентичне цивилизације која опстаје користећи силу којом кажњава, по некаквој властитој процјени, непослушне и непокорне народе. У складу са својим талентом, пјесник проналази низ одабраних ријечи којима именује и проширује значење колоне, користећи деминутиве и глаголе: *колоница, пововрчица, поворка, збег; заколонашити*. За оне који су их натјерали у колону, колонаши су *исељеници, побуњеници, варвари, премештеници, збјеганци*. Колона за пјесника није обична поворка незадовољних људи, она је живи организам који се штити од прогонитеља и злодјелника. Везе унутар колоне су чврсте, рођачке, јер иза леђа су злодјелници, *грлоње – крвници*, а испред неизвијесност. Глава тражи обалу спаса, а срце и душа би да се врате у завичај, у напуштене куће. Читаву колону чврсто веже егзистенцијална неизвијесност.

Кућу, дом, кућни праг, огњиште замијенила су топла њедра Колоне: *Колона / Колоне у Колони / О ја / О ти / О они / О сви са својом Колоницом / Куда / Кудааа /*. Колона се удаљава од својих кућа, куће остају без домаћина, *окно ко слепчево око; како око навићи на друго прозорско окно. Самобитност и идентитет* чувала је кућа, јер тајна родослова је у кључу и језику браве. Напуштене куће и колона у поезији Анђелка Анушића попримају библијске размјере. Има ли за Колонаше обећане земље? Пјесник је не види јер га с разлогом *плаши светска хука*, локални и светски злodusи, и једино што може са *сиротом речи* и *сирочетом словом* је / *Ја само пишем / Ја сведочим / Надсведочујем*/. Колона је и кућа, и завичај, и рођаштво, и државица без територије, без граница и међа. У колони, *поворци*, ишао је и Бог у лику *дјечачића* који је немоћно руке ширио. Мада угрувана, згужвана и у ритаму, Колона је спас и љепота која промиче пред пјесниковим

сузим очима и ту ће остати заувјек. Да би је заштитио од *главатих лоботома* пјесник је склања у пјесму.

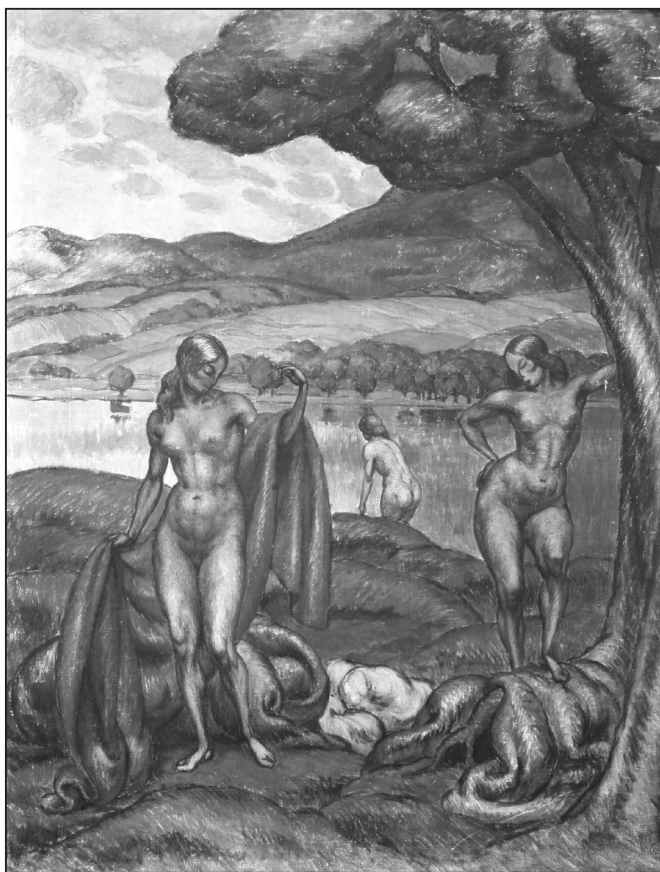
Рат, најмоћније оружје главног свјетског злодуха, ћопићевски је представљен и наслеђен на јединствен начин, шеретским ћопићевским антиратним хумором са ономатопејским призвуком коме није одолоо ни Анђелко Анушић: */Рат штакуће / итекће по Шару; / тандорче оно дрво...* Ратни злодуси злочине приказују и именују као природне силе, увукли су је у своје неподопштине дозавши из необлака олују. Како је лицимјерно своје злочине поистовјетити са прародитељицом које су се злодуси надмјено одрекли, одбацивши све њене законе!

Кичмени стуб Анушићевих *крајишких елегија* је речца не која је пупчано срасла са именицама: небо-ненебо, пут-непут, доба-недоба, земља-неземља, муња-немуња, облак-необлак, олуја-неолуја...Ово не је негација нормалности, јер је *обртну* (магнетну) *иглу запада рђа појела*. Ненормалност поступака запада Анушић појашњава и овим стиховима: *Подметни. Стави под уста, под језик / У туђе гнездо свој муњак / Узбуни. Испретурај. Замрси / Опањакај. Натрљај. Напетљај. Не је побуна против насиља, рата, злочина, неправде. Анушићева лексичка грађа врло често, не само у овој збирци, бива преузета из *завичајних читанки*. Иако су пјесме написане екавским изговором, засвјетле и замишују у појединим стиховима и ријечи (и)јекавског изговора: *А ти још ћекаш Ђедовче / Из своје библије: / Ђе си? / Ђе си наканио? / Ђе су твоју / Иће који наш / Има ли ође, неђе?* Та специфична крајишка ћекавица најљепше се смјестила у чувеним крајишким пјесмама ојкачама које се више не ојкају по Крајинама: И чудно Ти је / Ојкан не заноси Те као некад. Анушићево језичко богатство огледа се и у необичним синтагмама: *јадовна постојбина, распето српство, укопна мотика, умрли дани, венчана књига, око недремано, главати глоботом, подбрадна пјевалица...* као и кованице: *натрблати, ожилъчен, оберкривица, надсведочење, облаган, заколонашење, травуљак, збеганци, умзујети, трблина, заорљати, грлоња...* У цјелини Анушићеве пјесме имају исповједни карактер, стиховане су у облику обраћања: *На кући / Да су теби разбили окно / ко мени што су, / знао би ти шта ваља чинити*. Иако су пјесме наслоњене на језичку традицију и на обичаје народа крајишког, Анђелко Анушић је по свим кретијумима модеран пјесник који поезију украшава успјелим пјесничким сликама, користећи хеперболу, персонификацију: *Паук пришива Небо за Земљицу*, као и метафорична значења: *Падох папиру у ропство* или *Обртну иглу запада рђа појела*.*

Наслућујемо да је аутор ове збирке имао намјеру да нам завјешта својеврсну *Крајишку читанку*, као да нас је позвао на књижевно вече да нас подсјети какво благо имамо. Подсјећа нас Анушић на Јована Радловића и његову *Благу Марију*, на Владимира Поповића и на изванредну поему *Очи* (*ту помамна јака Крајином тутњи*), Григора Витеза (*требало је вијест послати много, много раније*), Његоша (*свој својега никад пуштат неће*), Ћосића и *Време смрти* (*то чудовиште у опанцима и шајкачи*), аутора *Браће по матери* и (*стајању на брвну Голубњаче*), Милораду Павићу (*гатање*

хазарске судбине) Сави Мркаљу (*човеку од потресног слова*), Луки Милованову Георгијевићу (*мјесец и врба / род су мој*), Петру Кочићу (*веку мој, рупо јазавичија*), о Станку Кораћу (*Преглед књижевног јада / чија рука сад пише / у земљи без главног јунака*), Душану Старевићу (*мали мој од ситног либра*), о Николи Тесли, анђелу свјетлости и бјелој голубици, о Пупиновим калемовима и о оном Николи Беговићу који сабра крајишко усмено поетско благо. Српска страдања нису одскора, сјетио се аутор ове збирке и свештеника и ускока Петра Јагодића Курице који је четрдесет (40!) година провео у млетачком бунару дубоком четрдесет метара (40!).

Анђелко Анушић је велику бол *Крајишника граничара*, који су бранили *Јевропу* (*Теби певам, теби тиранко*), примио као своју искрено и у грцају. Лирској емоцији у овој и осталим збиркама, као и у прозним дјелима, дао је епски замах, не одуставши ни једним стихом, ни једном прозном реченицом од основне идеје да је његов народ доживио неправду и трагедију библијских размјера.

Зоран Хр. РАДИСАВЉЕВИЋ

НАРОДНЕ ПРИЧЕ И УМОТВОРИНЕ

(Миладин Ђулафић, *Прође памет ко трешње*, Српска књижевна задруга, Мала библиотека, Београд, 2022)

Прође памет ко трешње, чији је аутор Миладин Ђулафић (1939), књига је прича, изрека, ријечи. И ово треће, дорађено и допуњено издање (како пише на трећој страни, испод наслова), објавила је Српска књижевна задруга, у Малој библиотеци. Књига има четири поглавља: „Точак историје“ (Прича о једном свијету), „Шта ли радимо“ (Биљешке са разних страна), „Прође памет ко трешње“ (Мала босанска биљежница), „Човјек, облак, камен“ (Ријечи из андријевићког и беранског краја). На крају су два критичка текста о књизи, из пера Душка Бабића и Матије Бећковића.

Прво издање ове књиге: *Точак историје*, што је сада само једно поглавље, објављено је 1988. Потом су уследила три издања под насловом: *Прође памет као трешње* (1997, 2005, 2016). Ово је, дакле, четврто, односно пето издање.

Ово су приче о нашим наравима, нашој памети, која пролази ко трешње, као и сам живот, како је приметио Матија Бећковић. Књигу отвара прича „У шта ко гледа“: „Старицу из нашег села, кад је била у граду код сина, пита неко: Знаш ли да гледаш у сат? Зашто да гледам у сат, одговорила она. Ја гледам у сунце“.

Све приче су овакве, духовите, с поентом, одражавају дух нашег умног народа. Кратке, сведене, без и једне сувишне речи. Као да су клесане у камену. Ђулафић је записао све што је чуо у народу: о Богу, гробљима, вуковима и овцама, детињству, облацима и планинама, сиротињи, глади, мртвима и живима, кући, змијама, пролећу, родитељима, греховима, страху...

Причу „Сиротиња“, са ефектним крајем, Ђулафић је често причао и у овој сали. Орао сиромах своју њиву, али во падне у бразду од умора и глади. Човек је покушавао на све начине да га придигне, псовао, тукао штапом, па молио, говорио лепе речи, али не вреди. И на крају му је рекао: „Е вала си чоек“!

У истом су тону и приче из поглавља „Шта ми радимо“. Сакупљене су са разних страна. Нешто су дуже, али су то, и даље, кратке приче. Оплемењене су факсимилима разних докумената, који су, сами по себи, приче. А неке приче су састављене од мисли, својеврсних народних афоризама: „Свако чеше своју невољицу“; „У селу љубица, у кући удица“; „Легнуће брда, устаће долине“; „Трулу букву нико неће“; „Смрт је лупеж – чекај је кад јој се не надаш“...

А ту су и исечци из новина, графити, поруке:

„Утакмица у Андријевици између Комова и Иванграда прекинута у 58. минуту игре, јер је лопту са којом се играло однио Лим, а резервне није било“. Или ова црнохуморна: „Живот сте ми упропастили – рекла је девојка самоубица, пошто су је полицајци извадили из хладних таласа Дунава, после скока с Панчевачког моста“. Много је тога Ђулафић нашао у новинама, исекао и сачувао.

Снимио је и један билборд на којем пише: „Изјавите вољеној особи ЉУБАВ, на билборду“. Усликао је графит, на једном зиду, с поруком: Живела ћирилица. И све би било у реду, да графит није написан – латиницом.

Изузетно је топла и нежна прича „Остале су јабуке“. Човек иде од куће до куће и калеми дивљаке. Сви му се чуде, ругају, нико не разуме његову страст. Умро је давно, а његове јабуке једу они који су му се ругали.

Ђулафић је сачувао и неке топониме из свог завичаја: Грашине, Почивала, Лопушак, Грудице, Пустуњак, Блатине, Троглавице, Чардачка гора, Катунште, Мемеђи до, Костреш, Јаворова долина... (Из околине Андријевице и Берана). Када је службовао у Мркоњић-Граду, и тамо је пописао неке необичне топониме: Брекиње, Маморије, Опаљеница, Завлаке, Мутлак, Ровне, Сјеча, Врлетуша, Мршавица, Подгробље, Дјевојке...

У Малој босанској биљезници, насловљеној *Прође памет ко трешње*, Ђулафић је од заборава сачувао неке народне мисли из Босне: „Све је то роса до сунца“; „Ко да је гују попио“; „Све је то – шупаљ орах“; „Стао би на мајку да довати јабуку“; „Ко се зла не боји, гори је од зла“; „Ја ћу ово дати у новине, у оглас“; „Ми смо пролетерци који идемо да радимо“...

У књигу су ушле и приче из најновијег рата: „Кад је настао рат, па кад смо морали да напустимо кућу, никако нисам могла да скинем са зида нашу славску икону, Светог Илију, да је понесемо; нека остане ту, кажем, нек чува кућу... Послије, кад смо се вратили, видимо кућу је сачувао, а њега су украли“... Овде се нема шта ни додати, ни одузети. Густо ткање.

У Брчком је обилазио гробља, и бележио записе на споменицима. Једна жена се пет пута удавала, и свим бившим мужевима, подигао споменике. А на споменицима само име и година када је умро. Нема ко подиже споменик. Уцвела удовица каже: „Не могу ја бити на сваком споменику, много их је“...

У последњем поглављу су непознате речи из андријевичког и беранског краја. Речи које је Ђулафић нашао на терену, не постоје у Речнику Матице српске, Речнику који објављује САНУ, у књизи

Из лексики *Васојевића* (аутор Рада Стијовић), као ни у речницима у књигама Михаила Лалића и Матије Бећковића. Утолико је овај подухват значајнији.

И на крају једно обавештење: „Зубна амбуланта Брчко – доктор се оженио и не вади десет дана“. Ћулафић је обавештење сликао и објавио га у књизи, без коментара.

Миладин Ћулафић, пре свега, добар је човек, тих, смиран, човек од реда, и знања. Такве су и његове приче. У њима нема злобе, мржње, пакости... Аутор их пише да и себе, и друге, разгали, насмеје, подучи...

Снежана НИКОЛИЋ

ТУМАЧИ ЛЕПОТЕ

(Шимон Цубота. *Овде сам дуже него што мислим*, Врбас:
Фестивал поезије младих, 2022)

*неке речи је могуће чувати
једино ако се стално губе
(Шимон Цубота)*

Као лауреат 53. Фестивала поезије младих у Врбасу, Шимон Цубота нам се представља четвртом збирком песама *Овде сам дуже него што мислим* (2022), која се истиче сада већ препознатљивим језиком и зрелијим поетским искуством, чији развој пратимо од претходних збирки: *Последњи траг Хипербореје* (2018), *Камбријум* (2020) и *Осам секунди дворишта* (2021). По доминантним мотивима и општој атмосфери која је присутна од почетака стварања, па до сада, можемо рећи да све Шимонове збирке припадају истом лирском обрасцу са рефлексивно-интимистичким тоном, међу којима је последња искуствено и стилски најбогатија.

Оно што се јавља као поетичка константа овог песника је богата имагинативност, симболичност, хиперсензитивност, превага апстрактног и метафизичког, коју прати неименованост простора и времена, као и херметичност, где песма, у „трагању за вишом стварности“, како је то и он сам рекао, настаје у „међупростору стварности, имагинаријуму“. Међутим, за разлику од, рецимо, збирке *Камбријум*, у којој се Шимон поиграва митским временом, „закључаним“, апстрактним, у збирци *Овде сам дуже него што мислим* тај симболичан, митски свет је динамичнији, отворенији ка искуству, где нас рецимо један од лирских субјеката (мајка) посебно приближава том конкретном (због чега су ти делови и наративнији), иако су простор и време збирке и даље недефинисани.

Збирка је структурирана тако да је подељена у шест циклуса који сачињавају поеме чији су наслови заправо називи циклуса, будући да ниједан фрагмент у оквиру поеме као целине није појединачно насловљен. Таква форма је помало и романескна будући да се ствара утисак надређености једне теме у којој су делови кохерентно

обједињени у јединствену причу и то је оно што овом ‘имагинаријуму’ даје посебну валидност и уноси динамику.

Отвара је веома ефектна поема о мајци која је један од кључних лирских субјеката у збирци и из чије визуре је наговештен тон целе збирке. У свим поемама се смењују треће и прво лице: у трећем лицу се чува дистанца према доживљајима, ти делови су више епског карактера, док у првом лицу (често су означени курзивом) читамо обраћања лирских субјеката и сваки од њих има свој глас, своју песму. Такође, стихови дати у трећем лицу су наративнији и на сликовит начин, ефектним метафоричким реченицама стварају привид одвијања догађаја нпр: „мајка више није обала. / мајка је неоштрина кроз коју се ствари спуштају у кофер. / зове такси до аеродрома. / по договору, нешто налик на руке маше кроз стакло. / мајка напушта острво”, док стихови у курзиву имају интимнији тон: „*желим да будем смисао у свету. / раније сам желела да побегнем. / нисам, због бола.*” и њима се често поентирају смисаоне целине, нпр: „*љубав спасава оно мало што преостаје након страха*” или „*неоствареност је узвишена јер се не може укротити*” и сл. По начину на који је искомпонован лирски и прозни дискурс, метафизичко и стварно, прва поема је једна од најуспелијих и сугестивно антиципира поетски тон целе збирке.

Лирски простор који се изграђује од првог до последњег циклуса може се посматрати као покушај тумачења унутрашњег света, унутрашњег времена сваког бића понаособ, где мотив тела преузима улогу неке врсте граничника између прагматичног и емотивног, идејног: „неко је једном рекао естер / да је људско тело препуно обала / које одржавају неопходне празне просторе / међу ткивима. / *то је тачно*, помишља елифас, / *јер се увек налазимо у нечијем телу / које је узрок или последица / једног бескрајног дозивања*”. Постојању кохерентне приче доприносе пажљиво осмишљене поеме које су стилски и језички уједначене, са динамиком разних релација које се успостављају између лирских субјеката: тематизује се и породични и љубавни однос, али и један и други су дати кроз призму трагања и рефлексивности о прошлости, о успоменама, искривљености сећања, забораву, пролазности, лепоти, где би једно од кључних питања могло бити оно реторско с краја збирке које гласи: „јеси ли коначно победила, / осетила бол / да ли је вода била у теби / или си ти била у води”. То је на неки начин и парафраза Ровелијеве мисли: „Да ли ми постојимо у времену, / или време постоји у нама?”, при чему се управо то преиспитивање и тумачење сопствене и туђе стварности, као и доживљаја времена намеће као кључна тема збирке. Уједно, на другом плану, то је и аутопоетичко преиспитивање о моћи језика и лепоти и њиховој условљености постојањем: „*без некога ко не постоји не може постојати реч лепота*”. У тој игри огледања речи се појављују као одређене: „естерине речи су расуте по острву / попут празних оклопа малих корњача”, „своју реч естер затвара у теглу”, али речи и изазивају сумњу у стварност или је чак и оповргавају: „нико није могао са сигурношћу да каже / да ли она проширује један простор / или га мења другим: / мајка зна да је то игра речи / под насутим угловима таванице”.

Као што је већ напоменуто, обилују метафоричке конструкције у збирци, иновативне и занимљиве по противуречностима које спајају, а песничке слике, па и целе песме су неретко алегорије, на начин на који смо то видели и код песникиње Анђеле Пендић. Лексика је потпуно прилагођена теми којом се песник бави, мисаоној, суптилној, интимистичкој, нема колоквијалних израза. Шимонов поетски језик рачуна на симболичко поигравање значењима, остављајући простора за изненадне преокрете – као такав у знатној мери представља главни извор доживљаја и емотивности у овом рукопису, у чему је управо и његов квалитет.

Овде сам дуже него што мислим Шимона Цуботе урања читаоца у инвентиван свет, мисаон и чулан (са доминантним чулом додира) који захтева од нас спремност да трагамо заједно са песником за „вишом стварношћу” и њеним значењима. Шимон је песник који је прихватио изазов лепоте, он покушава да је обухвати, протумачи, преиспита и начини на које смо у овој збирци укључени у дочаравање њене амбивалентности, додатно показује све њене квалитете.

Ксенија КАТАНИЋ

ПРОСЈАЈИ ОТКРОВЕЊА

(Срђан Малешевић: *Док ми се очи плаве*, Прометеј, Нови Сад, 2022)

Срђан Малешевић, индивидуалиста, естетa, поета од мисли, осећања и оригиналне експресије, створио је аутентичну поезију. Испевао песме искрене поетске инспирације, интелектуалне фактуре и вишеслојног значења. Култура, стил, богата ерудиција, широка амплитуда интелектуалног дара, као и интензитет субјективног надахнућа – то су, према мишљењу критичара, превасходне одлике његовог духовног универзума. Замишљен над парадоксалним загонеткама живљења, Малешевић – деликатни аналитик – тежи да продре у саму срж егзистенцијалних премиса. Другим речима речено, мучи га несазнатљивост смисла и, иако најчешће заврши у агностицизму („због крхкости знања” релативизује спознају), у његовој песничкој лири разазнају се богата искуства бивства и бити. Као уметничка душа, шидски песник помно медитира о животним феноменима, који имају снажан резонанс у његовим песмама („Мисао је врло интересантан и врло мучан дар” записао је Јустин Поповић). Реч је о оригиналном мисаоно-аналитичком свету, сазданом са много темперамента, у коме аутор тражи саму суштину постојања („Поезија је прво и последње од свега знања – она је исто толико бесмртна као човечје срце” – записао је Вордсворт).

Као што је познато, Малешевић је исповедни песник. Пева о природи, љубави, животу, пролазности, смрти, поезији, родољубљу, самоћи, добру и злу, таштини, судбини, Богу... Своје духовне доживљаје егзистенције, сву дијалектику душе, вешто салије у стихове: изражава се сопственом палетом. Сагледан кроз његову литерарну призму, свет је доиста раскошан. Кроз њу се огледа и сва алхемија песничког духа, сва митологија немира, драма живљења. Као медитативни поета, као многоврсно сложена природа, у својим збиркама – резултантама песничке зрелости – изградио је имагинарни свет богатог тематског регистра. А све у напору да изрази сва запажања дијалектике живота. Кроз дубок унутрашњи доживљај света и његових својстава, у песме – медијуме универзалних порука – Малешевић је сместио све своје егзалтације, очарања и разочарања, унутрашњу драму и

просјаје откровења. И своје етичко посматрање живота. Јер истинско уметничко стварање спада у подручје моралне осећајности: за Малешевића писање представља моралну егзистенцију. Он сматра да читаоца увек треба уздизати ка узвишеним моралним инспирацијама.

ЛИРИЧАР РАСПОЛОЖЕЊА И АТМОСФЕРЕ

Саздан у бујном надахнућу, Малешевићев поетски свет, како је већ наведено, посве је особен. Подсетићемо, овом приликом, да је поета већ својим раним стиховима унео свеже снаге у нашу савремену лирику (прве песме објавио је 1992). Уследиле су потом, у хронолошком континуитету, збирке *Претпоноћне и друге песме*, 1995. и *Одлазак са Итаке*, 1999, које обухватају широк спектар животних доживљаја. Да подсетимо: рафинирани дах унела је и трећа збирка под називом *Одјек над равницом* (кумовао јој је Добрица Ерић 2014). И она такође представља висок домет песништва. То је, са великом енергијом испеван, оригинални сликовни организам. Својеврсно сликописање, блиско стражиловском поетском току. Малешевић је маштач који са снажним надахнућем потеже своју лиру. И *Одјек над равницом* такође садржи сијасет тема испеваних у импресионистичком стилу. Реч је о поезији природе. Пасторализам песама сведочи да поету на стваралачки рад највише инспирише њено благодатно обиље, које га спаја са праизвором живота. И у овој збирци Малешевић је врло близак материјалним аспектима природе („Песници су једини у стању да читају јероглифе природе” записао је Николај Велимировић). Сљубљен је са њом, задивљен пред њеном живом лепотом и чедним лицем. Радо излази у пленер – плодно ограда природе – решен да дешифрује њене шифре и да аутентичан лични доживљај пренесе у стихове. Дијалектички дубоко прожет њоме, у њој налази свој идентитет. Као природопоклоник, он је, у ствари, адорира. Истицано је да је Малешевић лиричар расположења и атмосфере. Незаборавне су пленеристичке слике равничарског предела: доказ да писац врло снажно осећа амбијенталну стварност Војводине. У стиховима се, никад једнолика, огледа панорама шидског краја (песме често имају и регионално-етничку боју). Шид у интензивном осветљењу извор је очујујућег мира, синоним издашности, ширине и тоpline. Шидско поднебље га напаја животним витализмом. Песме-својеврсне буколице – смирују, лечећи сваки апатични замор од живота. Песник се често креће у кругу „малих” ствари и „малих” људи. Ликове паора описним материјалним детаљима вешто оживи и индивидуализује (у човеку свагда тражи светлост душе). Радо дочарава штимунге риболова, лова. Малешевић је страсна, освосветски пасионирана природа, боем (једна песма, на пример, носи наслов *Miniatura boemika*). У стиховима је уочљив и мотив анакреонтике: они су често оживотворење става *carpe diem*. Притом веома плени пиктурални рељеф песама, у којима се расипају спекулативност и проницљива опажања.

Неке песме подсећају и на странице из календара младости. Носе афективна сећања на „старе дане”. Песник се са нежношћу и сетом опомиње пријатеља са корзоа, младалачких доживљаја,

успомена на рану љубав. У стиховима је начињен лук из лета младости ка јесени зреле мужевности. Осећа се дубок романтични уздах због пролазности младости, које ни у одмаклим годинама не тамни.

У песмама се даје назрети емоционална и духовна кореспонденција са ствараоцима прошлости (поета се каткад приближи и вељкопетровићевском духу, на пример). На линији креативних узора и подстицаја су такође и барди-романтичари. Неоспорно, Малешевић је и јесењиновац: трајно загладан у јоргован (липу, кестен).

Из збирке *Одјек над равницом* споменућемо само неке наслове – тек неколико алки у ланцу изврских песама – међу којима бесумње има антологијских. У њима се уједно огледају и све главне карактеристике Малешевићевог певања и мишљења. А то су: поверење у инспирацију, снага мисаоних асоцијација, будност за истину, дијалектика емоционалних треперења, танана психологија, емпатичност, жива и заводљива инвенција, витална метафоричност... У сећању читалаца заувек остаје, на пример, сет интеријерских песама као похвалница Срему: *Шидина, Шиђанка, Босут, Сан о Срему, Беседа, Јоргован, Валцер за Вишњу, Ноћас, Изгубљена песма* и многе друге. Врло лепа је и песма *Смисао*, која носи идентитет личне поетике и естетике, тачније аутобиографију саме уметности: *Бесмислено је даље говорити. / Треба ћутати / И писати / И мало дисати. / Треба размишљати / Треба измишљати. / Треба стати / И нешто своје дати. / Треба стићи / Треба до реке сићи. / Први талас пољубити / Затворити очи / И у плавилу се / Изгубити.*

У збирци *Одјек над равницом* Малешевић је аутор стихова завидне виталне енергије, који се уз то одликују и великом метафоричком густином. У њој се још једном потврдила особена метафоричност његовог неусиљеног поетског језика, пуног складности и еуфоније. У њему плене звучна тајанства стихова. Казани су глатким музичким ритмом, као најбитнијим композиционим елементом.

ПЕСМА PAR EXCELLANCE

У контексту збирке *Одјек над равницом* неизоставно треба споменути и песму под насловом „Последње писмо из Париза“, која Малешевића сврстава у ред најјачих уметничких индивидуалности у савременом српском песничству. Може се с правом рећи да се и на њој заснива изузетан песнички углед Срђана Малешевића. Израз високе специфичне тежине, епистоларна по форми, завидног волумена, остварење је дугог даха (са укупно 81 стихом). По својој магичности и симфониčnosti, надмашује многе песме сличног профила у нашем језику. Посвећена је, по рођењу и по завичају Шиђанину, славном сликару Сави Шумановићу (нашем највећем сликару светлости, како је записао Милан Кашанин). Као сугестивна експресија душевности, са наглашеном драмском енергијом, испевана је из ја-позиције. Дирљиво *Писмо* је стилизовано као болна исповест мајци (местимице подсећа и на редове дневника, протканог и сентименталном носталгијом за завичајним шидским просторима). Пуно истинске песничке ватре,

„Последње писмо из Париза“ представља индивидуални портрет изолованог сликара (*луди калуђер боја – гласи један стих*), који се оглашава из Париза, где је боравио на усавршавању (*Није мене мамила светлост Париза, / ни слава светска, ни бели свет / већ глад за знањем и мајсторством, / да са мог платна замирише цвет*). Малешевић, очито је, савршено познаје све детаље сликаревог живота. Кроз егзалтацију према славном уметнику, кроз интонацију драмског казивања, исписао је, уствари, Шумановићев идеограм. Поета има моћ да, користећи богату валерску градицију, сложено моделише сликарев лик, упечатљиво психоанализира његову топлу и болну душу. Убедљиво се маштом маша деликатних тренутака из уметничког живота, опoетизујући тему помућене психе. Из ових стихова струји неки тајанствени магнетизам: „Последње писмо из Париза“ представља апотеозу Сави Шумановићу, ствараоцу колористичког експресионизма, који се својим сликарством узнео у сферу непролазности.

И у овој песми, буја крепки метафорични језик. Песник га постојано углачава и, идући ка музичким ефектима, узима све веће и веће метричке слободе. Несумњиво – антологијска песма!

ПЕСНИК ВОЈВОЂАНСКЕ РАВНИЦЕ

Да је давно закорачио у одистински значајне просторе наше савремене поезије, потврђује и најновија Малешевићева, солистички акценгована, збирка *Док ми се очи плаве*. И она носи жиг спонтане инспирације. У знаку је (само)аналитичких трагања. И у њој Малешевић врло проживљено гради свој уметнички свет. Тежи да ителектуално што дубље зарони у мистерију живота и његових феномена. Да луцидним понирањим духа продре иза коре видљивих ствари и објасни човеков удес. Малешевићева дубока сондирања изведена су са много артистичке културе. Због тога и ове песме плене ширином тематске инвенције, као и богатим интонационим валерима. И ова збирка је Малешевићу прибавила одредницу самосвојног песника.

И збирка *Док ми се очи плаве*, баш као и *Одјек над равницом*, показује да Малешевићева поезија живи од инспирације природом, од антеизма. Он је, пре свега, Антеј који бди над живописном панонском пучином. Експресивно дочарава Панонију понад које лебди дух Русоа. Он је песник војвођанске равнице. Војводина, а нарочито Срем (и у њему Беркасово код Шида, где песник живи), велике су му инспираторке. И у овим песмама присутна је поетизација природе: прожима их лирски пантеизам. Као равничар, Малешевић изврсно познаје земну душу, осећа дах земље. Он је поданик земље и њених плодова. Сведок вечне дијалектичке промене њених древних закона. Религијски је обожава (читалац осећа уметникову дубоку религију природе: по Елиоту, сећамо се, литература је замена за религију). Пажљиво бележи пулсације њеног живота, све њене вечне симфонијске преображаје. Колико надахнутог уживања у природи! Насупрот материјалној похлепи потрошачког друштва и свему што

поробљава човека, поета је у стиховима сачувао русоовско веровање да је природа на добробит, да је утеха души. Данас, када је светом овладала алијенација, која окива данашњег човека, предан опевању пејзажа, Малешевић, импресионистичком палетом, поручује читаоцу да у природи нема неспоразума: она је прибежиште од зала људског живота.

И у збирци *Док ми се очи плаве* доминира завичај, виђен у спектру несвакидашњих лепота (Малешевић има артистички нерв за феномен слике). Он полази од дескрипције пејзажа у коме се налази, да би просећао сваки кутак аркадијског миљеа Беркасова и шумно многогласје његовог живота. Лирик је домаћих интеријера, који га ослобађају савременизације и алијениране принуде (*Доњи шор, Бељача, Суватово, Шидина, Велики шор, Цигура, Бански пут...*). Бројне су песме са мотивиком из свакодневног живота, шетњи осамљеника поред реке, у којима има аутобиографског исповедања.

БРЗОПРОЛАЗЕЋИ ЗЕМНИ ЖИВОТ

Врло експресивна је, на пример, прочелна песма „Драинцу уместо оде“. Медитативно настројен, Малешевић са емпатијом пише о несхваћеном Радету Драинцу, песнику који је носио лучу неоромантизма. Страствено пева о Драинчевом ходу по варљивостима живота, о сазнавалачкој жудњи, чулним изгарањима. Иако је по природи свог уметничког талента спадао међу велике песнике, Драинац је, како знамо, за живота био несхваћен и непризнат. Припадао је генерацији боема. Као слободарска природа, није подносио стеге и каноне живота: сав у матици оностране, овоземаљске стварности, био је против сваког конформизма и непокрета. Неговао је свест да је садашњост једино време које нам истински припада. Иронијом прозвучена и духовита, ова песма меланхоличних валера је, у ствари, Малешевићев обрачун са вајкадашњим парадоксом у калейдоскопским замршеним интересима књижевног света. Са клановском затвореношћу, са уметничким котеријама. Песма је прилика да се осврне на *Нас што (тобож) немамо инспирацију, / И не штампамо песама салве, / Млитава пискарала из провинције / – Тако нас зову усвијане главе*. Дајући израза свом темпераменту и личним песимистичким осећањима, Малешевић кроз *алвеоле мучнине* монологује о таштини, егоизму, нарцисоидности, о неетичности става по коме су песници са периферије у подређеном положају, што значи априори деградирани (априори *minores*) и не могу се наводно барабарити (да употребимо стари а адекватан израз) са ствараоцима из центара културног живота. И сам тангиран том чињеницом, Малешевић, на примеру трбуњског поете, критички заоштрено говори о тзв. песницима-провинцијалцима и о њиховој детроизацији (*Лутамо предграђима књижевности*), о помањању колегијалности у оквиру литерарне бранше (*промашени људи, надриписци*). Читамо: *аутсајдерс фрм рурал филдс (Тако нас зове (надобудна) Европа)*. У овим стиховима са аутобиографским призвуком је изразио и своје вјерују, мисао о свом идентитету. *Ми што, као, немамо инспирацију,*

/ Не тражимо мњења и критика, / залудни потрошачи тинте / Тако нас зове политика. / Нас што поезију дишемо, / Презрели су и мрзе, / Кад би бар престали да пишемо / Да разделе награде брзе. А када, великани у историји уметности, у ретроспективи посмртно заузму ранг који им припада, поново, иронијом судбине, оживи парадокс: А ако случајно неко, / Претекне у том паду, / И своје сирове строфе / Представи јавном мњењу, / – "барбарогеније, маестро!" / Ориће се по граду, / Који ће постати познат / По његовом рођењу.

Малешевић и у збирци *Док ми се очи плаве* често пласира штимунг боемства (као у песми *Бесмртно вино*). У њој има дионизијске ароме, има хедонског, има анакреонских расположења. Човек виталне енергије, поета плоти и земног живота, као и Драинац, и Малешевић је противник канонизираниог начина живота. Очито, аскетизам као модел живота није његов избор. Шидски поета често дертује и боемује, свестан да ће, због брзопролазећег земног живота, умрети „рањав и жељан” (у песмама је честа фигура тамбура и бас-прим). Своје „туге и опомене” исписује свестан да сахну чари младости и да се стари самим трајањем: тада по стиховима пада патина меланхолије и пролажења. Пева и тајну самоће *на животним координатама*. Малешевић је у стих урадио и мисао о смрти. Уз свест да је човек коначан створ, он се често одаје медитацијама о човековој смртничкој судбини, урања у хтонични дух (што се види и по илустрацијама у књизи).

На пример, *Добро јутро поезијо* показује да је Малешевић у непрестаном коштацу са *бесмртном песмом* (*Ти птичија симфонијо... Драга гоићо ненадана... Чигро, видро, слепи мишу / Жива рано на табану... Понорнице невидљива, / У превари другарице*). Пише и о надахнућу, о лепоти тренутне инспирације која се етерично претапа и нестаје, о детаљима искуствене поетике и естетике, о смислу поезије.

Изврсна песма „Сава Шумановић бира боје за своју последњу слику“, на пример, сведочи да Малешевић одлично познаје стил сликара, који је записао да „Хармонија је еквилибрирање контраста”. Вешто је анализирао префињену осетљивост Шумановићевог колорита, анализирао боје као најосетљивије елементе сликарства (Малешевић је, осведочавамо се, изврстан познавалац уметности, осим тога има дара и за илустративно сликање: сам је илустровао ову своју збирку песама).

Или, рецимо, у ритму слободног стиха исписана песничка сага о Босиљу – „Илија Босиљ кади ладовину“. Песма о даровитом сликару-наивцу, који се прославио колористичком распеваношћу. Раскошне форме, боје и валери на његовим платнима учинили су да, са његовим сликарством, Шид поново постане важно уметничко жариште.

Интересантна је и *Војводина*, песма у којој поета вински расположен прави духовиту игру речима и вештим сликом (Да се сремим и банатим бачки; Да се бачким и сремим банатски; ја се бачким и банатим сремски).

Читамо и стихове-епиграме, сентенце као, на пример: *Рукохват Бог је једини; Сведост божји је дар; Вера је једина одора;*

*Веруј у љубав – доћи ће; Као мокар сапун из руку миголји живот;
Комадић гена ми смо, / У протеину бесмисла, итд.*

УЗВИШЕН ДОЖИВЉАЈ ЖЕНЕ

Малешевић често фабулира и тему љубави. Љубавне песме показују поклонство пред женом и еротиком. У његовој поетској визији женско биће је и сан и јава. Ипак, Она није недостижна, нема и далека, то није андрићевска Јелена, жена које нема. Као заточеник нежности, и кад пева о минулој љубави и кад пати патњу остављеног, поета је свагда трубадур, који негује узвишен доживљај жене. Са много елана стихује о земаљским чарима живота, о еротичи. Са много сензуалне ватре пева о мистичној женској лепоти пред којом је трајно усхићен. Увек је то славпој конкретној жени: она је ту, плени њен осмех, њен глас звони, миришу косе (*Барок, Черга, Ленка*). Жена је судбина, као, на пример, у песми „Жена у белој марами“ (посвећена Милошу Црњанском).

ОПЛАСТИЧЕНА ПСИХОЛОГИЈА АУТОПОРТРЕТА

Неизоставно истичемо стихове саздане у бујној надахнутости, дароване Ленкиним прстеном за 2021, којима је Малешевић постигао неприкосновени статус врсног песника. Плод субјективног надахнућа, песма „Кад одеш“ – високоинспиративно стиховно здање – стоји на висини наших најбољих љубавних песама. Као жижа интелектуалних и естетских сазнања, она је врста духовне исповести, која представља пуну меру Малешевићевог креативног талента. Носи медитативни отисак дубоког стваралачког заноса и има посве индивидуалну арому. Реч је о одужој песми сложеног метричког склопа, којом је у потпуности одражен песников уметнички темперамент. У њој се огледају све деликатне струне Малешевићеве лире. Слика драму песникове душе – понорног средишта психе – свесног да љубав више није у зениту осећања. Тренутак кад интуиција духа шапће да је љубави крај. То је песма о изневереним осећањима. Настала на црној основи растајања, очевидно је писана аутобиографски. У пуној мери открива интимни профил песника-деликатника, у коме се одвија драма сагледања животне судбине. У стиховима је кондензован читав један мини-љубавни роман (поета у жени види симфонију душевне лепоте). У песми „Кад одеш“ сублимира духовни порив да опева драматику растанка са вољеном особом (*Ти си стих бесмртни који још нисам срочио*), свесног да су на палети љубави угасле и последње боје. Иницијално је мотивисан да, крећући се у правцу интроспекције, пројектује стања сопственог духа несрећног због изневере. Романтик и идеалиста, он осветљава своје унутрашње илуминације и сва она треперење бића пред амбисом неминовног. Поета читаоцу предаје комад свог срца, које, неугодно суочено са празнином, под бременом успомена, постфестумски грца због изгубљене среће: *Кад одеш, обојићу очи и зидове у црно, / запалити слике и писма, / и све чег ме је срамота. / Од бурме ћу излити зрно, / за пиштољ којим се наручује /*

последња причест, шприцер / и „три метра сомота”. Сва онострана, конкретна, тј. сва од животне супстанце, ова фактурно изразито немирна песма, поникла је из песниковог најдубљег идентитета. Из одболоване патње, душевног вакуума. Носи отисак суштинског Јаства (језик душе је ламент). Док се температура поетског текста повишава, стихови се, спектром асоцијација, потчињавају узлазном ритму. Волумен и унутрашња динамика бујају, ритмички нарастајући до кулминације. Песник се заветује: *Кад одеш, доселићу цигане у предњу собу, / одчепићу најскупље буре / и заклати најдебљу гуску, / У спомен свих дана сивих. / Нека ми свира банда – ко на гробу, / Нек плешу свилене цуре: Уместо тинте црвеним вином / Нека ме иштишу из живих!* Малешевић је заправо аналитик љубави, која је, као и дом, утемељење нашег постојања. У песми је верно опластичена психологија аутопортрета. Психологија страсника, болно свесног егзистенцијалне чињенице пролазности.

Читамо: Малешевић се радо здружи и са националном традицијом (пева о Змају од Ноћаја, Филипу Вишњићу, Бановић Страхињи, снажно проесећа етничко-историјску трагику у песми посвећеној Гаврилу Принципу, Младој Босни и манастиру Бешеново). Дијалогује са респективним ствараоцима, подсећајући се са много топлине Радичевића, Антића, Диса, Б. Петровића, Д. Ерића, Белог, Растка и Матије, са којима осећа духовну сродност и креативну повезаност. Балашевићу је, на пример, посвећена „По градини месечина“, чији наслов је преузет из песме „По градини месечина сија“ мека, омиљене кафанске песме, коју је написао Милорад Петровић Сељанчица, а музику дао Исидор Бајић.

Поред локализама (пршњак и др.), Малешевић се често користи и колоквијализмима и жаргоном (цевчили, зазубице, салаука, калауз, опаучи). Саздао је и бројне нове речи – читаву каскаду неологизама – којима је обогатио језик (сапат, неверено, неречје, међуочје, неплављиво, жалцоноша, неуједом, неброј, задњости, сремим (се), свили (се), неснова, истелеса, валерим, вретеним, славујим, међим, непобегиво, друмим, пољим, чворио, кајаса, разгорчити, итд).

Читава збирка *Док ми се очи плаве* тече у знаку човечанске топлине. То је уметност снажних страсти, меланхолично осмишљена лирика, из које зрачи дионизијско ткиво живота. Упечатљива по виталном елану, по аналитичко-психолошкој текстури и етичкој димензији, по мисленој лепоти. Недвосмислено речено: обрадоваће бројне поклонике поезије. На крају овог приказа наводимо песму „Ја“, из које видимо да је, као и Вељко Петровић, шидски поета спреман да сваком соју увек право каже своју. Уз искреност и сугестивну музику, она зрачи и ведрином песничке играрије: *Ја сам мрв, / Бедни црв, / За кавгу сам увек прв. / Кад је пост / И кад мрс / Здравом волем да сам трс, / Ја сам мрв, / Јадни црв, / Из носа ми цури крв. / Јер сам пуст, / Не знам ћут / Па добијем преко уст. // Ја сам трн, / Циган црн, / Гледам лепо као срн. / Волем мрак, / Љубим зор, / Не подносим што се мор. / Немам кућу, / Имам све / И за после и за пре. / Ко ме позна – / Нема тог / Можда само Драги Бог.*

Милица МИЛЕНКОВИЋ

ВЕЈАВИЦА НЕСАНИЦЕ

(Слађана Миленковић: *Кроз трепавице сипам тугу*, АСоглас Зворник, 2022)

Постоје ауторке чије се биографије и референце мере великим бројем исписаних књига и страница. Једна од њих је и Слађана Миленковић, ауторка како уметничких тако и научних књига и радова што је сврстава у оне интелектуалне домете наше литературе и књижевности којима она поносно броди. Ова позната књижевница, научница и новинарка, након збирки песама: *Јутро заспале срне* (1994), *Гоничи снова* (1995), *Потпис сна* (1997), *Другим речима* (2014) и *Hounds Of Dreams – Гоничи снова* (двојезично издање, 2016), објавила је нову књигу поезије која је понела Трећу награду на Дринским књижевним сусретима у Зворнику под називом *Кроз трепавице сипам тугу*. Овом књигом обрадовала је своје читаоце приуштивши им штиво написано љубављу и о љубави, у сваком њеном облику, са призвуком највиших могућих осећања која воде до катарзе након читања.

„Кроз трепавице сипам тугу“ – уводна, пролошка и насловна песма књиге, представља оквир којим је одређена и тема ове збирке песама – љубавни мотиви приказани кроз осећање туге изражено насловом књиге и истим стиховима. Мотивом птица селица и вејавицом несанице, уједно су значења проширена на растанке и несан, одвајања и поновна спајања, али и бдења. Наредним циклусима „Стих откуцава срце“, „На путу си код куће“, „У тишини“, „Заштитник живота“ и песмом епилогом посвећеном Бранку Миљковићу, песникиња разрађује почетне елементе водећи нас како кроз лепоту своје интимистичке поезије, тако и на пут откривања кроз поезију, песму и њену узвишеност.

„Стих откуцава срце“, одлично изабран наслов за први циклус песама у књизи, фигура је којом је потцртано исказивање тајни срца и онога што оно мисли – кроз стихове. Овај циклус се природно наставља на први стих песме „Кроз трепавице сипам тугу“ који гласи: „Наслони главу на груди селице...“ Читалац је позван да наслони главу на срце књиге и чује њене откуцаје: дамаре љубавне, рефлексивне, да крене и понире у дубока сећања којима је исписано (о)сећање ове књиге:

*ничег се не сећам више
или се сећам
некакве обале можда не знам чије
некаквих предела и људи
али ни чамаца ни слика ни вина
удаљен једрењак сећања пропиње се
понекад на хоризонту кад се сагнеш из те олује облака
зеленим пролећем погледаш моје бледе боре
и пољупцем ветра опет
откуцава неминован стих
године поезије*

Симбиоза вољеног који није ту, и природе, ствара танку нит и прозирну границу између онога који дотиче песничко ја (да ли је то вољни мушкарац или Творац свега видљивог и невидљивог) како би оно створило поезију, створило креацију из духа и сржи саме природе и њеног сталног рађања и обнављања (мотив пролећа, зелена боја).

Призивањем Одисеја призван је симбол путовања у унутрашњост сећања у песми „Зачаран још Одисеј“:

*прошлост се не да променити
зато
само се отисни
отисни се
са обале далеког сећања
и слуги*

*слути Наусикајину лепоту
на обали смеха и избављења
бескрајну причу
на двору краља Алкиноја
и странца
странца који не жели кући да се врати
док плови
зачаран још
роб је његово сећање*

Ако је у овој песми Одисеј пловио морима, у „Небом откинута“ један маслчак у који се преображава лирско ја („откинута као маслчак“) лута небом пробуђен. Стари свет, прошлост и антика пробуђени су сликама Саве и Дунава, оних архетипских места која симболизују „копање“, улажење у дубину, како би се дошло до суштине спознања ствари. У поезији песникиње Слађане Миленковић јасно је стављена граница између онога што је горе, и онога што је доле, али се оне сусрећу и заједно граде духовни простор из којег песникиња црпе инспирацију за певање.

Већ у следећем циклусу „На путу си код куће“ још једна велика река придружује се песмама ове књиге, Дрина: „Храним се речима великим и малим / најслађим с истинским бојама / вечне

реке Дрине и Андрићграда.“ Преплитање стварносних простора и духовног опевано је антологијским стиховима:

*Манастир Бенешово и Мали Атос
где копрена лелуја небеска
као да је из сна, или из сна о сну
где свих времена разлике ћуте
песма о њој, немањићкој задужбини
може да нам осветли пут.*

У складу са изгнанством песника је песма посвећена Назиму Хикмету – „Песници су изгнаници / и кад имају домовину“ – истинит и врло важан стих поентиран завршном строфом: „Крај мученичког живота је и нови почетак, / почетак поезије, неба и слободе. / Поезије, која ће се у пролеће историје / поново отворити.“

Читава ова поезија обилује великим бројем топонима, од речних обала, река, старогрчких и библијских планина и градова, карловачког виногорја, до Енглеске и Лондона (као места љубавног сусрета) и Вуковца (завичаја и повратка у детињство).

Циклус „У тишини“ својеврсни је интермецо књиге, јер стазом повратка води нас у Вуковац, узима у руку јабуку из Миросаљаца, хвата се у вилинско коло, слуша Радио М, до Музеја трептаја у којем:

*Кад нам се ништа не ради
кап последњег дана
сања кишу
ноћ се сећа звезда,
а ми трептаја давне љубави.*

Последњи циклус у књизи „Заштитник живота“ састоји се из три сонета: „Заштитник живота“, „Први петли“ и „Еуридикин сонет“, а њему свакако по форми придодајемо и епилошку песму „Сонет на очном капку изнутра“ који заокружује и тематски затвара целу књигу. Појавом Еуридике и Орфеја јасно је подигнута лествица с општег певања на архетипски симбол силаска „доле“ како би се избавила вољена драга. Песник Орфеј има моћ да се креће у два света, али он ипак љубављу не може избавити своју драгу. Иако је то успео песмом: „Сунце црн јамб и лира догорела / узалуд Смисао огњених бројева / јер песме смрти прогласиће слављем.“

Трепавице у овој поезији метафорички одређују гранични простор између унутра и споља, између унутрашњег и спољашњег вида, њихово трептање је блескање између два света. А унутрашња страна очног капка исписана наведеним сонетом и његовим стиховима, порукама и значењима, јасна је дефиниција простора из којег су испеване песме књиге – унутрашњег простора књиге.

Песникиња Слађана Миленковић је од оних песникиња чија се интелектуална моћ удружена с емоционалним приступом, кроз песничку инспирацију, осећа на свакој страни ове књиге. Њени стихови и песме тако су пажљиво написани и одабрани да се допуњују

и разлучују, сусрећу и растављају кроз целу књигу градећи једну маестрално исписану збирку песама чији се мотиви гранају, па опет стоје чврсто на стаблу поезије, као оно дрво стабилности и мирноће под којим свако може пронаћи свој хлад за дубоку мисао и понирање у себе. А то понирање тражи читање као суделовање у стварању песме, разумевање срцем када се чују откуцаји срца песама, упијање умом када се заплови морима, рекама и закорача градовима сећања.

Збирка песама „Кроз трепавице сипам тугу“ Слађане Миленковић њен је глас у поезији као онај глас који је потребан, важан и инспиративан, како за нова читања њеног дела, тако и за сталну потребу присуства овакве песникиње и њених књига како на полицама наших библиотека тако и у нашим савременим токовима поезије.

Драгана ЛИСИЋ

НИСАМ ДОВОЉНО СМЕО ДА СЕ ИГРАМ БУНТА
(Лазар Букумировић, *Уибеник свакодневице*, Матица српска:
Нови Сад, 2021)

Они који су већ писали о Лазару Букумировићу подвлачили су као веома значајно то да се ради о веома младом песнику (као да је овом песнику потребно придодати епитет млад како би оно добар добило на тежини!). Међутим, у Букумировићевој песми „Неуспела фотографија заласка сунца у Риму“ затичемо речи „очигледно да је читаво време варка“, стога је излишно спомињати године овог песника и подвлачити његову младост. Пред нама је ипак један змајевски речено стармали песник, који у себе окупља искуство векова (што ћемо показати најбоље кроз његов однос са традицијом). У поменутој песми стоји још и „у оку фотографа све је изгубило цену“, а ову дозу презасићености и обесмишљености не може млада душа изговорити. Но, био он млад или не тако млад, пред нама је првенац *Уибеник свакодневице* (Матица српска, 2021) талентованог песника, овенчаног наградом „Матићев шал“ за 2022. годину.

Већ у првој песми „Буђење“ долазе речи које као да су одломак манифеста – „и мислим себе“; упућују нас на то да песник прибегава интроспекцији и ауторефлексији, стављајући себе, готово романтичарски, поново у центар. Аутор је уједно и лирски субјект, филозоф, који се бави искључиво собом јер „Стварност је само изум“, а изуми су ту да човеку, свом творцу, олакшају постојање. Стварност је, дакле, потчињена човеку, његов алат, а не фактор који га обликује. И сам наслов уводне песме је симболичан – отворивши збирку, песник, а уједно и читалац, буде се у свету дела. Дело, дакле, није сан, није артефицијално и вештачко, већ је оно јава и стварност, насупрот овом свету снова и привиђења (у једној каснијој песми наићи ћемо на другачије поимање).

Сличним мотивом буђења отпочиње своју прву збирку и Миодраг Павловић. Није насумично помињање овог пролетера савремене поезије у контексту збирке Лазара Букумировића. Ако се загребе по површини, наићи ће се и на траг Павловићевог савременика

и саборца, Васка Попе – обојица се вешто поигравају фразом: „Без иједне промењене длаке из пословице / Коју је лакше оповргнути него изговорити“ код Букумировића јесте „дијалог са традицијом“, односно фразом „без длаке на језику“; сличну ствар срећемо и код Попе – непочин-поље, печен, ући у главу... Сличан поступак Букумировић примењује и на следећем месту: „Уљем које нама доливају на ватру / Не у значењу свађе већ помирења са пепелом“ полемишући са фразом „долити уље на ватру“.

Павловић је присутан и даље у збирци – у песми „Торнадо“ атмосфера наликује оној из Павловићевог „Вихора“. Наставља се и дијалог са традицијом (можемо рећи да он постаје доминантна особина ове збирке, будући да и сам аутор даје аутопоетички исказ у песми „Поновљена фотографија језера“: „мора се наставити ка прошлости“ и „у прошлост једино у прошлост“); у песми „Ован“ као да нам провирује Пекић са својом арнаутиком; наслов „Девети мртви песник“ инвоцира Миљковићев циклус „Седам мртвих песника“, при чему би Миљковић, и сам мртав морао бити осми, а девети би могао бити управо наш аутор; Миљковић се назире поново и у „Четвртном писму“ где се вапи „А узалуд му пишем“, као што Миљковић своју песму узалуд буди; у „Фотографији фотографа“ даје се адреса песникова као што то чини Попа у „Земаљском сазвезђу“; у „Реконструисаној фотографији Грчке“ уз осећај припадања тим пределима „негде далеко“ као да провирује суматраизам Милоша Црњанског; у „Трећем писму“ затичемо запитаност „зашто ми не даш да одем из твог сна“ из које провирује Павићев *Хазарски речник*; а можда најочљивији је Киш у песми „Последње писмо“ где се говори о „помешаном пешчанику, клепсидри“ и помиње лампу, говорећи о преминулом оцу, као и Киш у *Пешчанику*, коме наликује и песма „Егзегеза ноћног стола“ којом се на основу предмета који стоје уз песника слика његова личност, као што Киш на истоветан начин слика оца Едуарда. Осим књижевне традиције, јављају се експлицитно и друга имена, попут Пикаса и Фројда у песми „Торнадо“, при чему је и та песма испевана у некаквом кубистичком покрету, брзини, својим сликама и током мисли наликује и на надреализам и њему својствено аутоматско писање. Јавља се врло суптилно и филозофска традиција – наиме, „Фотографија фотографије“ као да крије у себи Платонов мимезис мимезиса према којем свет копира идеју, а уметност копира свет; тако и наш аутор фотографију која је већ копија света покушава да упесми. Видљива је, такође, и библијска традиција, у циклусу Лазареви дани где се аутор идентификује са библијским Лазаром и проговара „ја никад нисам ни био потребан за коначно откриће“ у чему можемо осетити наносе романтичарског поимања сувишног човека. (Узгред, говорећи о библијском Лазару, као да нам аутор још једном потврђује старост своје душе: „врата су пред тобом, овога пута не смео оплакати себе“, дакле, као да је песник већ постојао и стварао и раније, пре овог живота).

У песми из првог циклуса наилазимо на стих „Астрономи астролози у жељи да схвате живот“ који је такође дубоко аутопоетички, будући да и сам песник има циклус „Хороскоп“, у ком преузима улогу астролога, и сам у жељи да схвати живот.

Иако напушта модернистичка начела враћајући се поново песнику, реперсонализујући поезију (што је у последњим збиркама учинио и Попа), модернизам се задржава у погледу присутности мита – ту је Помпеја, „Мит о Селени о Луни о Армстронгу“, при чему је и видљив искорак – није мит само антика и давна прошлост, у мит улази и Армстронг, релативно скора историја (да ли због упитне истинитости или нечег другог, на читаоцу је да докучи). Мит је најприсутнији у циклусу „Хороскоп“, где је сваки знак, осим доброг описа, добио и јунака из митологије који га илуструје. Тако се појављују Јасон, Минотаур и Аријадна, Ахилеј, Еуридика, Пир, Клеопатра, Икар, Пенелопа, Телемах, Хипатија... Осим што оваквим релацијама продубљује значења хороскопа, изиритиран констатованем да „хороскоп је постао забава“ („Коперник, рушитељ Вавилонске куле“), аутор митске ликове поставља и у неке савремене ситуације: „Пенелопа која захтеве за пријатељство одбија као некада просце / Док хакери руше зидине Троје“ („Водолија“), уносећи лексику из свакодневног говора 21. века, потпуно у складу са насловом збирке *Уибеник свакодневице*.

Букумировић нам се својом првом збирком, премда само узрастом млад, јавља и као врло увиђаван и (само)свестан – демаскира пропаганду данашњице, манипулације које се над нама врше путем маркетинга – будним оком уочава „билборд који рекламира срећу“ као и „онлајн туристичке агенције / Која продаје незаборавне тренутке“. Тиме раскривава једно од основних начела маркетинга – купцу не продајете производ, продајете му осећање и решење проблема (или бар привид решења). А опет, пишући о хороскопу који је данас никад актуелнији, и сам Букумировић постаје маркетиншки маг, привлачећи тиме не нужно само компетентног читаоца, већ и ширу публику. Аутор увиђа и лицемерје савременог света, при чему „камера служи за празнике када славимо чудо, не обичним данима када у њега не верујемо“. Када је о вери реч, „време је да се богови моле сами себи“ („Торнадо“), где као да преовладава ничеанска атмосфера.

Први део збирке задимљен је попут живота и дела Буковског – ту се диже „Дим кроз димњак до Млечног пута“, и сам циклус је назван „Дневник пушача“ и описује сваку од тринаест цигарета у дану, водећи нас кроз свет лирског субјеката од буђења до поновног успављивања (што постиже и читавом структуром збирке на неки начин, која почиње буђењем, а завршава се „сваконоћницом“). Занимљиво је да се аутор користи жанровском одредницом дневника, коју дефинише наглашен датум писања, при чему песник одступа од тог начела – код њега се ради о својеврсном свакодневнику, односно, о рутини која се протеже у вечност, која се није десила само тринаест одређених дана, већ се у круг врти и понавља. Цигарете се лајтмотивски јављају и у осталим циклусима: у песми „Рибе“, у „Неуспелој фотографији заласка сунца у Риму“ где се каже „и хлеба и неба и игара и цигара“ проширујући тиме спектар човекових насушних потреба, као и у песми „Егзегеза ноћног стола“: „Цигарете (Да не буде слободан ни у сну)“.

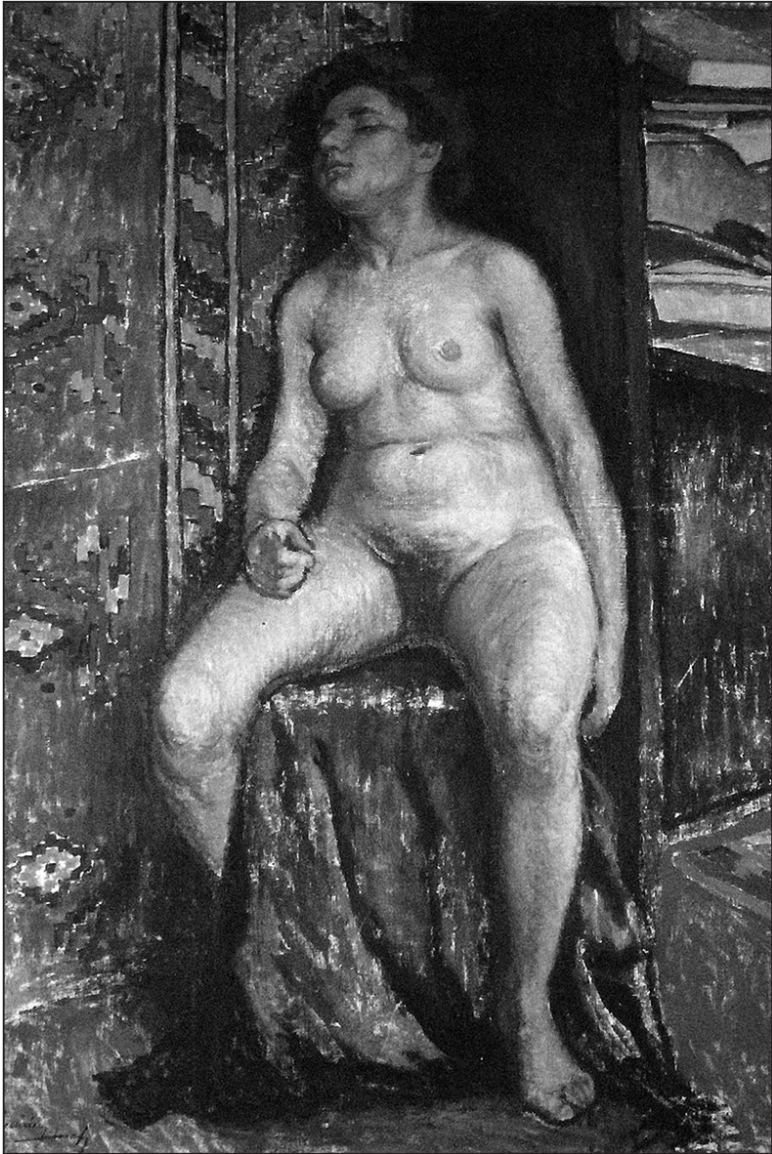
Осим жанра дневника, у Букумировићевој збирци срећемо и друге микрожанрове, те тако једна песма носи наслов „Бајка“, ту

је и циклус „Писма“, део о фотографијама може се посматрати као својеврстан путопис, „разгледнице са краја сећања“, песма „Трећи дан“ може се схватити као ода, јавља се и стални облик хаику (везан тако да гради дужу песму, при чему се на једном месту одступило од форме 5–7–5 слогова, вољно или не, остаће мистерија) као и егзегеза. Из поменутог закључујемо да се ради о збирци богатој различитим садржајима. С тим у вези, готово да је сваки циклус могао да стоји као засебна збирка; првенац Лазара Букумировића и обимом показује своју свеобухватност, што је засигурно и био циљ, имајући у виду наслов *Уибеник*.

У песми „Фотографија Чачка“ срећемо песниково родно место „у ком се први пут изгубио“ и констатацију „више се неће враћати у овај град“, у њему је све већ виђено, песникова личност је преширока да би се уклопила у простор једног места, она тражи нове импресије. У последњем циклусу затичемо следеће стање: „речи / које немам коме да кажем осим осталим номадима / јер ни данас нисам нашао место које ћу назвати својим“. Песник проговара отворено о лутању и бездомности и закључује да „дани свуда подједнако nelaгодно пролазе“. У песми „Фотографија Месеца“ аутор каже „у мени се рађа жеља да станем / али ципеле воде и даље“, у овом свету, наине, да би се дошло до некаквог циља „нема времена ни да се одвеже пертла“, време 21. века је убрзано и неумитно протиче, не остављајући човеку много простора за битисање, што уочава и песник. Овакво стање света своди човека на бројку, оне га одређују са свих страна: песник наводи до када му важи лична карта додајући „до тада сам сигурно лазар букумировић“ при чему се поставља питање је ли нам лични документ гаранција трајања, уоквирује ли наш идентитет, флуидан, који би без тог оквира можда постао нешто друго, неко други.

И поред бројних контаката са традицијом и завидног познавања књижевне историје (па и биологије, астрологије и других наука), те теже да се представи као роета *dostus*, највредније песме Лазара Букумировића су управо оне у којима је он највише Лазар Букумировић. И сам песник у ненасловљеној песми последњег циклуса констатује „нисам довољно смео да се играм бунта“. Ако се у нечему огледа младост овог песника, то је у страху да се успротиви токовима, да отворено представи своје Ја, не тежећи да га скрије иза већ познатог (мада, поставља се питање да ли се и треба играти бунта и одступати од актуелних токова и традиције, када је подилажење њима сигуран пут до књижевних награда). Видимо да у песми „Белешке виртуелном асистенту“ песник очекује да се савлада „алгоритам за лагање / и прикривање забрањеног бола“, да друго, виртуелно Ја уради оно што се није у стању урадити. Поменутом песмом аутор излази из прошлости, сликајући готово пророчки неку потенцијалну будућност насталу развојем технологије, сликајући нам атмосферу попут оне из серији *Black mirror*. Ово је можда једна од најуспелијих песама ове збирке јер без увијања, врло директно даје слику тако честих особина данашњег човека – неспособност да се испољи, да буде доследан, да буде аутентичан, нескривен иза оног не-Ја. У том кључу је и последња песма „Андромеда“ која у астрологији даје

чистоту мисли, моралност, славу и достојанство, али такође и рвања са имагинарним страховима и подложност лакој обесхрабривању. Завршни стихови „Зар није утешно помислити / да ћу некад завршити потрагу“ стихови су којима бисмо могли позвати читаоце да читањем ове збирке, заједно са аутором крену у потрагу. За чим? Адекватном песмом која осликава наше Ја или уопште собом, остављамо као отворене могућности.

траг ишчитавања – Драгана ЛИСИЋ

Симо Б. ГОЛУБОВИЋ

ИСКРА У БУКТИЊУ РАСПЛАМСАНА

(Станка Ћаласан, *Буктиња*, Прометеј Нови Сад 2020)

У овом времену општег сивила и неразума (не рекох лудила, а могао сам и не бих погрешио), које невременом можемо звати, јави се неки поета / нека поетеса која искру у буктињу распламсава, оживи веру и наду, распали сећања, оживи скоро заборављене вредности.

Овога пута то је учинила врсна књижевница Станка Ћаласан која је својом књигом *Буктиња* вратила сјај и снагу једном од највећих поетских умова с ових наших простора који је у овим сивим временима често, врло неоправдано оспораван и „кажњаван“ само зато што је својим стиховима казивао истину, такву истину која је гранична са чистом филозофијом, а то (морамо признати) не полази за руком/пером сваком поети.

Песникиња је ову књигу у целости посветила Петру Другом Петровићу Његошу, владици и владару Црне Горе, песнику цетињском, по коме је мала Црна Гора постала и остала велика и препознатљива у великом делу света, песнику који до сада није достигнут, а камоли престигнут.

Станка Ћаласан мотивисана књижевном филозофијом овог песника веома је вешто и мудро целу књигу посветила овом великом уму. То је њен велики књижевни допринос. Можда има смисла напоменути да је ова врсна поетеса рођена тачно један век после првог објављивања Његошевог *Горског вијенца* боље од многих разумела филозофију Његошеву. Она књигу почиње и завршава поруком Петру Петровићу Његошу:

*Упутих се за Тобом Владико,
грешне душе, у грешном телу.
Малог ума, умом великана,
замућени да избистрим поглед.*

Цела књига тематски је хомогена. Свих 48 песама везано је стиховима и порукама из *Горског вијенца* на тај начин да су наслови ових песама карактеристични стихови из насловљене књиге великог Његоша,

а стихови песме су у ствари асоцијације на сам наслов/поруку што чини целу књигу јединственом.

Ако бисмо пожелели да ову књигу именујемо неком ближом одредницом, веома лако можемо направити грешку, заправо и није грешка како је год именујемо:

а) Ово је књига лирске поезије. Свака песма има свој наслов. Она исказује субјективност ауторке у разумевању Његошевих порука, али и непосредност где је ауторка свој лирски израз претворила у субјективни доживљај и даровала нам то као општу шему лирског исказа,

б) ово је својеврсна поема – по облику лирска ниска, по јединственој тематици, садржају и дужини је поема,

в) ова књига по садржају може да се уврсти (мада са нешто мање елемената) у епску књижевност, јер је тематика целе књиге из неког прошлог времена испричана/испевана (речима ове поетесе) на савремен начин и у времену свагдашњем што ову књигу чини вреднијом и њено трајање дужим, и

г) с добрим разлогом ову књигу могли бисмо (мада нисам присталица тога) назвати извесним критичким приказом или анализом самог *Горског вијенца* и осталих Његошевих записа посматрано са неке удаљене временске тачке када се о томе јављају две струје (најчешће од стране политичара који се у књижевност довољно не разумеју), где једна песника (владику) мршкају и руже оспоравајући значај његових дела и она друга струја која истог песника (владику) у само небо уздиже, каткада из ината не образлажући критичку вредност Његошевих дела. И једни и други при томе не рамишљају да је владика већ одавно међу звездама и да га неуки и недовољно образовани ни на који начин не могу унизити и његов сјај замрачити. Поетеса Станка Ћаласан је веома одговорно и мудро изнедрила своје мишљење без намере да се полемика око тога наставља. Она не позива присталице, али и не спречава оне који не воле ништа што је добро у *Горском вијенцу*. Она са поштовањем прилази великом песнику, мудром владару, умном владици са намером да исказе своја запажања. Тешко је, заиста је тешко, пронаћи некога (ко би могао одговорније казивати о Његошу) од једне професорице српског језика и књижевности која је свој радни век часно одслужила тумачећи књижевност и књижевна дела, а уз то, она је „исте горе лист“ као и велики Његош.

У песми коју поетеса посвећује Творцу не именујући ко је он, а подразумева се да је то Творац мудрости, што је осим Бога Свевишњег на Небу и сам Његош на Земљи, песникиња своју упитаности своје одговоре обликује овако:

*Питање је одговор без смисла,
са прозора поглед у мрчину.
Јева ждере и сање и жеље.
Жеља жељу вуче унемјеру
човјеку су сва чула замрла.
Освјешћење злоба оковала...*

...

*Досада сам у заносу своме
убирала земно плодотворје.
је ли ово тлапња сулудости
или гордост малога поете... (Песма „Творцу“).*

Као одговор намеће се потреба да се каже да није сулудост, напротив то је храбра и одважна одлука да песникиња на овакав необичан начин тумачи филозофске погледе великог песника и ни на који начин ова поетеса неће носити тај епитет *малога поете*“, јер, како песникиња сама закључује на крају песме: *Сфера мрака и сфера свјетлости, / једним ће се плаштом огрнути.*

У времену садашњем, овом времену неразума и намерног неспоразума, песникиња у песми „Тајна чојку човјек је највиша“ (Његош) каже/коментарише стихом:

*Овоземно вр'јеме оградило.
Сударе се умни и безумни.
Сударе се пути и беспути.*

*Дан је свједок од ког се зазире.
Тавна ноћ је скровиште одано.*

(Песма „Плава ноћи, развиј у ћутању“, Његошев стих).

У песми „Благо томе ко довијек живи“ (Његош) поетеса Станка Таласан овако мудрује: *Мисленост је за добробит људи. / Засијана сјеменом чистоте. / Пожњевена рукама љубави... // Запаљену лучу великана / Покољења треба да преносе. / Само тако свјетлост не утрне.*

Зар боља порука може бити! Зар дуг великом Његошу може да се лепше и боље одужи! Бог је по науму своме створио људе једнакима, часнима, честитима. Ипак се нешто догоди да се у друштву, међу људима на то заборави. То негде ишчезне. Ми знамо и где и како. Песникиња у песми „Распре сјеме посијаше горко“ (Његош) овако то протумачи:

*Човјек – зрно, на земаљском гумну.
У гомили свако је једнако.
Плодотворјем Бог га даривао.*

...

*У гњилишту и поник је гњила.
Сјеме јој се у отров претвара!*

...

*Оно здравог зрна што остане,
кроз времена с буром се батрга.*

Тешко би било указати на сву мудрост исказану у овим стиховима. Тешко би читалац успео одабрати оно што је најмудрије. Ипак, склон сам песму из ове књиге „Сном је човјек успаван тешкијем“ (Његош) истаћи међу оним које су најбоље. Можда јесте неправедно, јер су све песме веома добре. Ову сам издвојио због њене комплетности, јер је у целости (у сваком стиху, у свакој речи), веома јасно и квалитетно овенчава став о њеној просудби, али и нашој, о потреби да се одговорно односимо према речима којима исказујемо своје мисли, своје оцене, препоруке. Зато ову песму преносим у целини.

*Да би мог'о о другом судити
мораш прво себе упознати.
Спустити се у дно бића свога.
из тјескобе сопствене изаћи.
противр'јечја у се савладати.*

*Самосв'јешћу треба просудити:
који подвиг мораш учинити
да те луча бесмртна овјенча
ОНИМ, што су врлине човјека.*

И, пре завршетка овог кратког осврта/погледа у ову веома, веома добру књигу, чини ми се да би било добро дати своје мишљење о самом наслову књиге. Буктиња настаје из искре. Искра се распламсава, односно разбукти. Често се завршава пожаром. Ова књижевна буктиња и треба да изазове пожар. Пожар оних успаваних умова који нису достојно проучили поруке Његошевих дела, али су на врло недостојан начин покушали да унизе песника кога цео књижевни свет уважава и поштује.

Ова књига је на посебан начин критички осврт на Његошева дела. На овакве критике нисмо навикли и потребно је више пута читати и Његоша и књигу *Буктиња* Станке Ћаласан да би се само делић филозофије разумео и упио, да се и Његош и Станка Ћаласан боље разумеју.

Владимир УВАЛИН

КУЛТУРНО-ПРОСВЕТНА ДЕШАВАЊА У ВРБАСУ (1987-1989)

Почетком 1987. године у Војводини су у току обимне припреме за прославу 200-годишњице рођења Вука Стефановића Караџића у коју ће бити укључени факултети и школе, месне заједнице, друштвено-политичке заједнице, културне и научне установе, организације и удружења, издавачке куће, штампа и РТВ. „Вукова година“ биће снажан повод за акције од капиталног значаја за унапређење и даљи развој културе и образовања на вуковским традицијама, а нарочито за решавање питања развоја српскохрватског језика и побољшања књиге. Тако ће дани уочи Сабора просветних радника Војводине бити у ствари „Вукови дани“ у свим школама.

Половином фебруара 1987. године у Галерији УЛУВ-а у Новом Саду отворена је изложба Војимира Дедића, академског вајара из Врбаса, са двадесетак скулптура у бронзи и неколико цртежа великог формата. Цртежи на изложби представљају посебну целину и вредност, мада их аутор назива скицама за скулптуру.

О овој изложни Ратко Шоћ, академски сликар, рекао је: „Те скулптуре, иако су физички мале, имају сву осмишљеност монументалности. Кроз апстракцију форме уочавају се фигуре у разним покретима не дајући им конкретно значење и не везујући их за било које име. Елегантност, као фигура балерине, и у покрету осмишљеност скулптуре делују чврсто на тлу, а истовремено лагано као птица у лету. Штета што ове радове не можемо да видимо у слободном простору, у већим димензијама, јер би тек онда добиле прави израз“.¹

У Ликовној галерији Дома културе „Врбас“ отворена је изложба 35 графика Јосипа Бутковића, из циклуса „Обала и трг“.²

¹„Глас“, 14. 3. 1987, 6.

²Јосип Бутковић рођен је 1950. у Ријеци. Графику је дипломирао на Академији уметности у Новом Саду, а постдипломске студије на Факултету за ликовну уметност у Београду. Члан је Хрватског друштва ликовних уметника Ријеке и Београдског графичког колектива. Живи и ради у Ријеци, као доцент на предмету Графика на Одељењу ликовне културе Педагошког факултета Ријечког универзитета. „Глас“, 14. 2. 1987, 7.

На 19. смотри аматерских позоришних остварења на русинском језику, Драмски меморијал „Петар Ризнић Ђађа“ у Руском Крстурџу, од 21. до 29. марта 1987. године, биће приказано 11 представа. Част да отвори Смотру добили су аматери Дома културе „Врбас“, са комадом „Лутке од сламе“ Ђуре Папхархаја, а у режији Јанка Ленђера. За најбоље глумачко остварење у представи „Лутке од сламе“ награду је добио Иван Папуга, тумачећи лик Леона.

Драмска секција на мађарском језику Дома културе „Врбас“, 11. априла т.г, извела је у Врбасу премијеру комедије „Три шешира“, у режији Ђуле Мила.³

Савезно такмичење ученика средњих школа из математике одржано је у Врбасу, 25. и 26. априла 1987. године, са 116 такмичара. За учеснике такмичења и госте др Живојин Ђулум одржао је предавање, на тему: „Математика и њена примена“. Међу такмичарима су и Слободан Обрадовић, II разред и Марија Килибарда, IV разред олд. Гимназије. Председник Организационог одбора такмичења је др Ратко Тошић, редовни професор Новосадског универзитета, а организатор такмичења Удружење математичара, физичара и астронома Војводине.

Право наступа на смотри рецитатора Србије у Великој Плани постигле су, у категорији средњег узраста, Андреја Ковачевић, ученица ОШ „Петар Петровић Његош“ у Врбасу и у категорији старијег узраста, чланице Студија рецитатора Дома културе „Врбас“ Бранка Орбовић из Врбаса и Татјана Стојановић из Куцуре.

Деветнаести фестивал југословенске поезије младих (ФЈПМ) у Врбасу одржан је од 21. до 23. маја 1987. године. По расписаном конкурсџу пристигла су 942 поетска рада 471 младог песника.

Првог дана, 21. маја, у Ликовној галерији Дома културе „Врбас“ отворена је изложба „Југословенска палета младих '87“. Изложени су радови: Бранке Гризељ, Илица, АЛУ у Сарајеџу; Данице Дакић, Вогошћа, АЛУ у Сарајеџу; Јасмине Кечић-Михић, Нови Сад, ФЛУ у Београду; Вишње Петровић, Београд, ФЛУ у Београду; Вранца Возела, Крањ, АЛУ у Љубљани; Милодарке Милатовић, Котор, АЛУ у Загребу; Ксеније Мутић, Сарајево, ФЛУ у Београду; Влада Ранчића, Нови Сад, АУ у Новом Саду; Мануеле Владић, Загреб, АЛУ у Загребу. По оцени Стручног жирија, којим председава Никола Кусовац, кустос Народног музеја у Београду, откупа награда додељена је Ловру Артуковићу, академском сликару из Загреба, за рад „Шетња“ (1986), уље на платну, 195 x 155 cm.

На платоу испред Дома културе упаљена је песничка ватра.

Реализован је Програм „Бранковог кола“ и „Горановог

³Ђула Мило (Србобран, 1919-Врбас, 1988), дугогодишњи аматер при Дому културе у Врбасу, поред глуме у безброј драма и оперета, режирао је са пуно успеха. У његовој режији је и чувена оперета „Краљица чардаша“ Имрета Калмана, представа која је прославила врбаски позоришни аматеризам. За своје драмско прегалаштво добитник је Октобраске награде Врбаса. Филателија је била још једна велика љубав Ђ. Мила. Оставио је богату збирку маркица за собом, и био је секретар Филателистичког друштва Врбаса. Глас“, 19. 3. 1988, 4.

пролећа“. Наступили су: Весна Чипчић, Александра Алача, Раша Попов и студенти друге године Факултета драмских уметности у Новом Саду.

Другог дана, 22. маја, песници су посетили радне и друге организације, школе и месне заједнице. Организована је Трибина критике „Вук као књижевни критичар“, у којој су учествовали: Марија Клеут, Сава Дамјанов, Желидраг Никчевић, Миливој Ненин и Ненад Грујичић. У вечерњим сатима на платоу испред Дома културе организован је Митинг поезије и филмска пројекција.

Трећи дан, 23. маја, започео је портретом Оскара Давича, који је саопштио Вујица Решин Туџић. У Народној библиотеци обављено је јавно жирирање и додела награда за песму о Врбасу. Прва награда додељена је Драгици Стојановић из Зрењанина за песму „Дар Титовом Врбасу“.

У вечерњим сатима у Дому културе одржано је завршно вече Фестивала.

Гости Фестивала су: Оскар Давичо, Душан Костић, Изет Сарајлић, Перо Зубац, Дане Зајц, Десанка Максимовић, Петру Крду, Весна Парун, Михал Рамач, Мошо Одаловић, Душко Трифуновић, Славко Михаљић, Драгутин Тадијановић, Миодраг Павловић, Раде Константиновић и Синан Гуџевић.

Организациони одбор је на завршни део Фестивала позвао и пет победника ранијих фестивала и то: Радомира Мићуновића, Марију Шимоковић, Ђорђа Сладоја, Јована Николића и Татјану Лукић.⁴

На XIX ФЛПМ учествује 23 млада песника. И то: Богдан Арнаутовић, Петриња, са „Ђаволска творевина“; Светлана Арсић, Параћин, са „Наравоученије“; Душко Бабић, Зајечар (ВП), са „Списак наталистичких детаља за неколико ненаписаних песама о сивилу и сл“; Бојан Бошковић, Београд, са „Отвори се премор двер“; Горан Брежицки, Ниш, са „Привиђење ђавола и својте његове нечистиве; Владислав Визи, Београд, са „Пукла тиква“; Драган Грбић, Београд, са „Обухваћен“; Зуља Даки, Сента, са „Зла ноћ“; Владимир Димитријевић, Чачак, са „Мишоловка“; Томислав Домовић, Загреб, са „Што је сигурно није сигурно“; Рената Јамбрешић, Загреб, са „Откриће“; Мирослав Кирић, Петриња, са „То је Вук! То је Вук!“; Марјан Липичник, Велење, са „Љубезен“; Laura Marchig, Ријека, са „Eritaffio di un pesce San Piego“; Крешимир Мићановић, Гуња, са „Женске гаћице“; Звонимир Њаради, Руски Крстур, са Добудовићане циньох“; Борче Панов, Радовиш, са „Нејајце“; Љупко Рачић, Бањалука, са „Ода црвеном луку“; Маријан Рупчић, Петриња, са „Рибља оптика“; Сениша Станковић, Скопље, са „Драмске вежбе о пастиру, стаду и дијалектици“; Драгица Стојановић, Зрењанин, са „Чуваркућа“; Vasri Çarpiqi, Приштина, са „Futura për sot“ и Klara Csetvei, Гунарош, са „Az oltarom és a harag“.⁵

Стручни жири Фестивала – Раша Ливада, председник и

⁴„Колико срце памти, Фестивал југословенске поезије младих у Врбасу 1968-1998“ (ур. Ђорђо Сладоје), Врбас 1988, 157-158.

⁵„Поезија младих '87“, Врбас 1987, 6-69.

чланови: Стеван Тонкић, Катица Ђулафкова, Будимир Дубак, Јагода Замода, Иво Светина (одсуствовао), Јудита Шалго, Агим Винца и Благоје Баковић.

Стручни жири Фестивала донео је Одлуку да се прва награда додели Љупчу Рачићу за песму „Ода црвеном луку“.⁶ Друга награда додељена је Ренати Јамбрешић за поему „Откриће“, а трећа Томиславу Домовићу за песму „Што је сигурно није сигурно“.

Формиран је и почео да ради Клуб УН „Даг Хамаршелд“ при ОШ „Петар Петровић Његош“ у Врбасу. Мото клуба: „За мир и поштовање права човека“.⁷

У КПЗ Војводине у Новом Саду, 2. јуна 1987. године, одржан је пријем у част војвођанских победника и учесника 19. републичке смотре рецитатора „Песниче народа мог“, која је одржана у Великој Плани од 22. до 24. маја т.г. Међу позванима је и Бранка Орбовић из Врбаса, која је била међу првих десет. На смотри је учествовало 156 најбољих рецитатора Србије.

Од 18. до 21. јуна 1987. године одржана је највећа спортска манифестација која је икад одржана у Врбасу, IV Олимпијада радничко спортских активности Војводине (ОРСАВ). На отварању Олимпијаде поред 2.000 радника – спортиста из целе Војводине узели су учешће и ученици основних и средњих школа из наше општине. Тиме је дата могућност ученицима VI и VII разреда да узму учешће у овој великој спортој манифестацији и да отворе IV ОРСАВ.

Спортски савез „Партизан“ Панчева, на годишњој скупштини 1987. године, доделио је ОШ „Петар Петровић Његош“ у Врбасу кристалну вазу и бронзану статуу „Партизан“, признање које се додељује појединцу или колективу за успешан развој спортске рекреације и допринос за унапређење делатности организације „Партизан“, а Његошевој школи као добром домаћину за време IV ОРСАВ-а. За време Олимпијаде у Врбасу, школа је била домаћин спортиста из зона: Панчево, Бачки Петровац и дела зоне Сомбор (око 280 учесника са руководством).

Народна библиотека „25. мај“ издала је књигу поезије Војислава Кнежевића „Пре-парирање“. Рецезенти збирке су др Драгољуб Гајић и др Јулијан Тамаш.⁸

⁶Љупчо Рачић рођен је 1961. у Рекавицама. Објавио је три књиге песама: „Мождани штапин“, „Фатаморгана језика“ и „Породилиште балегара“. Добио је награду „Печат вароши сремскокарловачке“ и награду „Млада Струга“ на Струшким вечерима поезије... Објављивао је поезију у ногим листовима и часописима, а заступљен је у више избора, панорама и антологијама. Делујући у оквиру бањалучке Књижевне омладине организовао је издавачку дјелатност „Орион“. Године 1994. трагично је окончао живот у 33. години. „Врбас први Олимп у равници (Антологија победника Фестивала 1969-2017)“, приређивач Бранислав Зубовић, Врбас 2018, 40.

⁷Акт МППЗ Нови Сад - формирање Клуба за Уједињене нације, бр. 156/60, 10. 6. 1986.

⁸Војислав Кнежевић рођен је у Бачком Добром Пољу. Поезију објављује у књижевним листовима и часописима. Аутор је збирке песама „Исти нож“ (1978), у издању Књижевне омладине Србије; „Глава у торби“ (1980), у

Трећа је година како чланови Фолклорног ансамбла Дома културе „Врбас“ са најзначајније покрајинске смотре фолклорних ансамбала, Фестивала музичких друштава Војводине у Руми, доносе „Залатну плакету“.

Крајем јуна 1987. године чланови Фолклорног ансамбла Дома културе „Врбас“ отпутовали су на 30-дневну турнеју у Канаду где ће репрезентовати нашу земљу на 28. светском фестивалу културног стваралаштва у Кливенду и 6. интернационалној смотри фолклора у Монтреалу.

Јула т.г. ликовни уметници Врбаса гостовали су у Подгорици. Изложба је постављена у Дому омладине „Будо Томовић“ у Подгорици. Представљени су радови: Богдана Булајића „Небески путник“ (1984), уље на платну, 100 x 90 cm, „Слика I“ (1984), уље на платну, 100 x 70 cm; Гојка Глушца „ОНИ“ (1985), уље на платну, 80 x 100 cm; Војимира Дедића „Опусни круг“ (1987), бронза, 43 x 21 cm, „Варијанта старог“ (1987), бронза, 36 x 24 cm, „Део главе“ (1986), бронза, 38 x 16 cm, скрипте из циклуса „Бојеће скале за скулптуру 1-4“, комбинована техника, 70 x 50 cm; Михаља Ђембера „Портрет“ (1987), комбинована техника, „Погледај свој дом анђеле“ (1987), комбинована техника, 120 x 150 cm; Љубинке Ивезић Трше „Аутобиографије“ (1985), 1-4, „НН“ (1987), тушеви у боји, 1-2; Радована Јокића „То је тако“ (1987), уље на платну, 80 x 60 cm, „Ако се помериш“ (1987), уље на платну, 120 x 100 cm, „Покајање“ (1987), уље на платну, 100 x 120 cm; Светозара Миркова „Фотографисање“ (1985), непатинирана бронза, 21 x 15 x 12 cm; Николе Реслера „Варијације“ (1987), уље на платну, 50 x 60 cm, „Иза неоствареног помака“ (1987); Љубисава Милутинова Срдановића „Мисао“ (1985), гипс, 60 x 30 x 20 cm, „Игра“ (1986), гипс, 80 x 10 x 20 cm; Светислава Шљукића „Слика V“ (1985), комбинована техника 115 x 70 cm, „Слика VI“, уље на платну, 120 x 80 cm, „Слика VII“ (1986), уље на платну, 100 x 210 cm; Ратка Шоћа „Слутња“ (1982), сериграфија, „Врбашанка“ (1983), сериграфија, „Анфас“ (1982), сериграфија, „Коњ“ (1980), сериграфија; Миодрага Шушулића „Владичин Хан“ (1976), акварел, „Тасос I“ (1981), акварел, „Олимп“ (1979), акварел.⁹

Скупштина СИЗ за предшколско и основно образовање и васпитање и друштвену бригу о деци Општине Врбас, 25. јуна 1987. године, донела је Закључак: „Прихвата се информација о увођењу изборних програма у ОШ од шк. 1987/1988. године. Задужују се ОШ да учине максималне напоре на увођењу изборних програма у VII разреду ОШ и да достави свој предлог (најмање три програма) како би се школске 1987/1988. године реализовао овај задатак“.¹⁰

издању „Универзитетске ријечи“ Подгорица и „Земљомер“ (1983), у издању Књижевне комуне „Стеван Сремац“ Батајница. Добитник је књижевне награде „Мак Диздар“ за 1978. и „Стеван Сремац“ за 1983. Члан је Друштва књижевника Војводине.

⁹Katalog, Likovni umetnici Vrbasa, Podgorica 1987.

¹⁰Закључак Скупштине СИЗ за предшколско и основно васпитање и образовање и друштвену бригу о деци Општине Врбас, 10. 7. 1987.

У првих шест месеци те године књижни фонд Народне библиотеке у Врбасу богатији је за 1.188 нових примерака књига. Купљено је 835 књига, што је двоструко више него у првих шест месеци прошле године. Осим тога, на адресу ове установе стигла су на поклон од СИЗ-а културе Војводине 263 књижна наслова, па је укупан број набављених књига у овом периоду близу плана за 1987. годину.¹¹

У оквиру 16. Бранковог кола, 12. септембра 1987. године, на Митингу поезије „Сунце сјаје са небеса златно“, који је водио Душко Трифуновић, учествовали су и Врбашани Рајко Шоћ, Благоје Баковић и Владимир Гарјански.

Јесења ликовна сезона у Ликовној галерији Дома културе „Врбас“ почела је врло занимљивом изложбом Ратимира Пушеље, академског сликара из Цеља.¹²

Народна библиотека током октобра расписала је традиционални литерарни и ликовни конкурс за ученике ОШ са подручја општине. Тема овогодишњег конкурса била је везана за велики јубилеј-прославу 200 од рођења Вука Стефановића Караџића. Селекцију пристиглих радова извршили су Светислав Шљукић, сликар и организатор ликовног живота у Дому културе „Врбас“, у ликовној конкуренцији, и Мирослав Алексић, песник и књижевни критичар, запослен у Народној библиотеци „25. мај“ у Врбасу.

Међу добитницима Октобарске награде Врбаса је и Миодраг Мијо Караџић.¹³

Октобра т.г. Сајам књига у Београду, који је окупио 228 домаћих и око 980 иностраних излагача из 64 земље света, посетили су запослени Народне библиотеке.

Крајем новембра т.г. у Врбасу су гостовали културни посланици из Косовске Митровице. „Дани културе“ Косовске Митровице започели су отварањем ликовне изложбе у Галерији Дома културе „Врбас“. Своје радове изложили су: Муса Алиу, Младен Поповић, Фахредин Спахију, Ленка Јакшић, Шемси Пенци и вајар Зенер Авдију. Укупно је изложено 55 уметничких радова и то: слика, графика и скулптура. Поред уметничких радова у Галерији је и поставка фотографија на којима је делом приказано археолошко благо Завичајног музеја Косовске Митровице.

На измаку 1987. године, 28. децембра, у Центру за физичку културу обављена је промоција публикације „Титов Врбас 1387-1987“. У програму су учествовали: аутори текстова, рецензенти др Јулијан Тамаш и мр Селимир Радуловић, чланови Организационог и

¹¹ „Глас“, 18. 7. 1987, 6.

¹² Ратимир Пушеља (Пошћење [Шавник], 1941-Цеља, 2015), завршио је Академију ликовних уметности у Љубљани, у класи Марија Прегеља. „Глас“, 26. 9. 1987, 6.

¹³ Миодраг Мијо Караџић (Цетиње, 1950 - Нови Сад, 2020) био је црногорски и српски сценариста, аутор више ТВ серија, од којих су најпознатије „Бекна још није умрла, а ка’ ће не знамо“ и „Волим и ја неранце... но трпим“. Аутор је и сценарија за филм „Горчило - Јеси ли то дошао да ме видиш“, као и бројних ТВ филмова.

Уређивачког одбора и чланови Редакције ове публикације. Исту је издао „Форум“ из Новог Сада.

Половином јануара 1988. године у Врбасу је засијала још једна „Искра културе“, највеће признање у АП Војводини за постигнуте резултате у области уметничког, културног и научног стваралаштва. На седници Председништва КПЗ Војводине одлучено је да се ова награда, поред осталих, додели и Радомиру Рајку Шоћу, нашем суграђанину, песнику и ентузијасту, главном организатору у Дому културе „Врбас“. Ранијих година исто признање добили су Народна библиотека и Дом културе „Врбас“.

Као резултат сарадње ОЦ (Гимназије) „Жарко Зрењанин“ и Дома културе „Врбас“ у Врбасу је 2. марта т.г. одржан концерт озбиљне музике у позоришној сали Дома културе. Солисти Новосадске опере Вера Бардовић и Адела Марушевић, сопранисткиње, уз клавирску пратњу Еугена Гвозденовића извели су врло успешно музику Маринковића, Бајића, Барановића и Христића.

Указом Председништва СФРЈ (бр. 19) од 28. марта 1988. године, за заслуге и успехе постигнуте у основном образовању и васпитању младих генерација и допринос ширењу просвете и културе, ОШ „Петар Петровић Његош“ додељено је одликовање *Орден рада са сребреним венцем* и *Повеља о одликовању*.

Поводом 20-те годишњице Смотре рецитатора „*Ал’ је леп овај свет*“ и Смотре „*Песничке народа свог*“, наставници српскохрватског језика Косовки Лаврнић из Врбаса додељена је Плакета Савеза аматера САП Војводине за изузетан допринос у развоју и његовању лепог казивања поезије.

Половином марта 1988. године Дом културе Врбас и Иштван Ђенге покренули су акцију прикупљања предмета (експоната) код васпитно-образовних установа општине за Завичајну збирку у Врбасу.¹⁴

Програмске активности XX ФЛПМ 1988. године: 19. мај - вече са песником Каталин Ладик; Паљење песничке ватре на платоу испред Дома културе. Ватру је упалио Душан Костић.

Наредног дана, 20. маја, по старом добром обичају, учесници и гости Фестивала посетили су по једну основну и средњу школу, и једну радну организацију, а били су и гости Конференције за друштвену активност жена МЗ „Едвард Кардељ“.

Посебну част имали су ученици и наставници ОЦ (Гимназије) „Жарко Зрењанин“, који су на спонтан и срдачан начин поздравили песника Душана Костића, који је заједно са Радомиром Мићуновићем, првим победником Фестивала, Ефтимом Клетниковим и једном групом младих песника био гост ове школе. На овом „песничком часу“ уручене су награде ученицима за најбоље литерарне радове награђене на конкурс који је расписан поводом Дана школе, а од организатора Фестивала награђени ученици су добили на поклон комплет фестивалских публикација.

Једнако успешна била су и гостовања песника у ОШ „Петар

¹⁴Допис Дома културе „Врбас“ Врбас, 14. 4. 1988; види: „Глас“, 19. 3. 1988, 4.

Петровић Његош“, Трикотажи „Напредак“ и једном од одељења Центра за социјални рад у Врбасу, где су домаћице песницима биле активисткиње Конференције за друштвену активност жена МЗ „Едвард Кардељ“. На овим интересантним и пријатним сусретима своје стихове говорили су, између осталих, песници Душко Трифуновић, Ђорђо Сладоје, Јагода Замода, Раде Златановић, Мирослав Максимовић.

У сали ЦФК обављена је промоција књига: „Свету, у сржи“, антологија песама учесника претходних Фестивала, и „Сметње на везама“, избор текстова са Трибине критике „Поезија и поезика Петра Петровића Његоша“. О књигама су говорили приређивачи Јулијан Тамаш и Селимир Радуловић. На Трибини своја саопштења имали су: Александар М. Петровић, Љубомир Зуковић, Јован Н. Стриковић, Мирон Флашар и Јулијан Тамаш.

На пригодној свечаности у ПИК „Врбас“, Душку Трифуновићу, истакнутом југословенском песнику и великом пријатељу Фестивала, Милутин Никић, генерални директор ове сложене организације, уручио је Златну значку Комбината „Врбас“. Захваљујући се на урученом признању, Душко Трифуновић тада је рекао - Да му је ово признање изузетно драго због тога што долази из средине која је имала изузетно много слуха за песме и песнике и која је, инвестирајући у њих, направила праву југословенску манифестацију каквих данас има мало у нашој земљи.

У вечерњим сатима одржан је Песнички маратон, пројекција филма „Предатор“ и рок концерт.

Трећег дана Фестивала, 21. маја, у Народној библиотеци приказан је портрет песника Душана Костића и јавно жирирање и додела награда за песму о граду домаћину. У Ликовној галерији Дома културе отворена је изложба „ЈУ палета младих '88“.

Портрет песника, једна од најинтересантнијих манифестација Фестивала, те године приређен је у част једног „од најпознатнијих песника југословенске садашњице“ Душана Костића. Песник „Мокре шуме“ и „Баладе мене крај мостова“, аутор више десетина књига, новинар и уредник књижевних часописа, представио се публици и учесницима Фестивала. О животу и делу овог нашег песника, рођеног у Пећи 1917. године, говорио је Будимир Дубак, књижевник из Подгорице. Говорећи о поезији Душана Костића, Дубак је истакао њену особеност и оригиналност, богат језик и форму која измиче канонизацији. Велико интересовање публике, спремност аутора за разговор и спонтана и надахнута интерпретација Костићеве поезије у извођењу Петка Копривице и Милана Станимировића, учинили су тадашњи портрет песника динамичним и атрактивним. Иако је Портрет песника те године организован тек други пут, мишљење је већине посетилаца да је реч о манифестацији која је у потпуности заживела и од које треба много очекивати.

У оквиру Фестивала и ове године промовисана је књига једног од песника из Врбаса. Реч је о четвртој књизи песама за децу Спасоја Лабудовића „Прстенак“.

На промоцији која је одржана у Народној библиотеци о књизи је говорио Јован Дунђин, књижевник из Новог Сада, који је уједно

и један од њених рецезената. Окупљеним поштоваоцима поезије стихове из књиге казивали су Петко Копривица, Милан Станимировић и аутор.

Говорећи о Лабудовићевој поезији Јован Дунђин, истакао је:

„[...] Од почетних стихова збирке „Престенак“ пред читаоцима песник као учесник и казивач, који своје доживљаје из детињства и дечја виђења, расположења и осећања исказује непосредно, уз прегршт ситних појединости, и са смешком. Његов став је, у ствари, дечји став, односно песничке игре води радознало, благотворно и весело дете. У песништву је као на целогодишњем распусту“.

У разговору о књизи посебно је истакнута и њена изваредна ликовна опрема, корице и илустрације које је израдио Зоран Јањетов, стрип цртач из Новог Сада, познато име у свету стрипа изван граница наше земље.

По традицији, највише интересовања младих песника и гостију изазвало је традиционално жирирање песама посвећених граду домаћину. Жири који је именovala Редакција фестивалских публикација, у саставу: Радомир Мићуновић, председник, Ефтим Клетниковић и Мирослав Максимовић, прочитао је велики број приспелих песама и, након јавног читања пред публиком, донео једногласну одлуку да се прва награда, у износу од 20.000 динара, додели Драгици Стојановић из Зрењанина, за песму „Кривица“. Друга награда, у износу од 15.000 динара, додељена је Лидији Шоповој из Скопља, за песму „За тебе“. Трећа награда, у износу од 10.000 динара, додељена је Томиславу Домовићу из Загреба, за песму „Клијентела у духу празних џепова“.

До почетка XX Фестивала, своје учешће на традиционалној изложби радова младих уметника пријавило је 11 сликара. Њихови радови, рађени у разним техникама, приказани су на изложби у Ликовној галерији Дома културе.

Учествовали су: Осман Цакић, Приштина, АУ у Приштини; Бујар Лаху, Приштина, АУ у Приштини; Дарко Бирса, Љубљана, АЛУ у Љубљани; Иван Дуић, Вараждин, АЛУ у Загребу; Давор Луциановић, Дубровник, АЛУ у Загребу; Драган Јанков, Нови Сад, студент IV године АУ у Новом Саду; Радмила Ћелић, Сарајево, АЛУ у Сарајеву; Земина Хот, Илијаш, АЛУ у Сарајеву; Соња Шуповић, Скопље, ФЛУ у Скопљу; Марија Немет-Деак, Сомбор, АУ у Новом Саду.

Стручни жири за доделу Откупне награде, у саставу: Слободан Санадер, директор Галерије савремене уметности у Новом Саду, Бела Дуранци, историчар уметности из Суботице и Никола Кусовац, ликовни критичар из Београда, прегледао је све приспеле радове и одлучио да се Награда додели академском сликару Јовану Шумовском, за рад „Лепенице у црвеници“ (1986), уље на платну, 130 x 194 цм. У образложењу Стручног жирија се, између осталог, каже да се награђено дело „одликује контролисаним снагом геста, складним али живим бојеним ритмовима и чврстом композицијом, дакле, врлинама које сведоче о раскошној даровитости, колико и раној зрелости младог македонског уметника“. Жири је тада истакао и

висок ниво остварених вредности у делима Дарка Бирса, из Љубљане, Соње Шуповић, из Скопља и Давора Луциановића, из Дубровника. Гости Фестивала били су: Марјан Пунгартник, Славко Михаљић, Абдулах Сидран, Мирослав Максимовић, Перо Зубац, Раде Златановић, Ефтим Клетников, Синан Гудевић, Душко Трифуновић, те победници дотадашњих Фестивала.

На расписани конкурс Фестивала своје песме послало је 276 младих поета из свих република и покрајина Југославије.

Стручним жиријем председавао је Стеван Тонтић, а чланови су: Маријан Пунгартник, Татјана Лукић, Радомир Андрић, Марија Шимоковић, Даринка Јеврић, Желидраг Никчевић, Ефтим Клетников и Владимир Гарјански.

Стручни жири Фестивала, 7. маја 1988. године, одлучио је да на завршни део јубиларног - XX ФЛПМ позове 22 млада песника. То су: Селим Арнаут, Зеница, са „Осмаатрачница“; Богдан Арнаутовић, Петриња, са „Пописивач биља“; Светлана Арсић, Параћин, са „Бестежинско стање“; Милета И. Аћимовић, Богатић, са „Фосфор-фосфор“; Милан Богдановић, Београд, са „Коло“; Наташа Великоња, Нова Горица, са „Ветренице рдече наршених нианс“; Дивна Вукасановић, Нови Београд, са „Мировање - златан сан“; Драган Грбић, Нови Београд, са „Зидине“; Томислав Домовић, Загреб, са „Кад се налаштим, кад се накостијешим“; Жилијета Живковић, Неготин, са „Етеменанки“; Рената Јамбрешић, Загреб, са „Перзистенција“; Саша Јеленковић, Београд, са „Уместо рапорта“; Мирослав Кирин, Петриња, са „Жеља“; Верона Месараш Сурап, Купусина, са „Lét“; Звонимир Њаради, Руски Крстур, са „Час котри не трепеци“; Борче Панов, Радовиш, са Глаголејки прилог за големата тајна“; Саша Радојчић, Сомбор, са „Прогнани мудрац“; Мојца Рапо, Карловац, са „(Рас)тројство“; Војислав Савић, Београд, са „Балада о учитељици“; Катарина Секулић, Ваљево, са „Бела крв“; Драгица Стојановић, Зрењанин, са „Елеонора од аквитаније“ и Лидија Шопова, Скопље, са „Гледајки ги бродовите во ираклион како ја товарат нашата спрека“.

Стручни жири Фестивала донео је Одлуку да се прва награда, у износу од 100.000 динара, додели Богдану Арнаутовићу, из Петриње, за песму „Пописивач биља“.¹⁵ Да се друга награда, у износу од 70.000 динара, додели Светлани Арсић, из Параћина, за песму „Бестежинско стање“. Да се трећа награда, у износу од 50.000 динара, додели Катарини Секулић, из Ваљева, за песму „Бела крв“.¹⁶

Крајем маја у Врбасу и Куцури је одржан 20. сусрет ОШ „Братство јединство“ Југославије. Домаћини сусрета су ОШ „Братство јединство“ из Врбаса и Куцуре. На Сусрету учествује 73 ОШ које

¹⁵Богдан Арнаутовић рођен је 1961. у великој Јасеници, БиХ. Студирао на Правном факултету у Загребу. Радио је као новинар и уредник је у ИРО „Јединство“ у Сиску и на Радио Сисак. Уредник је издавачке куће „Аура“ из Сиска. Објавио пет песничких књига. Превођен на енглески, русински, македонски и словеначки језик. Живи у Сиску. „Врбас први Олимп у равници (Антологија победника Фестивала 1969-2017)“, 42.

¹⁶Двадесети фестивал југословенске поезије младих - Билтен '88, Врбас 1989, 5-23.

носе ово име. Целокупна активност у организацији Сусрета спроводи се посредством Заједнице ОШ „Братство јединство“, са седиштем у истоименој београдској школи.

Поводом овог сусрета издат је Зборник литерарних радова „У срцу ми домовина“, чији је главни и одговорни уредник Владислав Њаради, а Редакцијски одбор сачињавали су: Станко Симићевић, Иванка Михајловић, Серафина Макаји и Марија Аврамов.

Балетском студију Дома културе „Врбас“ на 31. мајским играма у Бечеју, са представом „Пепељуга“, припала је награда за најбоље дечје остварење у области позоришног аматеризма Војводине. Тиме је стекао право да учествују на Републичком фестивалу дечјих позоришних група Србије у Жабарима.

У Ликовној галерији Дома културе, у интервалу од 20. октобра до 5. новембра 1988. године, одржана је изложба Златка Прице „Тарски мотиви 1978-1988“. У Каталогу изложбе, Круно Пријатељ (из предговора Каталога изложбе у Печују 1988), навео је: „Мајстор често борави у истарском Тару, где сунце, небо и море, барке и природа, бура и маестрал, рибари и купачи, једном речју свакидашњи свет Медитерана подстичу буборење новијих изражајних могућности. [...] После 1966. настао је Тарски циклус је сублимација уметникових настојања у правцу нових решења и визија“.¹⁷

Крајем октобра 1988. године делатност основног посебног музичког васпитања и образовања, која је у саставу ОШ „Петар Петровић Његош“, добила је зграду бившег Међуопштинског друштвеног правобранилаштва самоуправљања у Врбасу.

Просторије су испражњене крајем новембра 1988. године, а практично од тада почиње да се врше одређене адаптације у згради ради прилагођавања за нормалан рад. Настава ОПМВО за ту школску годину реализовала се у старим условима.

Поводом Дана ОШ „Петар Петровић Његош“ у Врбасу, 175. годишњице рођења Петра II Петровића Његоша и 35. годишњице од када ова Школа носи Његошево име, одржане су, 12. новембра 1988. године, следеће активности:

Бисту Петра II Петровића Његоша, у парку Школе, открио је проф. др Данило Ж. Марковић, члан ИВ Скупштине СР Србије, председник Комитета за образовање, науку и културу СР Србије. Аутор бисте и назива Школе, на улазима у Школу, је Војимир Дедеић, академски вајар из Врбаса.

На свечаној академији говорио је Проф. др Љубомир Зуковић, редовни професор Филозофског факултета у Сарајеву. Свечана академија одржана је у Дому културе.

Крајем децембра т.г. у Врбасу су гостовали културни посланици из Косовске Митровице, а у оквиру традиционалне сарадње градова који носе Титово име. „Дани културе“ Косовске Митровице започели су отварањем ликовне изложбе у Галерији Дома културе „Врбас“. Своје радове изложили су: Младен Поповић, Слободан

¹⁷Каталог, Златко Прица, „Тарски мотиви 1978-1988“, Ликовна галерија Дома културе, Врбас 1988.

Луцић, Гани Садику, Муса Алиу, Мирсад Ђурђевић, Ђемаил Демићи и Ибазер Пеливани, чланови Удружења ликовних уметника Косовске Митровице.¹⁸

У организацији КПЗ и СИЗ културе 13 општина Бачке спроведен је литерарни конкурс у две категорије: за ученике и студенте и категорија за раднике литерарне ствараоце. У категорији радника запажен резултат имао је Милорад Мартиновић из Врбаса. Он је добио другу награду за литерарни рад под називом „Шкољка“ и специјалну награду за рад посвећен јубилеју Петру Петровићу Његошу „Верско као ознака етичког и естетичког у Његошевом делу“. Трећу награду у овој категорији добио је Никола Путић, просветни радник из Савина Села, за дело „Постулат комплементарности и наша савремена Хаик поезија“.

У Ликовној галерији Дома културе, 13. јануара 1989. године, отворена је изложба ликовних аматера из 13 општина Бачке. Врбашанима је припало пет од укупно шест додељених награда. Прва награда додељена је Радовану Јокићу, за рад у комбинованој техници „Најзад“. Друга награда припала је Рајку Каришићу, за уметничку фотографију „Прозор“, док су три равноправне треће награде поделили: Мирослав Павловић и Драган Симић из Врбаса, односно Војислав Кнежевић из Бачког Доброг Поља. Кад овим успесима придодамо и похвалу Владимира Шеговића, онда је успех ликовних стваралаца из врбаске општине више него убедљив.

Изложба Драгана Мартиновића, академског сликара из Сремске Митровице, отворена је у Ликовној галерији Дома културе, 10. фебруара 1989. године.¹⁹

Дом културе „Врбас“, уз помоћ СИЗ за културе Војводине, откупио је слике двојице Пехана од наследника, синова Беле Пехана. Поводом Дана жена, у Ликовној галерији Дома културе, 3. марта 1989. године, отворена је изложба под називом „Таписерија војвођанских уметника“ из збирке „Атељеа 61“ из Новог Сада. На њој је представљено 16 уникатних радова према скицама познатих војвођанских ликовних уметника: Бошка Петровића (оснивача „Арељеа 61“), Коњовића, Ача, Блесића, Вулековића, Кешелја и таписериста Наде Ацић и Циге Ђурагић.

Изложбу је 22. марта посетио Милан Коњовић, сликар из Сомбора. Том приликом Милан Коњовић посебну пажњу посветио је таписерији која је урађена на основу његове слике „Земља, сунце, плодови“. После разгледања изложбе дојен војвођанског сликарства задржао се у краћем разговору са члановима Удружења ликовних уметника Врбаса.

Прва самостална изложба младог врбаског сликара Владимира Шеговића, отворена је у Ликовној галерији Дома културе „Врбас“,

¹⁸„Глас“, 7. 1. 1989, 4.

¹⁹Драган Мартиновић (Богатић, 1957), завршио је Факултет ликовних уметности у Београду 1981, у класи проф. Зорана Петровића. Члан је УЛУС-а од 1982, а постдипломске студије завршио је 1984. код проф. Зорана Петровића. Као представник југословенске савремене уметности излагао је у Њујорку, Женеви, Монтреалу и Чикагу. „Глас“, 11. 2. 1989, 4.

7. априла 1989. године. Представио се са око 50 цртежа средњег формата, који су настали у времену од 1984. до 1988. године. Изложбу је отворио Ратко Шоћ, академски сликар из Врбаса.

Први Невенов фестивал деце песника, новоорганизована манифестација, одржан је 20. маја 1989. године у Савином Селу. Право да учествује на Фестивалу имала су сва деца, до завршене ОШ. Тема је слободна, с тим што песме написане на страном, или језику националне мањине, морају имати приложен превод на српски језик. На први фестивалски позив стигло је 2.683 поетска рада. Ученица ОШ „Петар Петровић Његош“ у Врбасу Весна Булајић за песму „*Секунда*“, добила је Невенову диплому (специјалну), а Биљана Лепојевић за песму „*Зимски дан*“, диплому и награду за најталентованију песму. На „Југословенској палети младих ’89“, своје радове изложили су: Тамара Украинчик, Загреб, АЛУ у Загребу; Растислав Шкулец, Бегеч, студент IV године АЛУ у Новом Саду; Душко Стојановић, Чуруг, АУ у Новом Саду; Весна Кнежевић, Београд, ФЛУ у Београду; Слободан Јурић, Нови Сад, АУ у Новом Саду.

Откупна награда додељена је Бранку Банету Миленковићу, Загреб, АЛУ у Загребу, за рад „Из жуте у плаву“ (1988), уље на дасци, 86 x 68 цм.

Двадесетпрви ФЛПМ у Врбасу одржан је од 18. до 20. маја 1989. године. Првог дана Фестивала, у оквиру уметничке вечери, на платоу испред Дома културе, Хор „Јосиф Маринковић“ одржао је концерт; упаљена је песничка ватра и реализован музички програм „Град на песниковој руци“.

У оквиру другог фестивалског дана у Народној библиотеци промовисана је збирка песама Николе Шанте „Ослушкивање“, у двојезичном издању. Ради се о још једном издавачком подухвату Народне библиотеке у оквиру „Библиотека савремене поезије“. О Шантиној поезији говорили су др Јулијан Тамаш и Зоран Ђерић.²⁰ Предвођени Оскаром Давичом, песници, гости и учесници Фестивала посетили су Гимназију „Жарко Зрењанин“, која је те године прославља 180 година од оснивања. Са њиме су Радомир Мићуновић и Радомир Андрић, победник и учесник првог Фестивала, затим прошлогодишњи победник Богдан Арнаутовић, Миодраг Раичевић из Подгорице и овогодишњи учесник Фестивала Нена Смиљанић из Земуна.

У вечерњим сатима на платоу испред Дома културе одржан је Митинг поезије и филмска пројекција.

Трећег дана Фестивала, 20. маја, у Народној библиотеци одржан је портрет песника Изета Сарајлића, говорио је Желидраг Никчевић, те јавно жирирање и додела награде за песму о Врбасу насталу за време трајања Фестивала. У сали Биоскопа „Југославија“, у оквиру Програма „Бранково коло“, изведен је сценски приказ поезије Стевана Раичковића. Завршно вече Фестивала одржано је у Дому културе, а након тога Песнички маратон у Хотелу „Бачка“.

²⁰Никола Шанта рођен је 1959. у Ђурђеву. Бави се новинарством. Тада је био уредник у редакцији издавачке делатности „Руске слово“. Пре четири године објавио је збирке „Зечеви“ и „Водена игла“, а свега годину дана потом увршћен је у две антологије русинске поезије. „Глас“, 27. 5. 1989, 5.

Гости Фестивала су: Изет Сарајлић, Оскар Давичо, Душко Трифуновић, Вујица Решин Туцић, Милан Ненадић, Ђорђо Сладоје, Радомир Уљаревић, Адам Пуслојић, Вјачеслав Купријанов, Мошо Одаловић, Радомир Мићуновић, Војислав Деспотов, Мирјана Булатовић и Селимир Радуловић.

Учесници Фестивала су: Дарко Бељан, Загреб; Милан Богдановић, Београд; Невена Витошевић, Београд; Наташа Великоња, Нова Горица; Драган Грбић, Београд; Дивна Вуксановић, Београд; Растко Ђокић, Београд; Снежана Иванова, Штип; Саша Јеленковић, Зајечар, Мирослав Кирин, Петриња; Катарина Секулић, Ваљево; Срђан Станишић, Крагујевац; Драгица Стојановић, Зрењанин; Саша Радојчић, Сомбор; Нена Смиљанић, Земун; Драгица Кузмановић, Београд; Арпад Тот, Суботица и Андреј Штруц, Песница при Марибору.

Председник Фестивалски жирија је Стеван Тонтић, а чланови: Марјан Пунгартник, Тајана Лукић, Радомир Андрић, Марија Шимоковић, Даринка Јеврић, Желидарг Никчевић, Ефтим Клетников и Владимир Гарјански.

Одлуком Жирија прва награда додељена је Мирославу Кирину за песму „Проматрач, ухода“, ²¹ друга награда Невени Витошевић за песму „Молитва за човека што иде пругом“ и трећа награда Драгици Кузмановић за песму „Офелија“.

Фестивал је у 1989. години изменио концепт организације, па је мајски део нешто сужен и представља круну годишњег рада Фестивала. „Ју палета младих“ отворена је нешто пре почетка завршног дела ФЛПМ и Трибина критике, која је деценију и по одржавана у другој половини маја, ове године одржавана је у децембру. Фестивал је током године био организатор једног броја промоција књига, књижевних сусрета и других културних садржаја. ²²

Изузетан јубилеј, 180 година од оснивања и просветитељске мисије на овом подручју Војводине, био је поводи разлог да Скупштина Србије додели средњошколском ОЦ (Гимназији) „Жарко Зрењанин“ у Врбасу високо признање из области културе, Награду „25. мај“. Исти дан, 25. маја 1989. године, у дворишту школе откривена је биста народног хероја Жарка Зрењанина, рад академског вајара Војимира Дедеића, професора ове установе. Бисту је открио Бошко Новаковић, председник Одбора за обележавање јубилеја Гимназије.

Почетком јуна 1989. године из штампе је изашла збирка

²¹Мирослав Кирин рођен је 1965. у Сиску. Школовао се у Петрињи и Загребу. На Филозофском факултету у Загребу дипломирао енглески језик и књижевност и компаративну књижевност. Пише и објављује поезију, прозу и преводе с енглеског језика. Објавио: „Од ње до вечности“ (1989) - награда „Горан за младе пјеснике“, „Танталон“ (1998), „Зуква“ (2004), „Иза ренесансе“ (2004), „Јалози“ (2006), „Збиљка“ (2009), „Зензанције“ (2013), „Хиперновалис“ (2015). Роман „Албум“ (2001) - награда „Јутарњег листа за најбољу прозну књигу у 2001“. „Врбас први Олимп у равници (Антологија победника Фестивала 1969-2017)“, 44.

²²„Колико срце памти, Фестивал југословенске поезије младих у Врбасу 1968-1998“, 162-164.

песама Владимира Гарјанског, са насловом „Сеча“. Збирку је издала Српска читаоница и књижница Ириг, у едицији „Стражилово“, књ. 159.

У Врбасу је 2. и 3. јуна т.г. одржана 26. смотра - фестивал играчко-фолклорног стваралаштва и музицирања на народним инструментима, ансамбала и солиста који негују мађарски фолклор у Војводини, под називом „Gyöngyösbokréta“.²³

Изложба скулптура и цртежа Саве Халугина, академског сликара и вајара из Београда, организована је у оквиру „Културног лета '89“ у Ликовној галерији Дома културе.

Управник Народне библиотеке „25. мај“ у Врбасу Станко Симићевић преминуо је 23. августа 1989. године.

Свечаном затварању „Бранковог кола“ у Сремским Карловцима, 22. септембра 1989. године, присуствовала је и Весна Булајић, ученица VII разреда из Врбаса, где јој је уручена Плакета „Бранко“ за најбоље оцењен литерарни састав у области децјег литерарног стваралаштва поводом ове манифестације у Војводини. Ради се о песмици „Секунда“ објављеној у децјем листу „Невен“.

Према одлуци Збора радника Народне библиотеке у Врбасу, за октобарски ликовни и литерарни конкурс за ученике ОШ Општине Врбас биће заједничка тема „Косово – шест векова“.

Почетком новембра 1989. године академски сликар из Велеса Ангел Петров у Ликовној галерији Дома културе изложиће 50 слика из свог најновијег опуса.

Традициона изложба „Јесењи ликовни салон“ у Ликовној галерији у Врбасу постављена је почетком децембра т.г. На истој се својим радовима представило 15 према мишљењу Саве Степанова, ликовног критичара из Новог Сада, најспешнијих уметника, са тридесетак радова. Међу њима посебно су се издвојају слике Радована Локића. Њему је стога и припала откупна награда СИЗ за културу

²³Првог дана, 2. јуна, у програму „Durindó '89“, наступили су КУД: „Петефи Шандор“ Торда, „Братство“ Бачка Топола, „Братство“ Мартонош, „Лањи Ерне“ Ансамбл Csujogató Суботица, „Петефи Шандор“ Трешњевац, „Братство“ Хоргош, „Јединство“ Кикинда, „Пачир“ Пачир, „Братство“ Бајша, „Ади Ендре“ Торњош, „Лањи Ерне“ Суботица, „Јединство“ Ансамбл „Virtadó“ Кикинда, „Сирмаи Карољ“ Ансамбл „Vatyu“ Темерин, „Ади Ерне“ Стара Моравица, „Непкер“ Суботица и Фолклорни ансамбл Дома културе „Врбас“. Учествовали су и Секција за друштвену активност жена Кањижа, МЗ „Кертек“ Сента, Културна секција Удружења пензионера Мали Иђош, и као гости: гуслар Живко Милетић из Врбаса, гајдаш Ђуро Адамовић и fujerás Павел Бађонски из Гложана. Другог дана, 3. јуна, у оквиру „Gyöngyösbokréta '89“, наступили су КУД: „Мориц Жигмонд“ Дорослово, „Арањ Јанош“ Богојево, „Петефи Шандор“ Купуино, „Тиса“ Бачко Петрово Село, „Братство“ Хоргош“, „Братство“ Мартонош, „Јокаи Мор“ Мала пијаца, „Гамаша Арон“ Панчево, „Братство“ Бачка Топола, „Ади Ендре“ Стара Моравица, „Сирмаи Карољ“ Темерин, „Непкер“ Суботица, „Барток Бела“ Чантавир, „Ади Ендре“ Торњош, „Петефи Шандор“ Торда, „Петефи Шандор“ Мужља, „Братство јединство“ Руско Село и Дом културе Врбас. Као гости наступили су: КУД „Ђађа“ Руски Крстур, КУД Кисач и КУД Ечка. Програм, „Gyöngyösbokréta '89“

Општине Врбас.

Предшколска установа „Бошко Буха“, децембра т.г, обележила је две деценије постојања и успешног рада. Ова специјализована васпитно-образовна организација годишње, просечно, окупи 1.200 малишана који се играју, друже и уче у забавишту четири врбаска и једном бачкопољском одељењу, док је у обданишту 400 деце. Јованка Митровић је директор ове установе. Квалификациона структура у колективу је сасвим задовољавајућа, јер је већина васпитача, школујући се уз рад, стигла до дипломе на Педагошкој академији. О малишанима се стара 101 запослени, од чега су 43 васпитачице и 11 медицинских сестара, запослен је и дипломирани предшколски педагог.

Током децембра 1989. године у Ликовној галерији Дома културе организоване су две изложбе слика. Прва је Николе Реслера из циклуса слика „Случај сенке“, а од 26. децембра 1989. до 10. јануара 1990. године изложба цртежа Милана Кешеља.

Поводом изложбе цртежа Милана Кешеља, Милош Арсић, записао је:

„Цртежи Милана Кешеља представљају комплексне ликовне облике, пластички убедљиво реализоване, строге визуелне организације и богате значењске самосвојности. Њихову основу проблематике чини континуитет дискретно најављиваних промена, константи пластичке перфекције и присутност подједнако директних и посредних садржаја, односно видна разуђеност поља значењу. У том смислу, одлука аутора да се представи са два, условно издвојена циклуса цртежа, радовима радикалне деструкције предмета (1985/86) и целинама реафинисаног предметног света приметно измењеног значења (1988/89), упућује на чињеницу увек креативног немира. Реч је о процесу перманентних истраживања на плану тријадног односа у интегралној суштини пластичног организма: преиспитивање пре наметнутих него изабраних садржаја, инсистирање на адекватној и прецизној материјализацији и тражење нових поља садржинских вредности“.²⁴

На литерарном и ликовном конкурс у 14 општина Бачке, у организацији КПЗ и СИЗ културе тих општина, Врбашанима су припале прве три награде за најбоље ликовно остварење. За најбоље ликовно остварење проглашено је дело Војислава Кнежевића „Посртање“. Друга награда припала је Радовану Локићу, а трећа Владимиру Њарадију.

У категорији радници-литерарни ствараоци прва награда додељена је Милораду Мартиновићу за песму „Вечер у Рисну“. Њему је такође припала и специјална награда за есеј „Доситејево писмо Харалампију“.

²⁴Милан Кешељ рођен је у Савином Селу 1949. Завршио је Школу за примењене уметности (Графички одсек) у Новом Саду. Члан је СУЛУВ-а и Académie européenne des arts (Француска). Бави се сликарством и цртежима. Каталог Милан Кешељ „Цртежи: 1985-1989“. Организатори изложби: Галерија Савремене ликовне уметности, изложбене просторије Галерије СПЦ „Војводина“ Нови Сад од 5. до 24. 12. 1989. и Ликовна галерија Дома културе Врбас од 26. 12. 1989. до 10. 1. 1990.

Претплатите се на

ТРАГ

часопис за књижевност, уметност и културу

Часопис ТРАГ излази четири пута годишње у обиму од десет штампарских табака по једном броју.

Годишња претплата износи 1000 динара за физичка, а 1600 динара за правна лица.

Претплата се може уплатити на жиро рачун број 840- 98664-83 код УЈП са назнаком „за часопис Траг”.

Чим се прокњижи Ваша уплата ми ћемо Вам слати часопис на адресу коју нам пошаљете.

Све информације можете добити путем телефона на број 021-707-566.

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске

82+7+008

ТРАГ : часопис за књижевност, уметност и културу / главни и одговорни уредник Бранислав Зубовић. – 2005, бр. 1 – . – Врбас : Јавна библиотека „Данило Киш”, 2005 – (Нови Сад : „Футура”). – 23 цм

Тромесечно.
ISSN 1451-9437

Cobiss.sr-ID 202214407